അവതാരിക.

(രണ്ടാംപതിപ്പിലെ)

ഏററവും ഗഹനഭാവമായ 'ഉത്തരരാമചരിത'മെന്ന സംസ്കൃതനാടകത്തിൽ മഹാകവിയായ ഭവഭൂതി പ്രകടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ള ആശയങ്ങളെ താദൃശമായ ചമൽക്കാരാതിശയത്തോടുകൂടി മലയാള ഭാഷയിൽ പ്രകാശിപ്പിക്കുവാൻ സാധിക്കുമെന്നു ഈ തർജ്ജമയുടെ ആരംഭത്തിൽ തന്നെ ഞാൻ വിചാരിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ അവയെ 'പത്തിനഞ്ചുവീതമായിട്ടെങ്കിലും മലയാളികളെ ഗ്രഹിപ്പിക്കേണ'മെന്നേ എനിക്കാഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നുള്ളു എന്നു ഒന്നാംപതിപ്പിൽ ചേർത്ത അവതാരികയിൽ അറിയാവുന്നതാണ്. ഠരം ആഗ്രഹമെങ്കിലും സഫലമാകുമോ എന്നു എനിക്കുണ്ടായിരുന്ന സംശയത്തെ പണ്ഡിതാഗ്രഗണ്യന്മാരായ രണ്ടു മഹാന്മാരുടെ സർട്ടിഫിക്കെററുകൾ മിക്കതും നശിപ്പിച്ചുകളകയാൽ ഞാൻ തർജ്ജചെയ്തതായ ആ ഗ്രന്ഥത്തെ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുവാൻ സംഗതിവന്നതാകുന്നു. എൻെറ തർജ്ജമയെ കുറിച്ചു 'വിജ്ഞാനചിന്താമണി, കേരളപത്രിക, സഞ്ചാരി മുതലായ പല പത്രങ്ങളുടേയും വിലയേറിയ അഭിപ്രായങ്ങൾ എന്നെ വളരെ ധൈര്യപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. മ. രാ. രാ. ചന്തുമേനോനവർകൾ, മ. രാ. രാ. അനന്തൻനായരവർകൾ മുതലായ പലേ യോഗ്യന്മാരും എനിക്കയച്ചിട്ടുള്ള കത്തുകൾ എൻെറ ഠരം പ്രവൃത്തിയുടെ സാഫല്യത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു. മദ്രാസ്സ് സർവ്വകലാശാലയിൽ നിന്നു എഫ്. എ, ബി. എ. ഠരം പരീക്ഷകൾക്കു എൻെറ ഗ്രന്ഥത്തെ സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ട് അതിൽനിന്നും എനിക്കു ചാരിതാർത്ഥ്യത്തിന്ന് അവകാശമുള്ളതാണല്ലോ.

മേൽകാണിച്ചിട്ടുള്ള കാരണങ്ങളാൽ എൻെറ തർജ്ജമ മാ

ന്യന്മാരായ മലയാളികൾക്കു ഒരു വിധം സന്തോഷത്തെ ജനിപ്പിച്ചിരിക്കുന്നു എന്നു വിശ്വസിപ്പാൻ ധാരാളം മാൎഗ്ഗമുള്ളതുകൊണ്ടു ഇപ്പോൾ രണ്ടാമതും അച്ചടിപ്പിക്കുന്നതിന്നു ഞാൻ ഉദ്യമിച്ചതാകുന്നു.

ൟ രണ്ടാംപതിപ്പിൽ ചില ഘട്ടങ്ങളിൽ അല്പമായി ഭേദപ്പെടുത്തീട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അവയിൽ ചിലതു ഒന്നാംപതിപ്പു വളരെ വേഗത്തിൽ അച്ചടിപ്പിക്കുവാൻ ഉണ്ടായ ദുൎയ്യോഗം നിമിത്തം സംഭവിച്ച പ്രമാദത്താൽ വന്നിട്ടുള്ളവയും മറ്റുള്ളവ ഒന്നാംപതിപ്പിൽ പാഠാന്തരങ്ങളായി കാണിച്ചിട്ടുള്ളവയുമാകുന്നു. ഇനിയും ൟ തൎജ്ജമയിൽ വല്ല ഭേദങ്ങളും വരുത്തേണ്ടതുണ്ടെങ്കിൽ അതുകളെ മാന്യജനങ്ങൾ അറിയിച്ചു തരേണമെന്നപേക്ഷിക്കുകയും എന്റെ കൃതിയെ പരിശോധിച്ചു അഭിപ്രായം പറഞ്ഞിട്ടുള്ള മാന്യന്മാരായ പത്രാധിപന്മാരോടും മറ്റു യോഗ്യന്മാരോടും എന്റെ കൃതജ്ഞതയെ അറിയിച്ചുകൊള്ളുകയും ചെയ്യുന്നു.

തൃശ്ശിവപേരൂർ
൧൦൬൨ കന്നി ൭-ാംനു

സി. ചാത്തുക്കുട്ടിമന്നാടിയാര്.

—ooXoo—

മഹാകവിയും പണ്ഡിതാഗ്രഗണ്യനുമായ

മ. രാ. രാ.

കയ്ക്കുളങ്ങരെ

രാമവാരിയരവർകളുടെ

സട്ടിഫിക്കെററ്

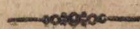
മ. രാ. രാ. മഹാകവി ചമ്പത്തിൽ ചാത്തുക്കുട്ടി

മന്നാടിയാരവർകൾക്ക്:—

നിങ്ങൾ ഇനിക്കയച്ചുതന്ന ഭാഷാനാടകപുസ്തകത്തെ ഞാൻ സന്തോഷത്തോടുകൂടെ സ്വീകരിക്കുകയും വായിക്കുകയും ചെയ്തു. മഹാനുഭാവനായ ഭവഭൂതി എന്ന മഹാകവിയുടെ കൃതികളിൽ അധികമായ ഭാവഗഹനതയോടുകൂടിയ കൃതി ഉത്തരരാമചരിതമാകുന്നു. എങ്കിലും രണ്ടോ മൂന്നോ വ്യാഖ്യാനങ്ങളേയോ വ്യുൽപ്പത്തി തികഞ്ഞ ഒരുവൻെറ സാഹായ്യത്തേയൊ അവലംബിച്ചാൽ അതിൻെറ അൎത്ഥം സുഗമമായി ഭവിക്കാം. അതിനെ അനുസരിച്ചു വേറെ ചില ശബ്ദങ്ങളെ ഗദ്യത്തിന്നു ഗദ്യമായിട്ടും പദ്യത്തിന്നു പദ്യമായിട്ടും വരത്തക്ക വിധത്തിൽ വിന്യസിച്ചിട്ടുള്ള രചനയ്ക്കു സൌഷ്ഠവം ദുൎഘടമാകുന്നു. അതു കേരളവാക്കുകൾകൊണ്ട് ഇങ്ങിനെ നിൎവ്വഹിക്കപ്പെട്ടതു ൧൦ം നവിന നാടകനിൎമ്മാതൃജനത്തിന്നുള്ള കവിധൎമ്മമൎമ്മജ്ഞതയെ വെളിവിലാക്കുന്നു എന്ന് നിൎമ്മമന്മാരും ചമൽകാരാതിശയവശാൽ ഒരു സമയം പറഞ്ഞുപോകും. നിൎമ്മത്സരന്മാരായിരിക്കുന്ന അസ്മാദികളുടെ അവസ്ഥയെ പററി ഇനി വേറെ പറയേണ്ടതെന്നില്ലല്ലൊ. നിങ്ങൾ ജാനകീപരിണയത്തിന്മേൽ ചെ

സ്ത യത്നം തന്നെ സഹൃദയന്മാൎക്ക് പരമാനന്ദത്തിന്നു കാരണ
മായി തീൎന്നിരിക്കുന്നു എന്ന് ലോകത്തിങ്കൽ നിരപേക്ഷമാകു
ന്നു. ഇപ്പോൾ ഉത്തരരാമചരിതത്തെ ഒട്ടും വ്യത്യാസം കൂടാ
തെ ഇങ്ങിനെ മലയാളഭാഷയിൽ നിബന്ധിച്ചതു നിങ്ങൾക്ക്
എന്നും നില്ക്കുന്നതായിട്ടും ഇതരന്മാരായ കവികൾക്കു ദുൎല്ലഭ
മായിട്ടുമിരിക്കുന്ന യശസ്സിന്ന് കാരണമായിഭവിക്കുമെന്ന് ഞാ
നഭിപ്രായപ്പെടുന്നു.

തൃശ്ശിവപേരൂർ	}	(ഒപ്പ്)
൧൦൬൫ മിഥുനം ൨൦ാംനു-	}	കുണ്ടൂർ രാമവാരിയർ.

കൊച്ചിയിലെ

ഇപ്പോഴത്തെ

ഇളയതമ്പുരാൻ തിരുമനസ്സുകൊണ്ട്

കല്പിച്ചുതന്ന

സട്ടിഫികെററ്

രാ. രാ. കവി ചമ്പത്തിൽ ചാത്തുക്കുട്ടിമന്നാടിയാരവർകൾക്ക്

നിങ്ങൾ ഭാഷാന്തരം ചെയ്ത 'ഉത്തരരാമചരിതം' ഞാൻ വായിച്ചു നോക്കിയതിൽ ആയതു വളരെ ലളിതവും മൂലാത്ഥത്തോടു യോജിച്ചതുമായി കാണുന്നു എന്ന് സന്തോഷത്തോടെ പറയുന്നു. എന്നാൽ അതിൽ ചിലതുകളെ താഴെ ചേക്കാം. "സൌഹൃദാദപൃഥഗാശയാംപ്രിയാം"="ഇഷ്ടംപാരമുദിക്കയാൽ ഹൃദയമൊന്നായുള്ളമൽകാന്തയെ" "നിവേശശ്ശൈലാനാം തദിദമിതിബുദ്ധിംദ്രഢയതി"= "ഇപ്പവ്വതത്തിൻസ്ഥിതികളതിതുതാനെന്നാപ്പിച്ചിടുന്നു" മൂന്നാമങ്കത്തിലെ ൩൬, ൩൭, ൩൮ ശ്ലോകങ്ങൾ, ഇതിൽ "അന്നങ്ങിക്കുഞ്ജമദ്ധ്യേ" എന്നു തുടങ്ങിയ പൂവ്വാദ്ധം വിശേഷിച്ചും മൂലത്തോടും വളരെ നന്നായി യോജിച്ചിരിക്കുന്നു.

ഈ തജ്ജമയിലെ ശ്ലോകങ്ങൾ വാസനക്കാക്ക സ്വയമായി തോന്നിയ മാതിരിയിൽ നല്ല പഴക്കവും 'ഒഴക്കം' ഉള്ളതായി കാണുന്നു. വാക്യങ്ങളും ഭാഷാപരിഷ്കാരത്തിന്നു വാസ്തവത്തിൽ ആവശ്യമായ വിധത്തിൽ രസികനായിട്ടുണ്ട്. പിന്നെ ഇതിൽ മാദ്ദവമുള്ള ചോററിൽ കഠിനങ്ങളായ കല്ലുകൾ കടിച്ചാലത്തെ അസഹ്യത പോലെ മൃദുവും സരളവുമായ ഭാഷകളുടെ ഇടയ്ക്കു ആളിവൃദ്ധിയും ഭാവപ്രത്യയവും ചേത്ത പദങ്ങളെ

ൎക്കൊണ്ടു വായനക്കാൎക്കുണ്ടാകുന്ന കൎണ്ണശൂലയും കടിച്ച മുറിക ളും പാദപൂരണത്തിന്നും പ്രാസങ്ങൾക്കും മാത്രമായി ചെയ്യുന്ന ത്തു അനൎത്ഥങ്ങളും ആയ ഗോഷ്ഠികളും ഉത്തരരാമചരിതത്തി ന്റെ ഠരം തൎജ്ജമയിൽ ഇല്ലാത്തതിനാൽ വായിക്കുവാൻ വള രെ വളരെ സുഖമായിരിക്കുന്നു.

നിങ്ങൾ ഒന്നാമതായി ചെയ്ത ജാനകീപരിണയതൎജ്ജമ പൂൎണ്ണജയമായിരിക്കുന്നു. പക്ഷെ ഉത്തരരാമചരിതം വിചാരി ച്ചിരുന്നതുപോലെ അതിലധികം വിജയമായിരിക്കുന്നു എന്നാ ണ് എന്റെ അഭിപ്രായം.

Trichur Palace, 26th May 1892. (Sd) KERALA VURMHA, *First Prince of Cochin.*

No: 132. L. G. T. School Kottayam

ഉത്തരരാമചരിതം.

ഭാഷാനാടകം.

No: 132 L. G. T. S

ഒന്നാമങ്കം.

ബ്രഹ്മണേനമഃ

* കൎമ്മജ്ഞാനങ്ങൾവേറിട്ടറിവതിനിരുകാ-
    ണ്ഡങ്ങളാസ്ഥീന്നന്നായ്
ധൎമ്മാധൎമ്മങ്ങളെല്ലാംതെളിവൊടുവിവരി-
    ച്ചാശുമോഹത്തെനീക്കി
സന്മാൎഗ്ഗത്തിൽ ചരിപ്പിച്ചുമതിലതിസ-
    ത്തായബോധംവളൎത്തി
ബ്രഹ്മാനന്ദത്തെനൽകുംശ്രുതിസപദിഭവാ-
    ന്മാൎക്കുനൽകട്ടെമോക്ഷം (൧)

* പരമാത്മാവിൻകലയായ്
    പരമാമൃതയായഭാഷമമനാവിൽ
    വരുവാനാദിമകവിഗുരു
    ചരണസരോജംനമസ്കരിക്കുന്നേൻ. (൨)

(നാന്ദിയുടെ അവസാനത്തിൽ)

സൂത്രധാരൻ—വളരെ വിസ്തരിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല, ഇന്നു ഭഗവാനായ കാളപ്രിയനാഥന്റെ ഉത്സവത്തിങ്കൽ വന്നിരിക്കുന്ന മഹാജനങ്ങളോടു ഞാൻ അറിയിച്ചുകൊള്ളുന്നു, മാന്യന്മാരായ ഭവാന്മാരിങ്ങിനെ ധരിക്കേണ്ടതാകുന്നു, കാശ്യപഗോത്രത്തിൽ ജനിച്ചവനായി ശ്രീകണ്ഠനെന്നു വിശേഷനാമമുള്ളവനായി തൎക്കവ്യാകരണമീമാംസാശാസ്ത്രതത്വജ്ഞനായി ജാതുകൎണ്ണീപുത്രനായി വിശിഷ്ടനായി ഭവഭൂതി എന്നു പ്രസിദ്ധനായ ഒരു മഹാകവിയുണ്ടായിരുന്നു.

* കല്യൻബ്രാഹ്മണനാകുമക്കവിയെവാഗ്ദേവിസ്വയംവശ്യയാം
മല്ലാക്ഷീമണിയെന്നവണ്ണമനുവൎത്തിച്ചീടിനാളാദരാൽ
ചൊല്ലേറുംരസമോട്ടമക്കവിവരൻനിൎമ്മിച്ചതാംനാടകം
നല്ലോരുത്തരമായരാമചരിതംസ്വല്പംനടിക്കുന്നുഞാൻ.(൩)

(കേട്ടതായി നടിച്ച്)

അല്ലയോ മഹാജനങ്ങളെ! നിങ്ങൾ എന്താജ്ഞാപിക്കുന്നു? 'ആ നാടകത്തെ മലയാളഭാഷയിലാക്കീട്ടുണ്ടെന്നറിയുന്നു. അതായാൽ ഞങ്ങൾക്കധികം സന്തോഷമായിരിക്കും' എന്നോ.

* ധീരൻശ്രീഭവഭൂതിതൻെറകൃതിയിൽസാരസ്യമാധുൎയ്യവാ-
ക്സാരള്യാദികളെത്രമാത്രമതിനെബ്ഭാഷാന്തരംചെയ്യുകിൽ
നേരെഭംഗിയിലാകുവാൻവിഷമമാണെന്നോൎപ്പിനെന്നാലുമി-
ന്നേരംഞാൻഭവദാജ്ഞമൂലമതിനെത്തന്നേപ്രയോഗിച്ചിടാം.

(അണിയറയ്ക്കു നോക്കീട്ട്)

ആൎയ്യേ! വേഗത്തിലിങ്ങോട്ടു വരു.

നടീ—(പ്രവേശിച്ചു) ആൎയ്യ! ഇതാ ഞാൻ. എന്തിനാണെന്നെ ബദ്ധപ്പെട്ടു വിളിച്ചത്?

സൂത്രധാ—ഭാഷാന്തരപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള ഉത്തരരാമചരിതത്തെ അഭിനയിക്കേണമെന്ന് ഈ സാമാജികന്മാരാജ്ഞാപിക്കുന്നു.

നടീ—ഈ നാടകത്തേയും ഭാഷാന്തരപ്പെടുത്തീട്ടുണ്ടോ?

സൂത്രധാ—ഉണ്ട്, ആ പുസ്തകം എനിക്കു കിട്ടീട്ടുമുണ്ട്.

നടീ—എന്നാലെന്തുകൊണ്ടാണ്, ആൎയ്യൻ ഈ കഥ എന്നെക്കൂടി അറിയിക്കാതിരുന്നത്?

സൂത്രധാ—ആൎയ്യേ! ഞാൻ പറയാം. ഒരു മഹാസഭയിൽവെച്ച് അഭിനയിക്കുന്നതിന്നുമുമ്പായി ഈ പുസ്തകത്തെ സംബന്ധിച്ചുള്ള യാതൊരു സംഗതിയും ആരേയും അറിയിച്ചുപോകരുതെന്ന് ആ കവി എന്നോടു പ്രത്യേകം ആവശ്യപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു.

നടീ—ആൎയ്യ! ഇതിന്നുള്ള കാരണമെന്തായിരിക്കും?

സൂത്രധാ—ആൎയ്യേ! കേട്ടാലും.

*സീതാദേവിയെരാക്ഷസേന്ദ്രനതുപോലിഗ്രഹിച്ചുംവ്യാജമാ-
യേതാനുംചിലരോട്ടചേൎന്നൊരുപുമാൻതങ്കസ്ഥലാക്കീടിനാൻ.

നടീ—ഇതുകൊണ്ടെന്താണ് അത് അന്യനേൎറതാകുമോ.

സൂത്രധാ—ഇങ്ങിനെ വിചാരിച്ചിട്ടല്ല.

പിന്നെത്തന്നുടെയാക്കുവാൻപദമതിൽചേൎത്തീടിലോനിന്ദ്യമാ-
യെന്നുംസീതയെയെന്നപോലിതിനെയുംശങ്കിക്കുമെല്ലോജനം.

എന്നു ഭയപ്പെട്ടിട്ടാണ്.

നടീ—ശരിതന്നെ, അപവാദത്തെ എല്ലാവരും ഭയപ്പെടേണ്ടതാണല്ലൊ. എന്നാൽ ഈ അപവാദത്തെ അത്ര ഭയപ്പെടേണമെന്നില്ല, എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

* ജനമറിഞ്ഞിടുമിച്ചതിയെക്രമാൽ
പുനരുരസ്സുയുമില്ലിവർദൂഷണം
അനലശുദ്ധിവിശേഷമറിഞ്ഞവൻ
ജനകജസ്സപവാദമുരസ്സുമോ. (൯)

സൂത്രധാ—ആൎയ്യേ! ഭവതി പറഞ്ഞതു ശരിതന്നെ.

നടീ—ആൎയ്യ! ഈ കവി ആരാണെന്നുകൂടി അറിഞ്ഞാൽ കൊള്ളാം.

സൂത്രധാ—ആകട്ടെ, എന്നാൽ

* 'ചാ'ര'ത്തു'നിൽ'ക്ക'മൂ'ട്ടി'ക്കൊ-
ണ്ടാരെന്നോതാംരഹസ്യമായ്
'മ'റ'നാ'ൽക്കൂ'ടി'നി'യാർ'ക്ക
മറിയിക്കൊല്ലമൽപ്രിയേ. (൧)

(എന്നു ചെവിയിൽ പറയുന്നു)

നടീ—(ചിരിച്ചു) ആൎയ്യ! ഭവാനിപ്പോൾ പറഞ്ഞ പദ്യത്തിൽ വിഷമപാദങ്ങളിലുള്ള വിഷമാക്ഷരങ്ങൾകൊണ്ടുതന്നെ ഈ പേരു സ്പഷ്ടമാകുന്നുണ്ടല്ലോ.

സൂത്രധാ—(ആലോചിച്ചു അത്ഭുതത്തോടുകൂടി) ഉള്ളതുതന്നെ. ആൎയ്യേ! ഈ സാമാജികന്മാരെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാനായിട്ടു ഭവതി അല്പം ഗാനം ചെയ്യു.

നടീ—അങ്ങിനെതന്നെ (ഗാനം ചെയ്യുന്നു)

* അളിനിരകൾമുഴക്കംസപാനമാംഗാനമോട്ടം
തെളുതെളെവിലസുംപുമന്ദഹാസാഭയോട്ടം
തളിർവിരലുകളാട്ടിക്കൊണ്ടുമന്ദംമരുത്താ-
ലിളകിലതകളിപ്പോൾനൎത്തനംചെയ്തിടുന്നു. (൭)

സൂത്രധാ__ആൎയ്യേ! ഗാനം വളരെ വിശേഷമായി. ഇനി ഭവതി വേഗത്തിൽ ചെന്നു സമാജികന്മാരുടെ ആജ്ഞയെ നടന്മാരോടറിയിക്കു.

നടീ__കല്പനപോലെ (പോയി)

സൂത്രധാ__ഈ ഞാൻ നാടകപ്രയോഗത്തിനുവേണ്ടി ആ കാലത്തിൽ അയോദ്ധ്യയിലുള്ള ഒരാളായിട്ടു തീൎന്നിരിക്കുന്നു. (നാലുഭാഗത്തും നോക്കീട്ട്) ഹേ! ഹേ! രാവണവംശത്തിന്നു നാശഹേതുവായും വിശിഷ്ടനായുമിരിക്കുന്ന രാമമഹാരാജാവിന്റെ, ഈ അഭിഷേകസമയം രാത്രിയും പകലും ഇടവിടാതെ ആനന്ദപ്രദങ്ങളായ മംഗളവാദ്യാദികളോടു കൂടിയിരുന്നുവെല്ലോ, ഇന്നെന്താണ് എല്ലാടത്തും നടന്മാർ സ്വസ്ഥന്മാരായിരിക്കുന്നത്?

നടൻ__(പ്രവേശിച്ച്) ഭാവ! ലങ്കാസമരത്തിൽ ഉപകാരികളും മഹാത്മാക്കളുമായ വാനരന്മാരേയും രാക്ഷസന്മാരേയും ഈ അഭിഷേകമഹോത്സവത്തെ കൊണ്ടാടുവാനായി വന്നിരുന്നവരും നാനാദേശങ്ങൾക്കും പരിശുദ്ധിയുണ്ടാക്കുന്നവരും ആയ ബ്രഹ്മൎഷികളേയും രാജൎഷികളേയും മഹാരാജാവു സൽകരിച്ച് ഇവിടെനിന്നു സ്വഗൃഹങ്ങളിലേക്കയച്ചു, അവരെ ആരാധിക്കുവാനായിട്ടാകുന്നു ഇതുവരെ ഇവിടെ ഉത്സവം ഉണ്ടായിരുന്നത്.

സൂത്രധാ—ഇതിന്നു കാരണം വേറെയുമുണ്ട്.

* ജാമാതൃരാശ്രമമതിൽക്രതുകാണ്മതിന്നാ-
യാമോദമാൎന്നുടനരുന്ധതിതന്റെപിമ്പേ
ശ്രീമദ്വസിഷ്ഠരുടെരക്ഷയിലായിദാനീം
രാമാംബമാരുമിവിടുന്നുഗമിച്ചുവല്ലോ. (൮)

നടൻ—ഞാനന്യദിക്കുകാരനാകയാൽ ചോദിക്കുന്നതാകുന്നു, ഈ ജാമാതാവാരാണ്?

സൂത്രധാരൻ * ഒരുമകളുണ്ടായ്ദശരഥ
നരപാലനുശാന്തയെന്നുപണ്ടവളെ
നരപതിദത്തുകൊടുത്തു
തരസാശ്രീലോമപാദനൃപതിക്കായ്. (൧൦)

വിഭണ്ഡക പുത്രനായ ഋശ്യശൃംഗമുനി ആ കന്യകയെ വിവാഹം ചെയ്തു. അദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ പന്ത്രണ്ടു സംവത്സരങ്ങൾകൊണ്ടവസാനിക്കുന്നതായ ഒരു സത്രം ആരംഭിച്ചിരിന്നു. അതിന്നുവേണ്ടിയാകുന്നു പൂൎണ്ണഗൎഭമുള്ള സ്നുഷയായ ജാനകിയെക്കൂടിയും ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു ഗുരുജനങ്ങളവിടേക്കുപോയിരിക്കുന്നത്. എന്നാൽ ഈ കഥകൊണ്ടു നമുക്കെന്താണ്, വരു രാജദ്വാരത്തിലേക്കുതന്നെ നോം സ്വജാത്യാചാരത്തെ അനുഷ്ഠിപ്പാനായി ചെല്ലുക.

നടൻ—എന്നാൽ മഹാരാജാവിനെ സേവിപ്പാനായി ദോഷലേശംപോലുമില്ലാത്ത ഒരു സ്തോത്രരീതിയെ വിദ്വാനായ അങ്ങുന്ന് ആലോചിക്കു.

സൂത്രധാ—മാരിഷ!

* എന്തെന്നാലുംമനമതിലുദിക്കുന്നപോലെക്കഥിക്കാ
മെന്തായാലുംജനമതിനുരസ്സാതിരിക്കില്ലദോഷം
പൂന്തേൻവാണീ,കവിതഇതുകൾക്കുള്ളസാധുത്വമുള്ളിൽ
ചിന്തിപ്പാനാസ്ഥനിയുമളവെല്ലാവരുംദുൎജ്ജനങ്ങൾ. (൧൧)

നട—'അതിദുൎജ്ജനങ്ങൾ' എന്നാണ് പറയേണ്ടത്, എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

* ഓതുന്നുകഷ്ടമവനീശ്വരപത്നിയായ
സീതക്കുപോലുമപവാദമഹോജനങ്ങൾ
ഹേതുക്ഷപാചരഗൃഹത്തിൽവസിച്ചതത്രെ
ചെയ്തഗ്നിശുദ്ധിയതിലോബഹുസംശയംപോൽ. (൧൨)

സൂത്രധാ— ഈ കിംവദന്തി ഇനി വല്ലവിധത്തിലും മഹാരാജാവിന്റെ സമീപത്തിലും ചെന്നേക്കുമോ? എന്നാൽ മഹാ കഷ്ടമായിത്തീരും.

നടൻ— സൎവ്വധാ ദേവന്മാരും മഹൎഷികളും മംഗളമാക്കിത്തീൎക്കും.

(കുറെ നടന്നു)ഹേ! ഹേ! മഹാരാജാവിപ്പോൾ എവിടെ എഴു

ന്നെള്ളിയിരിക്കുന്നു? (കേട്ടതായി നടിച്ചു) ജനങ്ങളിങ്ങിനെ പറയുന്നു.

* ജാമാതാക്കളെയിത്രനാളുമനുമോ-
ദിപ്പിക്കുവാനിങ്ങുവ-
ന്നാമോദിച്ചുവസിച്ചിരുന്നജനകൻ
പോയീസ്വദേശത്തിനായ്
ആമാൽകൊണ്ടുതളന്നദേവിയെവിനോ-
ദിപ്പിക്കുവാൻതൽഗൃഹേ
ശ്രീമാൻഭൂപതിചെന്നിട്ടുന്നുതരസാ
ധമ്മാസനംവിട്ടിതാ— (൧൨)

(രണ്ടു പേരും പോയി)
ഇങ്ങിനെ പ്രസ്താവന.

(അനന്തരം ഇരുന്നുകൊണ്ടു രാമനും സീതയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

രാമ—ദേവി! ആശ്വസിക്കു, ആശ്വസിക്കു. ആ ഗുരുജനങ്ങളും നമ്മെപ്പിരിഞ്ഞിരിക്കുവാൻ ശക്തരാകുന്നില്ല.

* എന്നാൽസ്വതന്ത്രതയെയൊട്ടുകുറച്ചിട്ടന്നി-
തെന്നുംവിടാതിഹനടത്തിവരേണ്ടകൃത്യം
എന്നല്ലപേക്ഷയിലഘങ്ങൾവരുന്നകൃത്യ-
മൊന്നല്ലസാഗ്നികഗൃഹസ്ഥനസംഖ്യമെല്ലോ. (൧൪)

സീതാ—ആൎയ്യപുത്ര! ഇതു ഞാനും അറിയുന്നുണ്ട്. എന്നാലും ബന്ധുജനവിരഹങ്ങൾ സന്താപത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നവതന്നെയാകുന്നു.

രാമൻ—ഇതിങ്ങിനെതന്നെ. ഈ സംസാരഭാവങ്ങൾ ഹൃദയമൎമ്മങ്ങളെച്ഛേദിക്കുന്നവയാണെല്ലോ. അതുകൊണ്ടല്ലെ ബുദ്ധിമാന്മാർ ഇതുകളിൽ ജുഗുപ്സയോടുകൂടിയവരായിട്ടു സകല കാമങ്ങളേയും പരിത്യജിച്ചു വനത്തിൽചെന്നു വിശ്രമിക്കുന്നത്.

ഒരു കഞ്ചുകി—(പ്രവേശിച്ചു) രാമഭദ്ര! (എന്നു മുഴവൻ പറയുന്നതിന്നു മുമ്പെ ശങ്കിച്ചുകൊണ്ടു) മഹാരാജാവേ!

രാമ—(മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി) ആൎയ്യ!അച്ഛൻെറ പരിജനങ്ങൾ

എന്നെക്കുറിച്ചുപചാരമായിട്ട് "രാമഭദ്ര" എന്നു വിളിക്കുന്നതുതന്നെയാകുന്നു ഭംഗിയായിരിക്കുന്നത്, അതിനാൽ ശീലിച്ചുവന്നപോലെത്തന്നെ വിളിച്ചുകൊൾക.

കഞ്ചുകി—ദേവ! ഋശ്യശൃംഗാശ്രമത്തിൽനിന്നു അഷ്ടാവക്രമുനി എഴുന്നെള്ളിയിരിക്കുന്നു.

സീതാ—ആൎയ്യ! എന്നാൽ എന്തിനു താമസിപ്പിക്കുന്നു.

രാമൻ—വേഗം പ്രവേശിപ്പിക്കു. (കഞ്ചുകി പോയി.)

(അനന്തരം അഷ്ടാവക്രൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

അഷ്ടാവക്രൻ—നിങ്ങൾക്കു ക്ഷേമം ഭവിക്കട്ടെ.

രാമൻ—ഭഗവൻ! ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു. ഇവിടെ ഇരിക്കാം.

സീതാ—ഭഗവൻ! അങ്ങേക്കു നമസ്കാരം. എന്റെ എല്ലാ ഗുരുജനങ്ങളും അവരുടെ ജാമാതാവും ആൎയ്യയായ ശാന്തയും ക്ഷേമത്തോടുകൂടിത്തന്നെ ഇരിക്കുന്നില്ലേ?

രാമൻ—എന്റെ സോദരീഭൎത്താവായ ഭഗവാൻ ഋശ്യശൃംഗമുനിയും ആൎയ്യയായ ശാന്തയും നിൎവ്വിഘ്നമായിത്തന്നെ സോമയാഗത്തെ അനുഷ്ഠിച്ചില്ലെ?

സീതാ—ഞങ്ങളെ സ്മരിക്കുന്നുണ്ടോ?

അഷ്ടാവക്രൻ—(ഇരുന്നിട്ട്) ഉവ്വ് ദേവി! കുലഗുരുവായ ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠമഹൎഷി ഭവതിയോടിങ്ങിനെ പറയുന്നു,

* 'ക്ഷിതിഭഗവതിനിന്നെപ്പെറ്റുവത്സേ!മഹാത്മാ
ക്ഷിതിപതിജനകൻനിൻതാതനോബ്രഹ്മതുല്യൻ
അതിവിമലമഹോനിൻഭൎത്തൃവംശംനിനച്ചാ-
ലതിനുടെഗുരുസൂൎയ്യൻതാനുമീഞാനുമെല്ലോ.' (൧൭)

അതുകൊണ്ട് ഇനി വേറെ എന്തൊരു ശുഭമാണ് ഭവതിക്കു സിദ്ധിക്കേണ്ടതായി പ്രാൎത്ഥിപ്പാനുള്ളത്, കേവലം വീരനായ പുത്രനുണ്ടാകട്ടെ.

രാമൻ—ഞങ്ങൾ അനുഗൃഹീതരായി.

* ഫലമനുസരിച്ചുവാക്യം
പലലൌകികസജ്ജനങ്ങളുംചൊല്ലും
വലിയമഹൎഷികൾചൊന്നാൽ
ഫലമാവാക്കിൻെറപിന്നിലോടിവരും. (൧൮)

അഷ്ടാവക്രൻ—ഭഗവതിയായ അരുന്ധതിയും കൌസല്യാദികളായ ദേവിമാരും ശാന്തയും പിന്നേയും പിന്നേയും ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നു. 'ഗർഭകാലത്തിൽ സംഭവിക്കാവുന്ന വല്ല ആഗ്രഹവും വത്സയ്ക്കുണ്ടാകുന്നുവെങ്കിൽ അതുടനേതന്നെ സാധിപ്പിച്ചുകൊടുക്കേണ്ടതാണ്.'

രാമൻ—ഇവളാവശ്യപ്പെടുന്നതായാൽ സാധിപ്പിച്ചുകൊടുക്കാം.

അഷ്ടാവക്രൻ—ഭർത്തൃസഹോദരിയുടെ പതിയായ ഋശ്യശൃംഗമുനിയും ദേവിയോടു പറവാനായിട്ട് ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നു, 'വത്സേ! നീ പൂർണ്ണഗർഭയായിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടാകുന്നു ഞാൻ നിന്നെ ഇങ്ങോട്ടു വരുത്താതിരുന്നതു, നിൻെറ വിനോദത്തിന്നു വേണ്ടിത്തന്നെയാകുന്നു വത്സനായ രാമഭദ്രനേയും അവിടെ ഇരുത്തീട്ടുള്ളത്, അതുകൊണ്ട് ആയുഷ്മതിയായ നിന്നെ മടിയിൽ കളിക്കുന്ന പുത്രനോടുകൂടി ഞാൻ കണ്ടുകൊള്ളാം.'

രാമൻ— (സന്തോഷലജ്ജാമന്ദഹാസങ്ങളോടുകൂടി) അങ്ങിനെയാകട്ടെ, ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠമഹർഷി എന്നോടു പറവാനായിട്ടൊന്നും കല്പിച്ചിട്ടില്ലേ?

അഷ്ടാവക്രൻ— ഉണ്ട്, കേട്ടാലും.

* ജാമാതാവുതുടന്നയാഗമതിനാൽഞാനിങ്ങിരിക്കേണ്ടതായ്
രാമാ!നിയൊരുബാലകൻപുതിയതായ് സിദ്ധിച്ചതാംരാജ്യവും
ആമോദംപ്രജകൾക്കുനിത്യമുളവാക്കീടേണമക്കീർത്തിയാം
ശ്രീമത്താകിയനിൻകുലത്തിനുമഹാസമ്പത്തെന്നതോർത്തീടുക.

രാമൻ— ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠമഹർഷി എങ്ങിനെ കല്പിക്കുന്നുവോ അങ്ങിനെ ചെയ്യാം.

* ജനമോദത്തിനുവേണ്ടി-
ക്കനിവുസുഖംസ്നേഹമോക്കിലിതുമല്ല
ജനകാത്മജയെപ്പോലും
മനമതിലഴലില്ലെനിക്കുപേക്ഷിപ്പാൻ. (൧൨)

സീത— ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയാകുന്നു രഘുകുലരാജാക്കന്മാരിൽ വെച്ചുത്തമനായ്ത്തന്നെ ആര്യപുത്രനെ ശ്ലാഘിക്കുന്നത്.

രാമൻ—എടോ ആരവിടെ ഭഗവാൻ അഷ്ടാവക്രമുനിയെ വി ശ്രമിപ്പിക്കട്ടെ.

അഷ്ടാവക്രൻ— (എഴുനീററു നടന്നുകൊണ്ട്) അയെ കുമാരല ക്ഷ്മണൻ വന്നിരിക്കുന്നു. (പോയി)

ലക്ഷ്മണൻ—(പ്രവേശിച്ച്) ആൎയ്യൻ ജയിക്കുന്നു ജയിക്കുന്നു. ആ ൎയ്യ! ആ ചിത്രകാരൻ നോം പറഞ്ഞുകൊടുത്തപ്രകാരം ആ ൎയ്യൻെറ ചരിത്രത്തെ ഈ വീഥിയിൽ എഴുതിയിരിക്കുന്നു. അ തിനെ ആൎയ്യൻ ദൎശിച്ചാലും.

രാമൻ— ബുദ്ധിക്ഷയംപൂണ്ടിരിക്കുന്ന ദേവിയെ വിനോദിപ്പിക്കു വാൻ വേണ്ടുന്ന ഉചിതപ്രവൃത്തികളെ വത്സനു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. എന്നാൽ അത് ഏതുവരെ എഴുതീട്ടുണ്ട്?

ലക്ഷ്മണൻ—ആൎയ്യയുടെ അഗ്നിപരിശുദ്ധിവരെ.

രാമൻ—കഷ്ടം! കഷ്ടം!

* ജനകജനനത്താൽത്തന്നെ സംശുദ്ധയല്ലോ
പുനരിവളിൽവിശുദ്ധിക്കെന്തിനാണന്യവസ്തു
അനലനുമതുപോലെത്തീൎത്ഥവാരിക്കുമോൎത്താ-
ലനഘതയെവരുത്താനന്യവസ്തുക്കൾവേണ്ടാ. (൧൬)

യാഗഭൂമിയിൽനിന്നു ജനിച്ച ഹേ ദേവി! പ്രസാദിക്കേണ മേ! ഈ അപവാദം ഭവതിയുടെ ജീവിതകാലംവരെക്കും നി ലനിൽക്കും.

* എന്തുംചെയ്യുജനങ്ങളിൽക്കുലധനന്മാരേകണംതൃപ്തിയെ-
ച്ചിന്തിച്ചിങ്ങിനെഹന്തഞാനശുഭമാമാവാക്യമന്നോതിനേൻ
കാന്തേനിന്നൊടുവേണ്ടതല്ലതുശിരസ്സിങ്കൽധരിക്കേണ്ടതാം
ഗന്ധംചേൎന്നൊരുനല്ലപുഷ്പമതിനെക്കാൽകൊണ്ടുമൎദ്ദിച്ചുഞാൻ.

സീതാ—പോകട്ടെ ആൎയ്യപുത്ര അതു പോകട്ടെ, നോമിപ്പോൾ അങ്ങയുടെ ചരിതത്തെ നോക്കുക.

(എന്നു എഴുനീററു നടക്കുന്നു.)

ലക്ഷ്മണൻ—ഇതാകുന്നു ആ ചിത്രം.

സീതാ—(നോക്കീട്ടു) ഇവരാരാണ്? ഉപരിഭാഗത്തിൽ തിങ്ങി നിന്നുകൊണ്ടു ആൎയ്യപുത്രനേ സ്തുതിക്കുകയാണെന്നുതോന്നുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—ഇതുകൾ പ്രയോഗസംഹാരമന്ത്രങ്ങളുള്ള ജൃംഭകാ
സ്ത്രങ്ങളാകുന്നു. ഭഗവാൻ കൃശാശ്വനിൽനിന്നു വിശ്വാമിത്രമ
ഹർഷിയെ പ്രാപിച്ചിരുന്ന ഇതുകളെ അദ്ദേഹം താടകാവധ
സമയത്തിൽ അനുഗ്രഹമായിട്ടാൎയ്യനുപദേശിച്ചുകൊടുത്തു.

രാമൻ—ദേവി, ഈ ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളെ വന്ദിക്കു.

* പുരാകഠിനമാംതപസ്സിനെവിരിഞ്ചിമുമ്പാകുമ-
പ്പുരാതനഗുരുക്കൾചെയ്തഖിലവേദരക്ഷാൎത്ഥമായ്
ഒരായിരമതിൽപരംസമകൾചെന്നപിൻകണ്ടിതി-
ശ്ശൂരാകൃതികളാസ്തപോമയമതാംസ്വതേജസ്സിനെ. (൨൧)

സീതാ—ഇതുകളെ ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

രാമൻ—ഇപ്പോൾ സൎവ്വവിധത്തിലും ഇതുകൾ ഭവതിയുടെ സ
ന്താനത്തെ പ്രാപിക്കും.

സീതാ—ഞാൻ അനുഗൃഹീതയായി.

ലക്ഷ്മണൻ—ഇതാകുന്നു മിഥിലാവൃത്താന്തം.

സീതാ—അഹോ വിടരുന്ന പുതിയ നീലോല്പലംപോലെ ശ്യാ
മളമായും കോമളമായും സ്നിഗ്ദ്ധമായും മുഗ്ദ്ധമായും മാംസളമാ
യുമുള്ള ദേഹത്തിന്റെ സൌഭാഗ്യത്താൽ ആശ്ചൎയ്യപ്പെട്ടു നി
ശ്ചലനായിരിക്കുന്ന അച്ഛനാൽ ദൎശിക്കപ്പെടുന്ന സൌന്ദൎയ്യ
ശോഭയോടും ശിഖണ്ഡകങ്ങൾകൊണ്ടു സുന്ദരമായിരിക്കുന്ന
മുഖമണ്ഡലത്തോടുംകൂടി ലീലയാൽ പരമേശ്വരചാപത്തെ
ഭഞ്ജനം ചെയ്തിരിക്കുന്ന ആൎയ്യപുത്രനെ എഴുതിയിരിക്കുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—ആൎയ്യേ നോക്കു നോക്കു.

* നിൻതാതൻജനകനിതാ
സ്വന്തമുപാദ്ധ്യായനാംശതാനന്ദനുമായ്
ഹന്ത!വസിഷ്ഠാദികളാം
ബന്ധുക്കളെമോദമോടുപൂജിക്കുന്നു. (൨൨)

രാമൻ—ഇതു കാണേണ്ടതുതന്നെ.

* കൊടുക്കുമേരാഘവമൈഥിലന്മാ-
ൎക്കിടക്കെഴുംചാൎച്ചസുഖത്തെയാൎക്കും

കൊട്ടത്തത്തുംകൊണ്ടതുമന്നിതിങ്കൽ
മിടുക്കനാംകൌശികനേകനോത്താൽ. (൧൩)

സീതാ—ആ സമയത്തിൽ വിവാഹദിക്ഷയോടുകൂടി ഗോദാന മംഗളകമ്മത്തെ അനുഷ്ഠിച്ചിരിക്കുന്ന സഹോദരന്മാരായ നിങ്ങൾ നാലുപേരാണിത്. അഹോ ആ പ്രദേശത്തിലും ആ സമയത്തിലും തന്നെയാണ് ഞാനിപ്പോൾ ഇരിക്കുന്നതെന്നു തോന്നുന്നു.

രാമൻ—അങ്ങിനെ തന്നെ.

* പരമൊരുടൽവഹിച്ചുള്ളത്ഭുവംപോലെമോദം
തരുമതിമൃദുവാംനിൻകങ്കണംചേന്നഹസ്തം
തരുണി!മമകരത്തിൽശ്രീശതാനന്ദനപ്പി-
ച്ചൊരുസമയമതിപ്പോഴെന്നുതോന്നുന്നുകാന്തേ. (൨൪)

ലക്ഷ്മണൻ—ഇത് ആയ്യയാണ്. ഇതും ആയ്യയായ മാണ്ഡവിയാണ്. ഇത് വധൂവായ ശ്രുതകീത്തിയാണ്.

സീതാ—വത്സ! വേറെ ഒരു സ്ത്രീയുള്ളതാരാണ്?

ലക്ഷ്മണൻ—(ലജ്ജയോടുകൂടി മന്ദഹാസം ചെയ്തു ആത്മഗതം) അയെ: ആയ്യ ഊമ്മിളയെച്ചോദിക്കുന്നു, ഇരിക്കട്ടെ മറെറാന്നിനെക്കാണിച്ചുകൊടുക്കാം. (പ്രകാശം)

ആയ്യേ! നോക്കു ഇതു കാണേണ്ടതാണ്. ഇതാ ഭഗവാൻ പരശുരാമൻ.

സീതാ—(സംഭ്രമിച്ചുകൊണ്ടു) ഞാൻ നടുങ്ങിപ്പോയി.

രാമൻ—ഋഷേ! അങ്ങെക്കു നമസ്കാരം.

ലക്ഷ്മണൻ—ആയ്യേ! നോക്കു ഇതാ ഇദ്ദേഹത്തിനെ ആയ്യൻ—

(എന്നു പകുതി പറഞ്ഞപ്പോൾ)

രാമൻ—(നിഷേധിച്ചുകൊണ്ടു) വത്സ! ഇനിയും വളരെ കാണേണ്ടതുണ്ട്, അങ്ങോട്ടു കാണിക്കു.

സീതാ—(സ്നേഹബഹുമാനത്തോടുകൂടി രാമനെ നോക്കീട്ട്) ആയ്യപുത്ര! ഈവിധമുള്ള വിനയമാഹാത്മ്യത്താൽ അങ്ങുന്നു നല്ലവണ്ണം ശോഭിക്കുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—അയോദ്ധ്യയിൽ വന്നെത്തിയ നമ്മളാണിത്.

രാമൻ—(കണ്ണീരോടുകൂടി) കഷ്ടം! ഇപ്പോഴും ഞാനോക്കുന്നുണ്ട്.

* അന്നച്ഛനണ്ടധികമോദമൊടാദരിപ്പാ-
നെന്നല്ലനാംപുതിയപത്നികളോടുകൂടി
നന്നായ്സുഖിപ്പതിനുമോഹമൊടംബമാരും
നന്ദിക്കമസ്സുദിവസങ്ങളുംകഴിഞ്ഞുവല്ലോ. (൨൪)

അക്കാലത്തിൽ ശിശുവായിരിക്കുന്ന ഈ ജാനകിയും

* വീണിട്ടൊട്ടിടവിട്ടുമായിടകളിൽ
സ്വല്പംമുളച്ചുംമിഴി-
ക്കാനന്ദത്തെവളൎത്തദന്തനിരയാൽ
ശോഭിച്ചവക്ത്രാബ്ജവും
താനേ ചെന്നവിലാസഭംഗിമുറ്റതാ-
ലാവണ്യവുംപൂണ്ടുകൊ-
ണ്ടാനന്ദാതിശയത്തെയെന്റെതനുവി-
ന്നംഗങ്ങളാൽനൽകിനാൾ (൨൫)

ലക്ഷ്മണൻ— ഇതാ മന്ഥരാ.

രാമൻ—(ഒന്നും മിണ്ടാതെ കുറെ നടന്നിട്ടു) ദേവി ജാനകി!

* ശൃംഗിവേരപുരമായതിങ്കലു-
ള്ളിംഗുദീമരമിതാമമപ്രിയേ
ഇങ്ങുവെച്ചുസഖിയാംഗുഹൻപുരാ
മംഗലാംഗിമണികണ്ടുനമ്മളെ. (൨൬)

ലക്ഷ്മണൻ—(ചിരിച്ചാത്മഗതം) അയേ! രണ്ടാമത്തമ്മയുടെ വൃ
ത്താന്തത്തെ ആൎയ്യൻ വിട്ടുകളഞ്ഞു.

സീതാ—ആഹോ ഇതാകുന്നു ജടപിരിച്ച വൃത്താന്തം.

ല—* മനുകുലമതിൽമുമ്പുണ്ടായഭൂപാലരെല്ലാം
തനയരിൽനിജരാജ്യശ്രീയെയൎപ്പിച്ചുപിന്നെ
വനമതിലതിപുണ്യംവാസമംഗീകരിച്ചാർ
വിനയമൊടതുബാല്യേജ്യേഷ്ഠനംഗീകരിച്ചു. (൨൭)

സീതാ— ഇതാ നിൎമ്മലവും പുണ്യവുമായ ജലമുള്ള ഗംഗാഭ
ഗവതി.

രാമൻ—ഭഗവതി രഘുകുലദേവതേ! ഭവതിക്കു നമസ്കാരം.

* മുന്നംമഹാംന്ത്രരാംശ്രീസഗരതനയര-
ച്ഛന്റെയജ്ഞാശ്വമാരാ-

ഞ്ഞൊന്നായ്ഭൂവെപ്പിളന്നക്കപിതകപിലകോ-
പാഗ്നിയാൽഭസ്മമായാർ
തൻനാശത്തെഗ്ഗണിക്കാതതികഠിനതപം
ചെയ്തനേകാണ്ടുകാലം
നിന്നംഭസ്സാൽദിലീപാത്മജനവരെനന-
ച്ചാക്കിനാൻസ്വർഗ്ഗലോകേ (൨൬)

അങ്ങിനെയുള്ള മാതാവായ ഭവതി സ്നുഷയായ ഈ ജാനകി
ക്ക മംഗളം ഭവിപ്പാനായി അരുന്ധതിയെന്നപോലെ എല്ലാ
സമയത്തിലും അനുഗ്രഹിക്കേണമെ.

ലക്ഷ്മണൻ—കാളിന്ദീതടത്തിൽക്കൂടി ചിത്രകൂടത്തിന്നു പോക
ന്ന മാൎഗ്ഗത്തിൽ നില്ക്കുന്നതും ഭരദ്വാജൻ പറഞ്ഞു തന്നതും
ശ്യാമമെന്നു പേരുള്ളതുമായ വടവൃക്ഷമാണിത്.

രാമൻ—(ആഗ്രഹത്തോടുകൂടി നോക്കുന്നു)

സീതാ—ഈ പ്രദേശത്തെ ആൎയ്യപുത്രൻ സ്മരിക്കുന്നുണ്ടോ?

രാമൻ—അയി! ഞാനെങ്ങിനെ മറക്കുന്നു.

* കട്ടല്ലാതെതളൎന്നലഞ്ഞുഗമനംകൊണ്ടെങ്കിലുംരമ്യമായ്
കെട്ടിച്ചേൎത്തുപുണൎന്നമൎദ്ദനസുഖംപാരംലഭിച്ചുള്ളതായ്
പൊട്ടിച്ചുള്ളവിസംകണ്ണക്കനാലമായംഗത്തെയെല്ലാമെട്ടു-
ത്തിട്ടെന്മാറതിലന്നുറങ്ങിയതുനീയിട്ടിക്കിൽവെച്ചല്ലയോ

ലക്ഷ്മണൻ—വിന്ധ്യാടവീപ്രവേശത്തിങ്കൽ നമ്മെത്തടുത്ത വി
രാധനാണിത്.

സീതാ—ഇതു നോക്കിയതു മതി. ആൎയ്യപുത്രന്റെ കയ്യിലുണ്ടാ
യിരുന്ന വിശറിയുടെ നിഴലിൽ നിന്നുകൊണ്ട്, ഞാൻ ദ
ക്ഷിണാരണ്യത്തിൽ പ്രവേശിക്കുവാനാരംഭിച്ചതിനെ നോ
ക്കുക.

രാമൻ—

* മുന്നം കണ്ടതപോവനസ്ഥലമിതാ-
വൈഖാനസന്മാരിതിൽ
തന്നേപണ്ടുവസിച്ചുവൃക്ഷനിഴലിൽ
ച്ചോലക്കുതീരത്തിലായ്

തന്നുള്ളിൽശമമാന്നുകൊണ്ടതിഥിസൽ
ക്കാരത്തിലുദ്യുക്തരാ-
ഷ്ടന്ന്യാന്നങ്ങളൊരുക്കിവെച്ചൊരുഗൃഹ-
സ്ഥന്മാരുമുണ്ടന്നിതിൽ (൩൧)

ലക്ഷ്മണൻ—നാലുഭാഗത്തും തിങ്ങിനിൽക്കുന്ന വൃക്ഷസമൂഹങ്ങളാൽ അലംകൃതമായും ശീതളമായും ശ്യാമളമായുമിരിക്കുന്ന അരണ്യത്തിൽക്കൂടി പ്രവഹിക്കുന്ന ഗോദാവരിയുടെ ഘോഷത്താൽ മുഴങ്ങുന്ന ഗുഹകളുള്ളതും എല്ലാ സമയത്തിലും വഷിക്കുന്ന മേഘങ്ങളാൽ നീലവൎണ്ണമാൎന്നതും ജനസ്ഥാനമദ്ധ്യത്തിലുള്ളതുമായ പ്രസ്രവണപൎവ്വതമാണിത്.

രാമൻ— * അക്കാലംസുഖമോടുമഗ്ഗിരിയിൽനാം
സൌമിത്രിചെയ്യുന്നനൽ
സല്ക്കാരത്തെവഹിച്ചുകൊണ്ടുബഹുനാൾ
വാണുള്ളതോൎക്കുന്നുവോ
മൽക്കാന്തേമധുരാംബുചേൎന്നൊഴുകുമ-
ഗ്ഗോദാവരീസിന്ധുവും
തൽക്കൂലങ്ങളിൽനാംകളിച്ചതുമയേ
മൎമ്മജ്ഞയോൎക്കുന്നുവോ (൩൨)

എന്നുമാത്രമല്ല

* നാമോരോരുജവല്ലികൊണ്ടുദൃഢമായാലിംഗനംചെയ്കതി
പ്രേമത്തോടുകവിൾത്തടംകവിളതിൽചേൎത്തുംമന്ദമായ്
സാമോദംക്രമമെന്നിയേപലതുമന്നൊട്ടൊട്ടുചൊല്ലുംവിധൌ
യാമംപോയതറിഞ്ഞിടാത്തവിധമായ്ക്കന്നേകഴിഞ്ഞൂനിശാ

ലക്ഷ്മണൻ—ഇതാ പഞ്ചവടിയിൽ ശൂൎപ്പണഖാ.

സീതാ—അയ്യോ ആൎയ്യപുത്ര! അങ്ങേക്കാണ്മാനുള്ള യോഗം അവസാനിച്ചു.

രാമൻ—അയി വിരഹഭീരു! ചിത്രമാണിത്.

സീതാ—എങ്ങിനെയായാലും കൊള്ളാം ദുൎജ്ജനം ദുഃഖത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്നു.

രാമൻ—കഷ്ടം! ജനസ്ഥാനവൃത്താന്തം ഇപ്പോൾ നടക്കുന്നപോലെ എനിക്കു തോന്നുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—

* കാണുന്നീക്കഥദുഷ്ടരാക്ഷസർമഹാവ്യാജേനപൊന്മാനിനെ
ക്കാണിച്ചന്നുളവാക്കിവേണ്ടതതിൽനാംചെയ്തുംശമിച്ചീലമാൽ
ക്ഷീണിച്ചഗ്രജനന്നുകാട്ടിയജനസ്ഥാനത്തിലെച്ചേഷ്ടയാൽ
ക്ഷോണീധ്രങ്ങൾകരഞ്ഞുപോയ്നുറുനുറുങ്ങിപ്പോയഹോവജ്രവും.

സീതാ—(കണ്ണീരോടുകൂടി) രഘുകുലത്തെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്ന ദേ
വ! ഞാൻ നിമിത്തമായിട്ടിത്ര വളരെ അങ്ങുന്നു വ്യസനിച്ചു
വല്ലൊ.

ലക്ഷ്മണൻ—(അഭിപ്രായത്തോടുകൂടി രാമനെ നോക്കീട്ട്)
ആര്യ! ഇതെന്താണ്?.

* ഹാരംപൊട്ടിയുതിർന്നമുത്തുകൾകണ-
ക്കശ്രുക്കൾവീണിട്ടിതാ
പാരിൽചിന്നിയൊലിച്ചിടുന്നുഹൃദയം
തിങ്ങികവിഞ്ഞിങ്ങിനെ
പോരുന്നല്ലലകത്തൊതുക്കുകിലുമീ
നാസാപുടംചുണ്ടുമി-
ന്നേരംതെല്ലുചലിച്ചിടുന്നിതതിനാ-
ലാക്കംഗ്രഹിക്കാംക്ഷണം (൨൭)

രാമൻ—വത്സ!

* അക്കാലംപ്രിയയെപ്പിരിഞ്ഞഴൽമഹ-
ത്തെന്നാകിലുംഞാനതെ-
ന്നുൾക്കാമ്പിങ്കലൊതുക്കിനേൻപ്രതിവിധി-
കളെല്ലാമുമോഹത്തിനാൽ
ഇക്കാലംപുനരുത്ഭവിക്കുമഴലോ-
മർമ്മവ്രണംപോലെയെ-
ന്നുൾക്കാമ്പാശുദഹിക്കുമാറധികമാ-
യേകുന്നുതാപത്തിനേ (൨൮)

സീതാ—ഹാ കഷ്ടം! കഷ്ടം! ഇപ്പോൾ ഏററവും വർദ്ധിച്ചിരിക്കു
ന്ന ഈ ഉദ്വേഗത്താൽ ഞാനും ആര്യപുത്രനെപ്പിരിഞ്ഞിരി
ക്കുന്നപോലെ എന്നെക്കാണുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—(ആത്മഗതം) ഇരിക്കട്ടെ മറെറാന്നിനെക്കാണിച്ചു
കൊടുക്കാം. ചിത്രംനോക്കീട്ട് (പ്രകാശം) അനേകായിരം

സംവത്സരങ്ങൾക്ക മുമ്പെ ജനിച്ച അതിമഹാനും പക്ഷിശ്രേഷ്ഠനുമായ താതജടായുവിന്റെ ചരിത്രപരാക്രമങ്ങളുടെ ലക്ഷ്യമാണിത്.

സീതാ—ഹാ താത! പുത്രസ്നേഹത്തെ അങ്ങു നല്ലവണ്ണം പരിപാലിച്ചു.

രാമൻ—ഹാ താത! കാശ്യപവംശത്തിൽ ജനിച്ച പക്ഷിശ്രേഷ്ഠ! അങ്ങെപ്പോലെയുള്ള മഹാ പരിശുദ്ധസജ്ജനം ഇനിയെവിടെ സംഭവിപ്പാൻ പോകുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—ഇതാകുന്നു ജനസ്ഥാനത്തിന്റെ പശ്ചിമഭാഗത്തിൽ ദനുകബന്ധൻ വസിച്ചിരുന്ന ചിത്രകുഞ്ജവാനെന്ന ദണ്ഡകാരണ്യപ്രദേശം. ഇതാകുന്നു ഋശ്യമൂകപർവ്വതത്തിലുള്ള മതംഗമുനിയുടെ ആശ്രമപ്രദേശം. ഇതാകുന്നു ശ്രമണയെന്നു പേരായ സിദ്ധശബരി ഇതാകുന്നു ആ പമ്പാസരസ്സ്.

സീതാ—ഇതാ ഇവിടെ ശോകാവേശത്താൽ ധൈൎയ്യവും കോപവും ക്ഷയിച്ചിരിക്കുന്ന ആൎയ്യപുത്രൻ നിലവിളിച്ചു കരഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുന്നതായി എഴുതിയിരിക്കുന്നുവല്ലൊ.

രാമൻ—ദേവി! ഈ പമ്പാസരസ്സു വളരെ ഭംഗിയുള്ളതാകുന്നു.

* അബ്ജോജാക്ഷിമദിച്ചഹംസഗണമാട്ടീടുന്നപക്ഷങ്ങളാൽ
വണ്ണംകൂടിയതണ്ടുലഞ്ഞുവെളിയിൽകാണുംവിധംഭംഗിയിൽ
അബ്ജോജങ്ങളുമാമ്പലുംനിറയുമിപ്പമ്പാപ്രദേശങ്ങളെ
കണ്ണീർവീഴുമുടൻനിറഞ്ഞിടുമതിൻമദ്ധ്യത്തിലീക്ഷിച്ചുഞാൻ.

ലക്ഷ്മണൻ—ഇതാ ആൎയ്യനായ ഹനൂമാൻ.

സീതാ—വളരെക്കാലം പരോപദ്രവത്തെ അനുഭവിച്ചിരുന്ന ജീവലോകത്തിന്നാശ്വാസം നല്കി അത്യന്തോപകാരം ചെയ്ത മഹാനുഭാവനായ ആ മാരുതിയാണിത്.

രാമൻ— * അഹോഭാഗ്യമിതാധീരൻ
മഹാവീരൻമരുത്സുതൻ
ഊക്കിനാൽനമ്മെയുംധന്യ-
രാക്കിനാൻഭുവനത്തെയും (൩൨)

സീതാ—വത്സ! പുഷ്പിച്ചിട്ടുള്ള കദംബവൃക്ഷങ്ങളിൽ താണ്ഡവം ചെയ്യുന്ന മയിലുകളോട്ടുകൂടിയ ഈ പർവ്വതത്തിന്റെ പേരെന്താണ്? ഇതിലിതാ ഒരു വൃക്ഷച്ചുവട്ടിൽ തേജസ്സുമുഗ്ദ്ധിമാത്രം ശേഷിച്ചും. വിളറിയ ദേഹകാന്തിയോടു കൂടിയും അല്പനേരം മൂർഛയെ പ്രാപിച്ചുമിരിക്കുന്ന ആര്യ്യപുത്രനെ വത്സൻ എറ്റവും രോദനം ചെയ്തു താങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്നതായി എഴുതിയിരിക്കുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—പാരം നീർമരുതിന്റെ പൂമണമണ-

ഞ്ഞുള്ളോരിതാമാല്യവാൻ

ചാരുശ്രീനവനീലമേഘമിരിലെ-

ശൃംഗങ്ങളിൽ തങ്ങുമെ

രാമൻ— പോരും പോരുമിതുണ്ണി! ഞാനിതിനുമേൽ

കാണ്മാനശക്തൻ മഹാ

ഘോരം ചേതസി ജാനകീവിരഹമാൽ

ചേരുന്നു രണ്ടാമതും (൩൨)

ലക്ഷ്മണൻ—ഇവിടുന്നങ്ങോട്ട് ആര്യ്യന്റേയും അതിവിശിഷ്ടന്മാരായ വാനരന്മാരുടേയും രാക്ഷസന്മാരുടേയും അസംഖ്യങ്ങളായും ഒന്നിനെക്കാളൊന്ന് ശ്രേഷ്ഠങ്ങളായുമുള്ള ആശ്ചര്യ്യകർമ്മങ്ങളാകുന്നു. ആര്യ്യയോ വളരെ ക്ഷീണിച്ചുമിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ അല്പം വിശ്രമിക്കേണ്ടതാണെന്ന് ഞാനറിയിച്ചു കൊള്ളുന്നു.

സീതാ—ആര്യ്യപുത്ര! ഈ ചിത്രദർശനം നിമിത്തം ഒരു ആഗ്രഹം ജനിച്ചിട്ടുള്ള എനിക്കു അല്പമായ ഒരപേക്ഷയുണ്ട്.

രാമൻ—ആജ്ഞാപിക്കാമല്ലൊ.

സീതാ—ഇനി ഒരിക്കൽ കൂടിയെന്ന് പ്രസന്നമായും ഗംഭീരമായുമിരിക്കുന്ന വനപ്രദേശത്തിൽ കളിക്കുന്നതിന്നും പരിശുദ്ധമായും നിർമ്മലമായുമിരിക്കുന്ന ഗംഗാജലത്തിൽ കുളിക്കുന്നതിന്നും ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു.

രാമൻ—വത്സ ലക്ഷ്മണ!

ലക്ഷ്മണൻ—ഇതാ ഞാൻ തെയ്യാറായിരിക്കുന്നു.

രാമൻ—ഗർഭകാലത്തിൽ സംഭവിക്കാവുന്ന വല്ല ആഗ്രഹവും ഇവൾക്കുണ്ടായാൽ അതുടനെ സാധിപ്പിച്ചു കൊടുക്കേണ്ടതാ

ണെന്നു് ഇപ്പോഠം തന്നെ ഗുരുജനങ്ങഠം പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഇളക്കം കൂടാതെ സുഖമായി സഞ്ചരിക്കാവുന്നതായ ഒരു രഥത്തെ വരുത്തുക.

സീതാ—ആൎയ്യപുത്ര! അങ്ങുന്നുംകൂടി വരണം.

രാമൻ—അയി കഠിനഹൃദയേ! ഇതും പറയേണമെന്നുണ്ടോ?

സീതാ—എന്നാലിനിക്കു വളരെ സന്തോഷം.

ല—ആൎയ്യൻ കല്പിക്കുന്നതുപോലെ ചെയ്യാം. (പോയി)

രാമൻ—പ്രിയേ ഈ ജനലിന്റെ സമീപത്തിൽ അല്പനേരം ഇരിക്കുക.

സീതാ—അങ്ങിനെയാകട്ടെ, ക്ഷീണംത്താലുണ്ടാകുന്ന നിദ്ര എന്നെ ആകൎഷിക്കുന്നുവെല്ലൊ.

രാമൻ—എന്നാൽ ഗാഢമായി എന്റെ മേൽ ചാരി കിടന്നുകൊഠംക.

* ഖേദത്രാസനിമിത്തമിപ്പൊഴുളവാം
സ്വേദാംബുവാൽതിങ്കളിൻ
പാദംകൊണ്ടുകിനിഞ്ഞ ചന്ദ്രമണിപോ-
ലുണ്ടായഹാരത്തിനെ
ഖേദിപ്പിച്ചിടുമിക്കരംപ്രിയതമേ!
വൈദേഹിയെൻജീവനാ-
മോദംനൽകുവതിന്നുവേണ്ടിയുടനെൻ
കണ്ഠത്തിലൎപ്പിക്കെടോ! (൩൦)

(അപ്രകാരം ചെയ്യിച്ചുകൊണ്ടാനന്ദത്തോടുകൂടി)

പ്രിയേ! ഇതെന്താണ്?

* ഹാഹാമേനിശ്ചയിപ്പാൻപണിയിതുസുഖമോ
ദുഃഖമോനിദ്രതാനോ
മോഹംതാനോമദംവാസുമുഖിവിഷമതിൻ
വ്യാപ്തിയോയെന്നുമിപ്പോഠം
ദേഹസ്പൎശങ്ങഠംതോറുംതരുണിമമവികാ-
രത്തിനാലിന്ദ്രിയൌഘം
മോഹിക്കുന്നുമനസ്സിൽകളമൊഴിതെളിവും
മൂടലുംചേൎന്നിടുന്നു (൩൧)

സീതാ—(മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി) അങ്ങേക്കെന്റെ മേൽ സ്ഥി
രമായ പ്രണയമുണ്ട് അല്ലാതെ വേറെയെന്താണ്?

രാമൻ—* പുത്തൻതേന്മൊഴി! നിന്റെയിസ്സുവചനം
വാടീടുമെൻജീവനാം
നൽത്താരിന്നുവികാസവും പ്രിയതമേ!
നൽകുന്നിതാനന്ദവും
അത്യന്തം സകലേന്ദ്രിയത്തിനുമഹോ
മോഹം വളൎക്കുന്നുമേ
ചിത്തത്തിന്നുരസായനം പുനരിതെൻ
കൎണ്ണത്തിനോൎത്താൽ സുധാ (൪൨)

സീതാ—പ്രിയംവദ! വരു ശയിക്കുക.
(ശയനത്തിന്നായിട്ടു നാലുഭാഗത്തും നോക്കുന്നു)

രാമൻ—പ്രിയേ എന്താണന്വേഷിക്കുന്നതു്,
* കരംപിടിച്ചനാൾമുതൽ ഗൃഹത്തിലും വനത്തിലും
വരാംഗി! ശൈശവത്തിലും തഥൈവ യൌവനത്തിലും
പരം നിനക്കുറങ്ങുവാൻമൃദൂപധാനമോൎക്കമ-
റ്റൊരാരംബുജാക്ഷിയെത്തൊടാത്ത രാമബാഹുവല്ലെയോ (൪൩)

സീതാ—(ഉറക്കം തൂങ്ങിക്കൊണ്ട്) അതങ്ങിനെതന്നെ ആൎയ്യ
പുത്ര! അതങ്ങിനെ തന്നെ (ഉറങ്ങുന്നു)—

രാമൻ—പ്രിയഭാഷിണി മാറിൽ കിടന്നുറങ്ങിപ്പോയോ?
(നോക്കീട്ട് സ്നേഹത്തോടുകൂടി)
* എന്നില്ലത്തിന്നുലക്ഷ്മീ സ്വയമിവൾനയന-
ങ്ങൾക്കുപീയൂഷധാരാ
തന്വംഗസ്പൎശമോയെൻതനുവിനുബഹുവാം
ചന്ദനച്ചാറുതന്നെ
എന്നല്ലിക്കൈകളത്തിന്നതിശിശിരമതാം
ചാരുഹാരം നമുക്കി-
ന്നൊന്നല്ലെല്ലാം പ്രിയം താനിവളുടെ വിരഹം
മാത്രമോൎത്താലസഹ്യം (൪൪)
(ഒരു പ്രതീഹാരി പ്രവേശിച്ച്)
ദേവ! വന്നിരിക്കുന്നു.

രാമൻ—അയെ ആര്?

പ്രതിഹാരി—തിരുമനസ്സിലെ ആസന്നപരിചാരകനായ ദുർമ്മുഖൻ.

രാമൻ—(ആത്മഗതം) ജനങ്ങൾ എന്നെക്കുറിച്ചെന്തു പറയുന്നു എന്നറിവാനായിട്ടാണല്ലൊ. അന്തഃപുരപരിചാരകനായ ആ ദുർമ്മുഖനെ അയച്ചിരുന്നത്. (പ്രകാശം) വരട്ടെ.

(പ്രതീഹാരി പോയി)

(അനന്തരം ദുർമ്മുഖൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ദുർമ്മുഖൻ—(ആത്മഗതം) ഹാ കഷ്ടം, കഷ്ടം ഈ വിധം സീതാദേവിക്കു വന്നിട്ടുള്ള സ്മരിക്കപോലും വയ്യാത്ത ലോകാപവാദത്തെ ഞാനെങ്ങിനെയാണ് മഹാരാജാവിനെ അറിയിക്കുന്നത്. എന്തു ചെയ്യാം, ഭാഗ്യഹീനനായ എന്നെ ഇതിനാണല്ലൊ നിയോഗിച്ചത്.

സീതാ—(സ്വപ്നത്തിൽ പറയുന്നു) ഹാ സൌമ്യ! ആര്യപുത്ര! അങ്ങിപ്പോളെവിടെയാണ്.

രാമൻ—കാ, ചിത്രദർശനത്താൽ ഓർമ്മവന്ന ആ വിരഹാവസ്ഥതന്നെയാകുന്നു ദേവിയെ സ്വപ്നത്തിലിങ്ങിനെ വ്യസനിപ്പിക്കുന്നത്.

(സ്നേഹത്തോടുകൂടി സീതയുടെ അംഗങ്ങളിൽ തടവിക്കൊണ്ട്)

* ഒന്നായുംസൌഖ്യദുഃഖങ്ങളിലനുഗുണമാ-
യേതുകാലത്തുമുൾപ്പൂ-
വിന്നുല്ലാസപ്രദമായുംരസമതുജരയാൽ
ഭേദിയാതുള്ളതായും
പിന്നെക്കാലേനതിന്നാമറവുകളൊടുവിൽ
സ്നേഹസത്തായുമെന്നും
ഭിന്നിക്കാതുള്ളപത്നീപ്രണയമധിക-
പുണ്യത്തിനാലേലഭിക്കൂ. (൪൫)

ദുർമ്മുഖൻ (അടുത്തു ചെന്ന്) മഹാരാജാവു ജയിക്കുന്നു.

രാമൻ—എന്താ കിട്ടിയത്? പറയു.

ദുർമ്മുഖൻ—'രാമമഹാരാജാവ് ഞങ്ങളെ ദശരഥമഹാരാജാവിനെ വിസ്മരിക്കത്തക്ക സ്ഥിതിയിലാക്കി' എന്നു എല്ലാ ജനങ്ങളും ദേവനെ സ്തുതിക്കുന്നു.

രാമൻ—ഇതൊരു അതിസ്തുതിയാണ്. ഇനിക്കുള്ള ദോഷത്തെ പറയു എന്നാലതിന്നു പ്രതിവിധി ചെയ്യാമല്ലൊ.

ദുർമ്മുഖൻ- (കരഞ്ഞുകൊണ്ട്) മഹാരാജാവു കേട്ടാലും-

(ചെവിയിൽ പറയുന്നു)

രാമൻ—അഹഹ! വാക്കാകുന്ന വജ്രത്തിൻെറ പതനവേഗം അതിദുസ്സഹം തന്നെ. (മോഹിക്കുന്നു)-

ദുർമ്മുഖൻ—ദേവ! ആശ്വസിക്കണേ, ആശ്വസിക്കണേ.

രാമൻ—(ആശ്വസിച്ച്)

* അയ്യയ്യോപ്രിയയന്യഗേഹമതിൽവാ-
ണണ്ടായദുഷ്പേരിനെ-
ത്തീയ്യിൽകാട്ടിയൊരത്ഭുതക്രിയകളാൽ
തീർത്തീടിനാളെങ്കിലും
പയ്യെപ്പിന്നെയുമെൻെറദുർവ്വിധിവശാൽ
പേപ്പട്ടികടിച്ചുടൻ
മെയ്യിൽചേർന്നവിഷംകണക്കതുപര-
ന്നീടുന്നിതെല്ലാടവും. (൪൬)

അതുകൊണ്ട് ഭാഗ്യഹീനനായ ഞാനെന്താണിവിടെച്ചെയ്യേണ്ടത്. (ആലോചിച്ചു വ്യസനത്തോടുകൂടി) വേറെ എന്താണ്.

* എന്തെങ്കിലുംചെയ്തുമഹാജനങ്ങളിൽ
സംതൃപ്തിനൽകുന്നതുസജ്ജനവ്രതം
എന്താതനാത്മാവിനൊടൊന്നിച്ചുംവെടി-
ഞ്ഞെന്തിന്നുപണ്ടീവ്രതമാചരിച്ചുതാൻ (൪൭)

ഇപ്പോൾ തന്നെ ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠമഹർഷി കല്പിച്ചയച്ചിരിക്കുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ല,—

* ഇതുവരെരവിവംശശുദ്ധമായ്ത്തന്നെകാത്തു
ക്ഷിതിപതികൾമഹാന്മാരായമൽപൂർവ്വരെല്ലാം
അതിലൊരുമലിനത്വംഞാൻനിമിത്തംഭവിച്ചാൽ
ക്ഷിതിയിലഹമധന്യൻഹന്തഞാൻതന്നെനിന്ദ്യൻ (൪൮)

ഹാ ദേവി! ദേവയജന സംഭവേ! ഹാ സ്വജന്മാനുഗ്രഹപവിത്രിത വസുന്ധരേ! ഹാ ജനകവംശനന്ദിനി! ഹാ പാവകവസിഷ്ഠാരുന്ധതി പ്രശസ്തശീലശാലിനി! ഹാ രാമമയൈകജീവിതേ! ഹാ മഹാരണ്യവാസപ്രിയസഖി! ഹാ താതപ്രി

യേ! ഹാ ശ്ലോകപ്രിയവാദിനി! ഇപ്രകാരമുള്ള ഭവതിക്കുകൂടി എങ്ങിനെ ഈവിധമുള്ള പരിണാമം സംഭവിച്ചു.

* ജനങ്ങളിൽശുദ്ധിഭവിച്ചുനിന്നാൽ
ജനങ്ങൾചൊല്ലുന്നുനിനക്കുദോഷം
സനാഥരായ്ത്തീൻജനങ്ങൾനിന്നാ-
ലനാഥയായ്നീബ തമാഴ്കുമാറായ്. (൮൯)

(ദുർമ്മുഖനെ നോക്കീട്ട്) ദുർമ്മുഖ ലക്ഷ്മണനോട ചെന്നു പറയു, ഈ പുതിയ രാജാവായ രാമൻ കല്പിക്കുന്നു—

(ശേഷം ചെവിയിൽ പറയുന്നു)

ദുർമ്മുഖൻ—അഗ്നിപരിശുദ്ധയായും പവിത്രമായ രഘുകുലസന്താനത്തെ ഗർഭത്തിൽ വഹിച്ചുകൊണ്ടുമിരിക്കുന്ന ദേവിയെ ദുർജ്ജനങ്ങളുടെ വാക്കിനാൽ ഇപ്പോൾ തിരുമനസ്സുകൊണ്ടിത്ര വലുതായ കഷ്ടസ്ഥിതിയിലാക്കുന്നതെങ്ങിനെയാണ്?

രാമൻ—കഷ്ടം കഷ്ടം! ദുർജ്ജനങ്ങളാണ് ജനങ്ങൾ എന്നു എങ്ങിനെ പറയുന്നു.

* മനുകുലമതിനോടില്ലാക്ഷമപ്രീതിദൈവാൽ
ജനമിതുപറവാനായ്ഹേതുവുണ്ടായിതാനും
അനലനിലതിരുക്കെച്ചെയ്തൊരാശ്ചര്യകർമ്മം
മനമതിലിഹനേരെന്നാരുതാൻവിശ്വസിക്കും (൯൦)

എന്നാൽ ചെല്ലു.

ദുർമ്മുഖൻ—അയ്യോ ദേവി! (എന്നു പോയി)

രാമൻ—ഹാ കഷ്ടം! ഞാൻ അതിബീഭത്സമായ കർമ്മത്തെച്ചെയ്യുന്ന ഒരു ക്രൂരനായിട്ടു തീൎന്നു. എന്തെന്നാൽ,

* കഷ്ടിച്ചെട്ടുവയസ്സുതൊട്ടിതുവരെ-
ക്കൌതുഹലത്താൽവള-
ൎത്തിഷ്ടംപാരമുടിക്കയാൽഹൃദയമൊ-
ന്നായുള്ളമൽകാന്തയെ
കഷ്ടംസൌനികനാലയത്തിൽവളരും
പെൺപക്ഷിയെപ്പോലെയീ
ദുഷ്ടൻഞാൻകനിവെന്നിയേകപടമായ്
കാലന്നുനൽകുന്നിതാ (൯൧)

അതിനാൽ സ്പൎശിപ്പാൻ യോഗ്യനല്ലാത്ത മഹാപാപിയായ ഞാൻ എന്തിനായിട്ട് ദേവിയെ ദൂഷ്യപ്പെടുത്തുന്നു.
(എന്ന് സീതയുടെ ശിരസ്സിനെ പതുക്കെ പൊങ്ങിച്ച കയ്യിനെ വലിച്ചെടുത്തുകൊണ്ട്)

* വിടകകഠിനകൎമ്മംകൊണ്ടു ചണ്ഡാളനാമെ-
ന്നുടലുടനയിമുഗ്ദ്ധേക്രൂരനായ്ത്തീൎന്നിവണ്ണം
ചടുലമിഴിമനോജ്ഞേ ചന്ദനഭ്രാന്തിമൂലം
കൊടിയവിഷമരത്തെത്തന്നെനീയാശ്രയിച്ചു (൩൨)

(എഴനീററു) കഷ്ടം കഷ്ടം ജീവലോകം ഇപ്പോൾ വിപരീതമായിട്ടു തീൎന്നു, ഇന്നവസാനിച്ചു രാമൻ ജീവിച്ചിരുന്നിട്ടുള്ള പ്രയോജനം, ഇപ്പോൾ ജഗത്തു ശൂന്യമായ വനമായി, സംസാരവും നിസ്സാരമായി, ശരീരവും കഷ്ടപ്രായമായി, ഒരു ശരണവും കാണുന്നില്ലല്ലൊ, എന്തുചെയ്യട്ടെ, എന്താ നിവൃത്തി എവിടെക്കു പോകട്ടെ, അല്ലെങ്കിൽ,

* ആതങ്കത്തെപ്പരമനുഭവിച്ചീടുവാൻതന്നെദൈവം
ചൈതന്യത്തെക്കഠിനമതിയായുള്ളരാമന്നുനൽകി
വേദംനൽകുന്നിതുമമബലാൽപ്രാണനോമൎമ്മമെല്ലാം
ഭേദിപ്പിച്ചെൻഹൃദിനിഹിതമാംവജ്രകീലംകണക്കെ (൩൩)

ഹാ അംബ അരുന്ധതി! ഹാ ഭഗവൻ വസിഷ്ഠമഹൎഷേ! ഹാ ഭഗവൻ വിശ്വാമിത്രമഹൎഷേ! ഹാ ഭഗവൻ പാവക! ഹാ അംബേ ഭൂമിദേവി! ഹാ താതജനക! ഹാ പിതാവേ! ഹാ അംബമാരേ! ഹാ പ്രിയസഖമഹാരാജസുഗ്രീവ! ഹാ സൌമ്യ മാരുതേ! ഹാ അത്യന്തോപകാരം ചെയ്ത ലങ്കാധിപതെ വിഭീഷണ! ഹാ സഖി ത്രിജടേ! നിങ്ങളെയെല്ലാം ഈ ദുഷ്ടനായ രാമൻ ദൂഷിക്കുകയും അവമാനിക്കുകയും ചെയ്തു. അല്ലെങ്കിൽ അവരെയെല്ലാം ഇപ്പോൾ വിളിക്കുന്നതിന്നു ഞാനാരാണ്.

* പാരിലവരതിമഹാന്മാർ
ക്രൂരനതായ്നന്ദികെട്ടഞാനവരെ
പേരുപറഞ്ഞുവിളിച്ചാൽ
ചേരുമവൎക്കുധ്രുവംമഹാപാപം (൩൪)

എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ;

* മെല്ലെസ്വപ്നഭയംനിമിത്തമിളകും
സമ്പൂൎണ്ണഗൎഭത്തിനാൽ
വല്ലാതിന്നുതളൎന്നുമാറിലതിവി-
ശ്വാസാൽകിടന്നിങ്ങിനെ
ഇല്ലത്തിന്നൊരുശോഭയാംപ്രിയയുറ-
ങ്ങുമ്പോളുപേക്ഷിച്ചുടൻ
കൊല്ലുംവമ്പുലികൾക്കഹന്തബലിയാ-
യേകുന്നിതീനിൎദ്ദയൻ (൩൩)

(സീതയുടെ പാദങ്ങളെ ശിരസ്സിൽവെച്ച്)

ദേവി! ദേവി! രാമന്റെ ശിരസ്സിൽ ഭവതിയുടെ പാദപത്മങ്ങൾ
കളുള്ള അവസാനസ്പൎശമാണിത്. (എന്നു കരയുന്നു)
(അണിയറയിൽ) രക്ഷിക്കണേ. രക്ഷിക്കണേ.
രാമൻ — ആരവിടെ ഇതെന്താണെന്നന്വേഷിക്കട്ടെ.
(പിന്നെയും അണിയറയിൽ)

* ഘോരതപസ്സോടുയമുനാ
തീരത്തിൽവസിച്ചിട്ടുന്നമുനിസംഘം
ശരണംപ്രാപിക്കുന്നു
ലവണന്റെപീഡയാലങ്ങേ (൩൪)

രാമൻ—ആഃ ഇപ്പോഴും രാക്ഷസപീഡയോ? എന്നാൽ കുംഭീന
സീ പുത്രനായ ആ ദുഷ്ടനെ ഉന്മൂലനം ചെയ്വാനായിട്ടു ശ
ത്രുഘ്നനെ അയക്കുന്നുണ്ട്. (അഞ്ചാറടി നടന്നു. പിന്നെ തി
രിഞ്ഞിട്ട്) അയ്യോ! ദേവി ഈ സ്ഥിതിയിലായിട്ടൊ ഭവതി
പോകുന്നത്. ഭഗവതി ഭൂമിദേവി!

* ജനകനൃപതിവംശത്തിന്നുമിഖ്യാതിയേറും
മനുകുലമതിനുംനീക്ഷേമസൎവ്വസ്വമായി
അനഘചരിതയാമിസ്സീതയെപ്പെറുവല്ലോ
ജനകനുഴുതപുണ്യക്ഷേത്രമാംയാഗഭൂവിൽ (൩൫)

അത്ര വിശിഷ്ടയായ പുത്രിയെ ഭവതി രക്ഷിച്ചുകൊൾക
(പോയി)

സീതാ — ഹാ സൌമ്യ! ആൎയ്യപുത്ര! അങ്ങിപ്പോൾ എവിടെ
ണ്? (വേഗത്തിലെഴുന്നേററു) ഹാ കഷ്ടം! കഷ്ടം! ദുസ്സ്വപ്ന
ത്തുണ്ടായ ഭയത്താൽ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടവളായിട്ട് ഞാൻ

പുത്രനെ വിളിച്ചു കരഞ്ഞുംപോയി. (നോക്കീട്ട്) ഹാ കഷ്ടം! കഷ്ടം! ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്ന ഏകാകിനിയായ എന്നെ ഉപേക്ഷിച്ച് ആൎയ്യപുത്രൻ പോയിരിക്കുന്നുവോ, എന്താണിപ്പോളിങ്ങിനെ ചെയ്തത്. ഇരിക്കട്ടെ, ഇനി അദ്ദേഹത്തിനെ കാണുമ്പോൾ എൻെറ ആത്മാവ് എനിക്കു സ്വാധീനമാണെങ്കിൽ ഞാൻ കോപിക്കും. പരിജനങ്ങളാരാണവിടെ?

ദുൎമ്മുഖൻ — (പ്രവേശിച്ച്) ദേവി! കുമാരലക്ഷ്മണൻ തേരു തയ്യാറാക്കിയിരിക്കുന്നു, ദേവി ആരോഹണം ചെയ്യാം. (എന്നറിയിക്കുന്നു.)

സീതാ — ഇതാ ഞാനാരോഹണം ചെയ്വാൻ വരുന്നു.
(എഴുനീററ്) എൻെറ ഗൎഭഭാരം ചലിക്കുന്നപോലെ തോന്നുന്നു. അതുകൊണ്ടു പതുക്കെ ഗമിക്കതന്നെ.

ദുൎമ്മുഖൻ — ദേവി! ഇതിലേ ഇതിലേ.

സീതാ — തപോധനന്മാക്കു നമസ്കാരം. രഘുകുലദേവകൾക്കും നമസ്കാരം. ആൎയ്യപുത്രൻെറ പാദാംബുജങ്ങൾക്കും നമസ്കാരം. സകല ഗുരുജനങ്ങൾക്കും നമസ്കാരം.

(എല്ലാവരും പോയി)

ചിത്രദൎശനം എന്ന ഒന്നാമങ്കം സമാപ്തം.

രണ്ടാമങ്കം.

(അണിയറയിൽ) തപോധനയ്ക്കു സ്വാഗതം.

(വഴിപോക്കത്തിയായ താപസി പ്രവേശിച്ച്) അയേ! ഇതാ ഈ വനദേവത ഫലപുഷ്പപല്ലവാൎഘ്യങ്ങൾകൊണ്ട് എന്നെ ഉപചരിപ്പാൻ വരുന്നു.

വനദേവതാ — (പ്രവേശിച്ച് അൎഘ്യം ചൊരിഞ്ഞ്)

* ഇന്നല്ലോസുപ്രഭാതംമമവനമിതിൽനി-
　　ങ്ങൾക്കുവാഴാംയഥേഷ്ടം
നന്നെപ്പുണ്യങ്ങൾചെയ്യേകഴിവുവരുമഹോ..
　　സംഗമത്തിന്നെവന്നും

നന്നായുള്ളംബ്ബവൃക്ഷത്തണൽനിയമമതി-
ന്നൊത്തപോലെഗ്രഹിക്കാ-
മെന്നുംകായോകിഴങ്ങോഭവതിയിതുപരാ-
ധീനമെന്നോർത്തിടൊല്ലെ. (൧)

താപസി—എന്തു പറയട്ടെ.

* നന്നായുള്ളോരിരിപ്പുംവിനയമധുരമാ-
യുള്ളവാക്കുംവിശിഷ്ടം
തന്നേമംഗല്യയെല്ലോമതിപരിചയമോ
ഗ്ഗാംഭീര്യമാംനാൾക്കനാളിൽ
എന്നല്ലെന്നുംരസത്തിന്നൊരുകുറവുവരാ-
തന്യരാൽവേദ്യമല്ലാ-
തെന്നുംശോഭിച്ചിടുന്നുകപടരഹിതമായ്
സച്ചരിത്രംപവിത്രം. (൨)

(രണ്ടുപേരും ഇരിക്കുന്നു)

വനദേവതാ—ആര്യേ! ഞാൻ ഭവതിയെ ആരായിട്ടാണ് മന
സ്സിലാക്കേണ്ടത്?

താപസി—ഞാനാത്രേയിയാണ്.

വനദേവതാ—ആര്യേ! ആത്രേയി! ഭവതി എവിടെനിന്നാണ്
വരുന്നത്? എന്തിനായിട്ടാണ് ഈ ദണ്ഡകാരണ്യത്തിൽ
പ്രവേശിച്ചത്?

ആത്രേ—അക്കംഭോത്ഭവനാദിയായവളരെ
ശ്രുത്യന്തസാരജ്ഞരി-
ന്നിക്കാട്ടിങ്കൽവസിപ്പതുണ്ടവരിൽനി-
ന്നാമ്നായസാരങ്ങളെ
ഉൾക്കാമ്പിങ്കലറിഞ്ഞുകൊള്ളുവതിനായ്-
വാൽമീകിപാശ്ചത്തിൽനി-
ന്നിക്കാണുന്നവനാന്തരങ്ങളിൽനട-
ന്നീടുന്നുഞാനിങ്ങിനെ. (൩)

വനദേവതാ—മററുള്ള മുനികൾ കൂടിയും വേദാന്തസാരത്തെ ഗ്ര
ഹിപ്പാനായിട്ടു പുരാണബ്രഹ്മവാദിയായ ആ വാല്മീകിമഹ
ഷിയെത്തന്നെയാണല്ലൊ ആശ്രയിക്കുന്നത്. പിന്നെന്തി
നായിട്ടാണ് ഭവതി ഈ ദീർഘസഞ്ചാരപരിശ്രമത്തെ വ
ഹിക്കുന്നത്?

ആത്രേയി—അവിടെ പഠിക്കുന്നതിന്നു വലുതായ വിഘ്നമുണ്ട്. അതിനാലാണ് ഇത്ര ദീൎഗ്ഘസഞ്ചാരത്തെ അംഗീകരിച്ചത്.

വനദേവതാ—എന്താണ് വിഘ്നം?

ആത്രേയി—ഏതോ ഒരു ദേവത എല്ലാംകൊണ്ടും അത്ഭുതപ്പെടത്തക്കവരും മുലകുടി മാറിയ പ്രായത്തിലുള്ളവരുമായ രണ്ടു കുട്ടികളെ ഭഗവാനായ ആ വാൽമീകിയുടെ സമിപത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നാക്കി. എന്നാൽ ആ കുട്ടികൾ ഋഷികളുടെ മാത്രമല്ല സ്ഥാവരജംഗമങ്ങളായ സകല ഭൂതങ്ങളുടേയും അന്തഃകരണങ്ങളെ വശീകരിക്കുന്നു.

വനദേവതാ—അയി! അവരുടെ നാമധേയം എന്താണെന്നറിവുണ്ടോ?

ആത്രേയി—കുശനെന്നും ലവനെന്നുമുള്ള അവരുടെ നാമധേയത്തേയും പ്രഭാവത്തേയും ആ ദേവതതന്നെ പറകയുണ്ടായി.

വനദേവതാ—പ്രഭാവം എങ്ങിനെയുള്ളതാണ്?

ആത്രേയി—അവൎക്കു പ്രയോഗസംഹാരമന്ത്രങ്ങളുള്ള ജൃംഭകാസ്ത്രങ്ങൾ ജനനത്തിൽ തന്നെ സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടത്രെ.

വനദേവതാ—അഹോ ഇതത്ഭ്യാശ്ചൎയ്യം തന്നെ.

ആത്രേയി—ഭഗവാൻ വാൽമീകി വാസ്തവത്തിൽ ഉപമാതാവിൻെറ സ്ഥാനത്തെ വഹിച്ച് ആ കുട്ടികളെ പോററി വളൎത്തി ചൂഡാകൎമ്മം കഴിഞ്ഞതിന്നുശേഷം വേദമൊഴിച്ചു മററുള്ള വിദ്യകളെയെല്ലാം സാവധാനമായി പഠിപ്പിച്ചു. അനന്തരം ഗൎഭം മുതൽ പതിനൊന്നാമതായ വയസ്സിൽ ക്ഷത്രിയന്മാൎക്കുള്ള വിധിപ്രകാരം ഉപനയിച്ചിട്ട് വേദത്തേയും പഠിപ്പിച്ചു, ഗ്രഹിപ്പാനും ധരിപ്പാനും അതിസാമൎത്ഥ്യമുള്ള ആ കുട്ടികളോടൊപ്പം പഠിക്കുന്നതിന്ന് എന്നെപ്പോലെയുള്ളവൎക്കു സാധിക്കുന്നതല്ല.

എങ്ങിനെയെന്നാൽ—

* തുല്യം ചൊല്ലിക്കൊടുക്കുന്നിതു ഗുരു ജഡനും
പ്രാജ്ഞനും വിദ്യയെത്താ-
ൻ വല്ലാതാക്കില്ലവന്നും ഗ്രഹണപടുതയെ-
ത്താൻ കൊടുക്കാറുമില്ല

തെല്ലുംമങ്ങകൂട്ടബിംബത്തിനെവിമലമണി-
കൊപ്പമായുൾഗ്രഹിക്ക-
ന്നില്ലവ്വണ്ണംഫലംകൊണ്ടവരിരുവരുമാ
യേററവുംഭേദമുണ്ടാം. (൪)

വനദേവതാ—ഇതാണോ അദ്ധ്യയനത്തിന്നുള്ള വിഘ്നം?

ആത്രേയി—വേറേയും ഉണ്ട്.

വനദേവതാ—അതെന്താണ്?

ആത്രേയി—ബ്രഹ്മൎഷിയായ അദ്ദേഹം ഒരു ദിവസം മദ്ധ്യാഹ്ന സമയത്തിൽ തമസാനദിയിൽ ചെന്നിരുന്നു. അപ്പോൾ അവിടെ ഇണയായി സഞ്ചരിക്കുന്ന രണ്ടു ക്രൌഞ്ചപക്ഷികളിൽ ഒന്നിനെ ഒരു വ്യാധൻ കൊല്ലുന്നതായി കണ്ടു ഉടനെ അനുഷ്ടുപ് ച്ഛന്ദസ്സിൽ ശ്ലോകരൂപമായി പരിണമിച്ച വാഗ്ദേവി അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖത്തിങ്കൽനിന്നു പെട്ടെന്നു പുറപ്പെട്ടു.

* മാനിഷാദപ്രതിഷ്ഠാംത്വ മഗമശ്ശാശ്വതീസ്സമാഃ
യൽക്രൌഞ്ചമിഥുനാദേക മവധീഃകാമമോഹിതം—എന്ന്

വനദേവതാ—ആശ്ചൎയ്യം! ഇതു വേദത്തിൽനിന്നു വ്യതിരിക്തമായ ഒരു നൂതനഛന്ദസ്സിൻെറ അവതാരം തന്നെ.

ആത്രേയി—അപ്പോൾതന്നെ ശബ്ദബ്രഹ്മത്തിങ്കൽ പ്രബോധം സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള ആ മഹൎഷിയുടെ സമീപത്തിൽ സകലഭൂതസൃഷ്ടികൎത്താവായ ഭഗവാൻ ബ്രഹ്മദേവൻ എഴുന്നെള്ളി 'ഋഷേ! അങ്ങു ശബ്ദബ്രഹ്മത്തിങ്കൽ പ്രബുദ്ധനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു, അതിനാൽ രാമചരിതത്തെ കഥിച്ചാലും, എല്ലാററിലും തടവുകൂടാതെ പ്രവേശിക്കുന്ന ജ്ഞാനദൃഷ്ടി അങ്ങേക്കുണ്ടാകും, അങ്ങ് ആദ്യകവിയായി ഭവിക്കുന്നു.' എന്നിങ്ങിനെ അരുളിച്ചെയ്തു് അവിടെത്തന്നെ അന്തൎദ്ധാനം ചെയ്തു. അനന്തരം ഭഗവാൻ വാൽമീകി മനുഷ്യരിൽ ഒന്നാമതായി ശബ്ദബ്രഹ്മത്തിൻെറ അപ്രകാരമുള്ള പരിണാമമായ രാമായണമെന്ന ഇതിഹാസത്തെ നിൎമ്മിച്ചു.

വനദേവതാ—ആശ്ചൎയ്യം! ലോകത്തിൽ അറിവിന്നുള്ളമാൎഗ്ഗമായി.

ആത്രേയി—അതുകൊണ്ടുമാണ് വലുതായ വിഘ്നമുണ്ടെന്നു മുമ്പെ പറഞ്ഞത്:

വനദേവതാ—ശരിതന്നെ.

ആത്രേയി—ഭദ്രേ! ഞാൻ വിശ്രമിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഇനി അഗസ്ത്യാശ്രമത്തിന്നു പോകുവാനുള്ള വഴിയേതാണെന്നു പറയു.

വനദേവതാ—ഇവിടെനിന്നു പഞ്ചവടിയിൽ ചെന്ന് ഈ ഗോദാവരിതീരത്തിൽ കൂടിപ്പോയാൽ മതി.

ആത്രേയി—(കണ്ണീരോടുകൂടി) ഇതു തന്നെയോ തപോവനം? ഇതുതന്നെയോ പഞ്ചവടി? ഈ നദിയാണോ ഗോദാവരി? ഈ പൎവ്വതമാണോ പ്രസ്രവണം? ഭവതി തന്നെയോ ജനസ്ഥാനത്തിൽ വസിക്കുന്ന വാസന്തിയെന്ന വനദേവത?

വാസന്തി—ഇതെല്ലാം അങ്ങിനെ തന്നെ.

ആത്രേയി—വത്സേ ജാനകീ!

* ക്ഷോണീപുത്രിതുടൎച്ചയായ്കഥകൾനി
ചൊല്ലുന്നതിന്നൊക്കയും
കാണുന്നുവിഷയങ്ങളായിഹനദീ
വൃക്ഷാദിബന്ധുക്കൾതേ
കാണുന്നേരമിവറെറനാമമവശേ-
ഷിച്ചുള്ളനീയീവനേ
വാണിട്ടുന്നുവരാംഗികണ്ണിനെതിരാ-
യെന്നിന്നുതോന്നുന്നുമേ. (൩)

വാസന്തി—(ഭയത്തോടുകൂടി ആത്മഗതം) എന്താണ് 'നാമമവശേഷിച്ചുള്ളനീ' യെന്നു പറഞ്ഞത്. (പ്രകാശം) ആൎയ്യേ! സീതാദേവിക്ക് എന്തത്യാപത്താണ് ഭവിച്ചത്?

ആത്രേയി—അത്യാപത്തു മാത്രമായിട്ടല്ല അപവാദത്തോടുകൂടീട്ടുമാണ്. (എന്ന് ചെവിയിൽ പറയുന്നു).

വാസന്തി—അഹഹ! ദൈവത്തിൻെറ പ്രഹാരം ദാരുണം തന്നെ. (മോഹിക്കുന്നു)

ആത്രേയി—ഭദ്രേ! ആശ്വസിക്കു ആശ്വസിക്കു.

വാസന്തി—(ആശ്വസിച്ചിട്ടു) ഹാ പ്രിയ സഖി! ഹാ മഹാഭാഗേ! സൎവ്വഗുണങ്ങളോടും കൂടി ദൈവം നിന്നെ സൃഷ്ടിച്ചതു ഈ സ്ഥിതിയിലാക്കുവാനായിട്ടാണൊ, രാമഭദ്ര! രാമഭദ്ര! അഥവാ ഇനി അങ്ങെ വിളിച്ചിട്ടാവശ്യമില്ല. ആൎയ്യേ ആത്രേയി! ആ കാട്ടിൽ കൊണ്ടുവന്നു പരിത്യജിച്ചിട്ടു ലക്ഷ്മണൻ

തിരിച്ചുപോയ ശേഷം സീതാദേവിയുടെ സ്ഥിതിയെന്താണെന്നു വല്ല വൎത്തമാനവും ഉണ്ടോ?

ആത്രേയി—ഇല്ല ഇല്ല.

വാസന്തി—ഹാ കഷ്ടം കഷ്ടം! അരുന്ധതീവസിഷ്ഠന്മാർ പരിപാലിച്ചുകൊണ്ടു വരുന്ന രഘുകുലകുടുംബത്തിൽ അതിവൃദ്ധകളായ രാജ്ഞികൾ ജീവിച്ചുമിരിക്കെ ഇതെങ്ങിനെ സംഭവിച്ചു?

ആത്രേയി—ആ ഗുരുജനങ്ങളെല്ലാം അപ്പോൾ ഋശ്യശൃംഗാശ്രമത്തിലായിരുന്നു. പന്ത്രണ്ടു സംവത്സരത്തോളമുണ്ടായിരുന്ന ആ സത്രം ഇപ്പോൾ അവസാനിച്ചു. ഋശ്യശൃംഗൻ ആ ഗുരുജനങ്ങളെ സൽക്കരിച്ചു യാത്രയാക്കുകയുംചെയ്തു. അനന്തരം ഭഗവതിയായ അരുന്ധതി 'എന്റെ വത്സയില്ലാത്ത അയോദ്ധ്യയിലേക്കു ഞാൻ വരുന്നില്ലെ'ന്നു പറഞ്ഞു. ആ അഭിപ്രായത്തെ രാമമാതാക്കളും അനുമോദിച്ചു. അപ്പോൾ അതിനെ അനുസരിച്ചു ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠനും 'എന്നാൽ നോം വാല്മീകി തപോവനത്തിൽ ചെന്നു അവിടെ വസിക്കുക' എന്നരുളിച്ചെയ്തു.

വാസന്തി—പിന്നെ ആ രാജാവിപ്പോൾ എന്തുചെയ്യുന്നു?

ആത്രേയി—ആ രാജാവു അശ്വമേധയാഗം ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്നു.

വാസന്തി—ഛീ! വിവാഹവും ചെയ്തുവൊ?

ആത്രേയി—ശിവ! ശിവ! കഷ്ടം കഷ്ടം!

വാസന്തി—എന്നാൽ യാഗത്തിൽ സഹധൎമ്മചാരിണിയാരാണ്?

ആത്രേയി—സ്വൎണ്ണംകൊണ്ടു നിൎമ്മിച്ചിട്ടുള്ള സീതാപ്രതിമ.

വാസന്തി—ആഹാ അത്യാശ്ചൎയ്യം!

* ഉത്തമപുരുഷന്മാരുടെ
ചിത്തംവജ്രത്തിലുംഇലോകംകഠിനം
നൽത്താരിലുംമൃദുതരം
സത്യസ്ഥിതിപാൎക്കിലാൎക്കറിയാം (൭)

ആത്രേയി—വാമദേവനാൽ സംസ്കരിക്കപ്പെട്ട യജ്ഞാശ്വത്തെ വിട്ടിരിക്കുന്നു. അതിനെ രക്ഷിപ്പാൻ വേണ്ടുന്ന ആളുക

ളേയും ശാസ്ത്രപ്രകാരം നിയമിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവൎക്കെല്ലാം നാഥനായിട്ട് ദിവ്യാസ്ത്രസമ്പ്രദായം ലഭിച്ചിട്ടുള്ള ലക്ഷ്മണപുത്രനായ ചന്ദ്രകേതുവിനേയും ചതുരംഗബലത്തോടുകൂടി അയച്ചിരിക്കുന്നു.

വാസന്തി—(സ്നേഹകൌതുകാശ്രുക്കളോടുകൂടി) കുമാരലക്ഷ്മണനും പുത്രനുണ്ടോ ആവൂ അമ്മേ ഞാൻ ജീവിച്ചു.

ആത്രേയി—ആയിടയിൽ ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ തന്റെ മരിച്ച പുത്രനെ രാജദ്വാരത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നു കിടത്തി മാറത്തടിച്ചുകൊണ്ടു അന്യായം അന്യായമെന്നു ഘോഷിച്ചു. അനന്തരം രാജാവിന്റെ ദുഷ്പ്രവൃത്തികൊണ്ടല്ലാതെ പ്രജകൾക്കു അകാലമൃത്യു സംഭവിക്കുന്നതല്ലെന്നു കരുണാനിധിയായ രാമഭദ്രൻ തന്റെ ദോഷത്തെ ആലോചിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോൾ പെട്ടെന്ന് ഒരു അശരീരിണിയായ വാക്കുത്ഭവിച്ചു.

* ധരണിതലമതിങ്കൽ ഭൂപ! ശംബൂകനെന്നു-
ള്ളൊരുവൃഷലകനിപ്പോൾവൻതപം ചെയ്തിടുന്നു
ത്വരിതമവനെവെട്ടിക്കൊന്നുനീതന്നെധാത്രീ
സുരതനയനെജീവിപ്പിക്കഹേരാമചന്ദ്ര! (വൃ)

എന്നിങ്ങിനെ കേട്ട ഉടനെ ഖഡ്ഗത്തെ എടുത്തുകൊണ്ട് പുഷ്പകവിമാനത്തിൽ കേറി ആ ജഗല്പതി ശൂദ്രതാപസനെ അന്വേഷിപ്പാനായി എല്ലാ ദിക്കുകളിലും വിദിക്കുകളിലും സഞ്ചരിച്ചു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നു.

വാസന്തി—ശംബൂകനെന്നു പേരായ ആ ശൂദ്രതാപസൻ ധൂമപാനം ചെയ്തുകൊണ്ട് ഈ ജനസ്ഥാനത്തിൽ തന്നെയാണല്ലോ തപസ്സു ചെയ്യുന്നത്. എന്നാൽ രാമഭദ്രൻ ഇനിയൊരിക്കൽ കൂടി ഈ വനത്തെ അലങ്കരിക്കും.

ആത്രേയി—ഭദ്രേ! ഞാനിപ്പോൾ പോകുന്നു.

വാസന്തി—ആൎയ്യേ ആത്രേയ! അങ്ങിനെയാകട്ടെ നേരം ഉച്ചയായിത്തുടങ്ങി.

* മൂടേററിട്ടൊട്ടുണ്ടെട്ടററലർനിരയെമദി-
ച്ചാനഗണ്ഡങ്ങൾതേച്ചി-
ട്ടാടുമ്പോളാശുഗോദാവരിയിലിഹപൊഴി-
ക്കുന്നതീരദ്രുമങ്ങൾ

കൂടേറിപ്രാവുപൂങ്കോഴികൾകരയുമിവ-
റ്റിൻെറതോലിൽച്ചരിക്കും
കീടത്തെച്ചെന്നുകൊത്തുന്നിതുനിഴലിലിരു-
ന്നാഴിമാന്തുംഖഗങ്ങൾ. (൯)
(രണ്ടുപേരും പോയി)

——ം:ം——

വിഷ്കംഭം.

(അനന്തരം ദയയോടുകൂടി ഖഡ്ഗത്തെ ഉയത്തി
പ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു രാമൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാമൻ—* രേരേദക്ഷിണഹസ്ത!വിപ്രതനയൻ
ജീവിക്കുവാൻവേണ്ടിനീ
ഘോരംഖഡ്ഗമയസ്സുശൂദ്രമുനിതൻ
നേരേമടിക്കേണ്ടെടോ!
പാരംഗർഭഭരാർത്തയാംക്ഷിതിജയെ
കൈവിട്ടകെങ്കേമനാ-
മീരാമൻെറയൊരംഗമാകിയനിന-
ക്കെണ്ടുന്നുവന്നൂകൃപാ (൧൦)

(പ്രയാസപ്പെട്ടു വെട്ടീട്ടു) രാമൻെറ സ്ഥിതിക്കു തക്കതായ
കൃത്യത്തെച്ചെയ്തു. ആ ബ്രാഹ്മണശിശു ജീവിക്കുമൊ എന്തോ?

ദിവ്യപുരുഷൻ—(പ്രവേശിച്ചു) ദേവൻ ജയിക്കുന്നു ജയിക്കുന്നു.

* ക്ഷിപ്രംകാലനിൽനിന്നുപോലുമഭയം
നൽകുംഭവാൻശിക്ഷചെ-
യ്കപ്പോളശ്ശിശുവിന്നുജീവനുമെനി-
ക്കുണ്ടായിദിവ്യത്വവും
ത്വൽപാദങ്ങൾനമിച്ചിടുന്നുശിരസാ-
ശംബൂകനായുള്ളഞാൻ
ചൊൽപ്പൊങ്ങുംസുജനങ്ങളാൽമരണമു-
ണ്ടായാലതുംക്ഷേമമാം (൧൧)

രാമൻ—രണ്ടുകൊണ്ടും ഞാൻ സന്തോഷിക്കുന്നു. എന്നാലങ്ങു അ
ത്യുഗ്രമായി ചെയ്ത തപസ്സിൻെറഫലത്തെ അനുഭവിച്ചാലും.

* ചിരാത്സമ്പാദിക്കുന്നൊരുഗ്രതപഃപുണ്യഫലമായ്
സ്ഥിരാഹ്ലാദത്തോടുംസകലവിധസമ്പത്തുകളോടും
പരമാനന്ദത്തോടുംവിലസുമതിതേജോമയമതാം
വിരാട്ടിൻലോകേചെന്നനവധിദിനംവാഴ്കസുഖമായ് (൰൨)

ശംബൂകൻ—നിന്തിരുവടിയുടെ പ്രസാദംകൊണ്ടു സിദ്ധിച്ചതാണ് ഈ മഹിമ. തപസ്സുകൊണ്ടല്ല, എന്നാൽ തപസ്സും വലുതായ ഉപകാരം ചെയ്തു. എന്തെന്നാൽ,

* ആരാലുംമൃഗ്യനായിത്രിഭുവനപതിയായ്
രക്ഷിതാവാംഭവാനി-
ന്നാരാജ്യത്വംകടന്നിട്ടനവധിവഴിയെ
ശ്ശൂദ്രനായീടുമെന്റെ
ചാരത്തെത്തീതപസ്സിൻഫലമിതുപുനര-
ല്ലെങ്കിലിദ്ദണ്ഡകാഖ്യം
ഘോരാരണ്യംപ്രവേശിപ്പതിനിടവരുമോ
നാട്ടിൽനിന്നീവിധംതേ. (൰൩)

രാമൻ—എന്ത്! ഇത് ദണ്ഡകാരണ്യമാണോ?
(എല്ലാടത്തും നോക്കീട്ട്) കാ-അതെ.

* ക്ഷോണീഭൃത്തീർത്ഥഗത്താശ്രമനദികൾകൊടും-
കാടുമുൾചേർന്നുമുന്നിൽ-
ക്കാണുന്നുമുന്നമെന്നാൽ ചിരപരിചിതമാം
ദണ്ഡകാരണ്യഭാഗം
ചേണാർന്നാശ്യാമമായിട്ടൊരുദിശിവെളിവായ്
ഭീമമായുറ്റൊരേടം
വിണ്ണീടുന്നുമുഴങ്ങിഗ്ഗിരിനദികളുമി-
ക്കാട്ടിലോരോസ്ഥലത്തിൽ (൰൪)

ശംബൂകൻ—ഇതു ദണ്ഡകാരണ്യം തന്നെയാണ്; ഇവിടെ വസിക്കുമ്പോളല്ലെ നിന്തിരുവടിയാൽ

* ക്രൂരന്മാരാം രാക്ഷസ-
രീരേഴായിരവുമനുദ്ദൂഷണനും
പോരിൽത്രിശിരസ്സുംരണ
ശൂരൻഖരനുംക്ഷണേനഹതരായി (൰൫)

അതുകൊണ്ടല്ലേ സിദ്ധക്ഷേത്രമായ ഈ ജനസ്ഥാനത്തിൽ എന്നെപ്പോലെയുള്ള ഭീരുജനങ്ങൾക്കു കൂടി നിൎഭയമായിട്ടു സഞ്ചരിക്കമാറായത്.

രാമൻ— ഇവിടം കേവലം ദണ്ഡകാരണ്യമല്ല ജനസ്ഥാനവുമാണ്.

ശംബൂകൻ—അതെ, സകല പ്രാണികൾക്കും ഭയത്താൽ രോമാഞ്ചത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നവയും മദിച്ചിരിക്കുന്ന ദുഷ്ടമൃഗസമൂഹങ്ങളാൽ സങ്കലങ്ങളായ പൎവ്വതഗുഹകളുള്ളവയും ജനസ്ഥാനത്തോടു ചേൎന്നുകിടക്കുന്നവയുമായ ഈ ദീൎഘാരണ്യങ്ങൾ തെക്കേ ദിക്കിനെ വ്യാപിച്ചിരിക്കുന്നു. എങ്ങിനെയെന്നാൽ,

* കേൾക്കുന്നുണ്ടുഗ്രജന്തുദ്ധ്വനിയവിടെയന-
ങ്ങാതെനിശ്ശബ്ദമാമി-
ദ്ദിക്കെല്ലാംസ്വപ്തസൎപ്പശ്വസിതവിഷമണ-
ഞ്ഞഗ്നികത്തുന്നുതത്ര
ഇക്കണ്ടിൽതെല്ലുമില്ലേജലലവമിവിടെ-
ദ്ദാഹമോടോന്തശേഷം
നക്കുന്നുണ്ടിപ്പെരുമ്പാമ്പിന്നുടെതനുവിയ-
ൎത്തുദ്രവിച്ചുള്ളവെള്ളം. (൧൬)

രാമൻ— * മുന്നിൽകാണുന്നുണ്ടുജനസ്ഥാനമിതിങ്കൽ
തന്നേമുന്നംവാണുഖരൻതന്റെഗൃഹത്തിൽ
അന്നുണ്ടായിട്ടുള്ളവിശേഷങ്ങളുശേഷം
തോന്നീടുന്നുണ്ടിന്നുനടക്കുന്നവിധത്തിൽ. (൧൭)

(എല്ലാടത്തും നോക്കീട്ട്) സൎവ്വവിധത്തിലും വൈദേഹി രാമനിൽ പ്രിയമുള്ളവളായ്ത്തന്നെ ഇരുന്നു. ഇതുകൾ എത്ര മഹാഘോരാരണ്യങ്ങളാണ്, ഇതിൽപരം ഭയങ്കരമായിട്ടെന്താണുള്ളത്. (കണ്ണീരോട്ടുകൂടി)

* എന്നുംസുഖേനമദഗന്ധമണഞ്ഞകാട്ടി-
ലെന്നാൎയ്യപുത്രനൊരുമിച്ചുവസിച്ചിടാംഞാൻ
എന്നോതിയന്നിഹരമിച്ചുസുഖേനസീത
യെന്നിൽപ്രിയാപ്രണയമാവിധമായിരുന്നു. (൧൮)

* ഒരുവനുടനൊരാളിൽസ്നേഹമായാലവന്നു-
ള്ളൊരുനിരുപമസൌഖ്യദ്രവ്യമായാളുതന്നെ
അരികിൽമരുവിയൊന്നുംചെയ്കയില്ലെങ്കിലുംതാൻ
മരുവുമൊരുസുഖത്താൽത്തന്നെദുഃഖത്തെനീക്കും. (൧൯)

ശംബൂകൻ—എന്നാൽ അതിദുസ്സ്പൃഹങ്ങളായ ഇതുകളെ നോക്കിയതു മതി. മദിച്ചുകൊണ്ടു കൂകുന്ന മയൂരങ്ങളുടെ കണ്ഠങ്ങൾകൊണ്ടു മനോഹരകാന്തിയുള്ള പൎവ്വതങ്ങളാൽ വ്യാപിക്കപ്പെട്ടും ഇടതൂൎന്നു നിൽക്കുന്ന നീലനിറമുള്ള മനോഹരവൃക്ഷസമൂഹങ്ങളാലലങ്കരിക്കപ്പെട്ടും സംഭ്രമിക്കാതെതന്നെ സഞ്ചരിക്കുന്ന പലവിധമൃഗങ്ങളാൽ ശോഭിക്കപ്പെട്ടും പ്രശാന്തമായും ഗംഭീരമായും ഇരിക്കുന്ന ഈ മദ്ധ്യമാരണ്യത്തെ മഹാനുഭാവൻ ദൎശിച്ചാലും.

* വാനീരത്തിൽമദിച്ചപക്ഷികളിരി-
ക്കുമ്പോൾകൊഴിഞ്ഞുള്ളനൽ
സൂനംകൊണ്ടുസുഗന്ധമാൎന്നതിതണു-
പ്പുള്ളച്ഛവെള്ളത്തൊടും
താനേകായ്കൾപഴുത്തുനീലനിറമാം
ജംബൂവനേമുട്ടിവൻ
ധ്വാനത്തോടൊഴുകുന്നുചോലകളിതാ-
നാനാവഴിക്കീവനേ. (൨൦)

അത്രയുമല്ല.

* പൊന്തുന്നൂപൊത്തിൽവാഴുംകരടികൾമദമാ-
ൎന്നേററമാസ്യാംബുലേശം
ചിന്തുംവണ്ണംമുഴക്കുംധ്വനിയെതൃനിനദം
കൊണ്ടുദീൎഘിച്ചുമേന്മേൽ
ഈറന്തക്കൊമ്പാനപൊട്ടിച്ചിഹവിതറിയതിൻ
പാലൊലിച്ചുത്ഭവിക്കും
ഗന്ധംവ്യാപിച്ചിടുന്നുണ്ടതിസുരഭിയതായ്
ശീതമായ്രൂക്ഷമായും. (൨൧)

* ദന്തീന്ദ്രൻഗണ്ഡമൂക്കോടുരസിമദജലം
ചേൎന്നവൃക്ഷങ്ങളോടും
പാന്ഥന്മാരുള്ളിൽവാഴുംമൃദുപവനനിള-
ക്കുന്നകുഞ്ജങ്ങളോടും

അന്തമ്മോദാൽകളിക്കുംകിടിപകുതിചവ-
ച്ചുള്ളമുത്തങ്ങനീരിൻ
ഗന്ധത്തോടുംവിളങ്ങുംവനമിതുകുതുകം
നൽകയില്ലാക്കു ർന്നെ (൨൨)

രാമൻ — (ബാഷ്പത്തെ തുടച്ചുകൊണ്ടു) പുണ്യലോകത്തിൽ നിന്നു വന്നിരിക്കുന്ന വിമാനത്തിൽ കേറിച്ചെന്നാലും അങ്ങുക്കു മാർഗ്ഗത്തിൽ ക്ഷേമം ഭവിക്കട്ടെ.

ശംബൂകൻ — എന്നാൽ ഞാനിപ്പോൾ പുരാണ ബ്രഹ്മവാദിയായ അഗസ്ത്യമഹർഷിയെ ചെന്നു വന്ദിച്ചിട്ടു ശാശ്വതമായ പുണ്യലോകത്തിന്നു ചെല്ലുന്നു. (എന്നു പോയി)

രാ — *കണ്ടീടുന്നൊരുകാടിതാക്കിലതുതാൻസന്ദേഹമില്ലേതുമേ
പണ്ടിക്കാടതിലല്ലെഞങ്ങൾ വളരെസംസാരസൌഖ്യങ്ങളെ
കൊണ്ടാടുന്നഗൃഹസ്ഥരായുമധികംധർമ്മത്തിലാസക്തിയുൾ-
ക്കൊണ്ടാരണ്യകരായുമേകസമയേമോദിച്ചുവാണുചിരം
അത്രയുമല്ല.

* എങ്ങുംകേകികൾക്കുകുമീമലകളുംമാൻകൂട്ടമേററംമദി-
ച്ചങ്ങിങ്ങോടിനടക്കുമീവനവുമന്നീക്ഷിച്ചതത്രേദൃഢം
എങ്ങുംവഞ്ചുളവള്ളിനിലനിചുളക്കൂട്ടങ്ങളുംഭംഗിയിൽ
തിങ്ങിട്ടുള്ളനദീതടങ്ങളിവയുംമുൻകണ്ടതാംനിർണ്ണയം (൨൩)

* വാരിദനിരപോലെയിതാദൂരെപ്രസ്രവണമെന്നുപേരായ
ഗിരികാണുന്നുഗോദാവരിയെനാസരിത്തതിന്നടുത്തല്ലോ ൨൪

* പക്ഷിശ്രേഷ്ഠൻജടായുസ്സിതിനുടെവലുതാ-
യുള്ളശൃംഗത്തിൽവാണാ
നിക്ഷോണീധ്രച്ചുവട്ടിൽസുഖമൊടുമുടജേ
ഞങ്ങളുംവാണുമുന്നം
വൃക്ഷത്തിൻകൊമ്പുഗോദാവരിയുടെസലിലേ
മുട്ടിയുംശ്യാമമായും
പക്ഷിക്കൂട്ടങ്ങൾശബ്ദിച്ചിവിടെയിടമുഴ
ങ്ങുന്നകാടെത്രരമ്യം (൨൫)

ഓ ഇവിടെയാണല്ലോ ആ പഞ്ചവടി. അതിലല്ലെ വളരെക്കാലം വസിച്ചതുകൊണ്ടു പല വിധങ്ങളായ സ്വഛന്ദവിഹാരങ്ങളിൽ സാക്ഷികളായ പ്രദേശങ്ങളുള്ളതും, പ്രിയയുടെ

പ്രിയസഖിയായ വാസന്തിയെന്ന വനദേവത വസിക്കുന്നതും,
ഹാ! ഇതെന്തൊരാപത്താണ് രാമന്നു വന്നുചേൎന്നത്.—

* കാലംതെല്ലുകഴിഞ്ഞുപിമ്പുപടരും
  തീവ്രാവിഷംപോലെയും
കോലത്തിൽദ്രുതമാഴ്സ്സാട്ടുന്നനെതറ-
  ച്ചീടുംശരംപോലെയും
* മേലേമുൻതൊലിമൂടിമൎമ്മണിപുനഃ
  പൊട്ടുംവ്രണംപോലെയും
മാലിപ്പോൾപുതുതായിയേറെവലുതാ-
  യേകുന്നുതാപത്തിനെ. (൨൧)

എന്നാലും പൂൎവ്വബന്ധുക്കളായ ഈ പ്രദേശങ്ങളെ കാണു
കതന്നെ. (നോക്കീട്ട്) അഹോ! ഭൂസ്ഥിതികൾ ഭേദപ്പെട്ടുകാണുന്നു.
എങ്ങിനെ എന്നാൽ,

* മുന്നംവൃക്ഷംനിറഞ്ഞുള്ളവിടെയതുകുറ-
  ഞ്ഞുംകുറഞ്ഞുള്ളഭാഗേ
നിന്നീടുന്നുനിറഞ്ഞുംപുഴകൾപുളിനമാ-
  യ്യുണ്ടാഴക്കുള്ളിടിക്കിൽ
അന്നെന്നോപണ്ടുകണ്ടുള്ളോരുവനമിതുതോ-
  ന്നുന്നുമേവേറെയൊന്നാ-
യെന്നാലിപ്പൎവ്വതത്തിൻസ്ഥിതികളതിതുതാ-
  നെന്നുറപ്പിച്ചിടുന്നു. (൨൨)

കഷ്ടം! ഞാൻ ഇവിടെവെച്ചുതന്നെ തിരിച്ചുപൊയ്ക്കുളയാമെന്നു
വിചാരിക്കുന്നു എങ്കിലും പഞ്ചവടീസ്നേഹം എന്നെ ബലാൽകാ
രേണ ആകൎഷിക്കുന്നപോലെ തോന്നുന്നു.

(വ്യസനത്തോടുകൂടി) ഈ പഞ്ചവടിയിലല്ലേ,

* വാണുസീതയുമായ്സുഖേനബഹുനാൾ
  ഞാൻ,ഞങ്ങൾപിമ്പാലയേ
വാണപ്പോഴമിതിങ്കലേകഥകളാ-
  ലല്ലേകഴിച്ചൂദിനം

പ്രാണപ്രേയസിയെക്കളഞ്ഞഥതനി-
ച്ചിപ്പാപി ചെന്നീവനം
കാണുന്നെങ്ങിനമാനിയാതെയിതിനെ-
പ്പോകുന്നതിന്നെങ്ങിനെ. (൨൯)

ശംബൂകൻ—(പ്രവേശിച്ച്) ദേവൻ ജയിക്കുന്നു. ദേവ! നിന്തിരു വടി ഇവിടെ എഴുന്നള്ളീട്ടുണ്ടെന്നു ഞാനറിയിച്ചപ്പോൾ ഭഗവാൻ അഗസ്ത്യമഹർഷി ഇങ്ങിനെ ഭവാനോടറിയിപ്പാൻ പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നു. 'വിമാനത്തിൽനിന്നിറങ്ങുമ്പോൾ ചെയ്യേണ്ടതായ മംഗളകർമ്മത്തിന്നു തയ്യാറായിട്ടു വാത്സല്യത്തോടുകൂടി ലോപാമുദ്രയും മഹർഷികളായ മറ്റുള്ളവരും അങ്ങയുടെ വരവിനെ കാത്തുനില്ക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഇവിടെ വന്നു ഞങ്ങളെ സന്തോഷിപ്പിച്ചാലും, അനന്തരം അതിവേഗമുള്ള വിമാനത്തിൽകൂടി സ്വദേശത്തിൽ ചെന്ന് അശ്വമേധത്തിന്നു തയ്യാറായിരിക്കയും ചെയ്യാമല്ലൊ.'

രാമൻ—ഭഗവാൻ കല്പിക്കുന്നതുപോലെ ചെയ്യാം.

ശംബൂകൻ—എന്നാൽ മഹാരാജാവു വിമാനത്തെ ഇതിലെ തിരിക്കാം.

രാമൻ—ഭഗവതി പഞ്ചവടി! ഗുരുജനാജ്ഞയെ അനുഷ്ഠിപ്പാൻ വേണ്ടി രാമൻ ചെയ്യുന്ന ഈ അതിക്രമത്തെ ക്ഷണനേരം ക്ഷമിക്കണേ.

ശംബൂകൻ—ദേവ! ദർശിച്ചാലും, ദർശിച്ചാലും.

* ഇക്രൌഞ്ചാവതപച്ചതക്കുടിലിൽവാഴു-
ന്നോരുലൂകങ്ങൾതൻ
ഘൂൽക്കാരദ്ധ്വനികേട്ടുകീചകമതിൽ
കാകങ്ങൾമൂകങ്ങളായ്
പാക്കുന്നുമയിലങ്ങുമിങ്ങുമിവിടെ-
ക്കളുകുന്നകേകാരവം
കേൾക്കുംപാമ്പുകൾജീർണ്ണചന്ദനതരു-
സ്കന്ധേപതുങ്ങുന്നതേ. (൩൦)

അത്രയുമല്ല,

* ഇക്കാർമേഘങ്ങൾതങ്ങിക്കൊടുമുടികളിരു-
ണ്ടിട്ടിതാതെല്ലതെക്കായ്
നില്ക്കുന്നുവീണഗോദാവരിദരിയിൽമുഴ-
ങ്ങീടുമപ്പൃവ്വതങ്ങൾ
ഊക്കോടുംതമ്മിൽമുട്ടിത്തിരനിരചിതറി-
ക്കൊണ്ടുകണ്ടുള്ളതാമി-
. ദ്ദിക്കിൽപുണ്യങ്ങളാമപ്പുഴകളുമതിഘോ-
ഷേണചേരുന്നഘോരം. (൩൧)

(എല്ലാവരും പോയി)

പഞ്ചവടിപ്രവേശമെന്ന രണ്ടാമങ്കം സമാപ്തം.

മൂന്നാമങ്കം.

അനന്തരം തമസ, മുരള എന്നു രണ്ടു നദികൾ
പ്രവേശിക്കുന്നു.

തമസാ__സഖി മുരളേ! നീയെന്താണ് സംഭ്രമിച്ചവളെന്നപോലെയിരിക്കുന്നു.

മുരളാ__ഭഗവതി തമസേ! ഭഗവാൻ അഗസ്ത്യൻെറ ധമ്മപത്നിയായ ലോപാമുദ്ര നദീശ്രേഷ്ഠയായ ഗോദാവരിയോടു പറവാനായിട്ട് എന്നെ അയച്ചിരിക്കുന്നു. എങ്ങിനെയെന്നാൽ, 'ഭഗവതി, ഗോദാവരി! ഭവതിക്കറിയാമല്ലൊ, പത്നിയെ ത്യജിച്ചമുതല്ക്കു രാമഭദ്രനു,

* ഉരുഗാംഭീയ്യംകൊണ്ടഴൽ
പുറമേകാട്ടാതകത്തൊതുക്കുകയാൽ
കരുപുടപാകംപോലെ
പ്പരിതാപംഹൃദിനിറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. (൧)

'ഇഷ്ടജനത്തിന്ന് ആവിധമെല്ലാം സംഭവിച്ച കഷ്ടംനിമിത്തമുണ്ടായതും ഇടവിടാതെ മേൽക്കുമേൽ വദ്ധിച്ചുവരുന്നതുമാ

യ ദീൎഘവ്യസനത്താൽ ഇപ്പോളേററവും ക്ഷീണിച്ചിരിക്കു ന്നു രാമഭദ്രൻ, അവനെ കണ്ടിട്ട് എൻെറ മനസ്സുവല്ലാതെ ന ടുങ്ങിപ്പോയി. ഇപ്പോൾ രാമഭദ്രൻ ഇവിടെ നിന്നു മടങ്ങി പ്പോകുന്ന വഴിക്കു പഞ്ചവടിവനത്തിൽ പ്രിയതമയുമായുള്ള സഹവാസത്തിൻേറയും സ്വച്ഛന്ദവിഹാരങ്ങളുടേയും സാ ക്ഷികളായ പ്രദേശങ്ങളെ ചെന്നു കാണും നിശ്ചയം തന്നെ, അവയെ കാണുമ്പോൾ പ്രകൃത്യാ ധീരനാണെങ്കിലും രാമഭദ്ര ന്നു ഈ വിധമുള്ള അവസ്ഥയിൽ ദുൎന്നിവാരമായി പ്രസരി ക്കുന്ന ശോകത്തിൻെറ സംക്ഷോഭവേഗത്താൽ അടിക്കടി മോഹാലസ്യത്തിന്നു കാരണങ്ങൾ സംഭവിച്ചേക്കാം. അതു കൊണ്ടു ഭവതി അതിൽ നല്ല ഓൎമ്മയോടുകൂടിയിരിക്കണെ.

* പാരംനീരകണങ്ങൾചേൎന്നുവളരെ-

ശ്ശീതങ്ങളായ്ത്താമര-

ത്താരിന്നല്ലിയിലുള്ളനമ്പണമണി-

ഞ്ഞുള്ളോരുവായുക്കളെ

സൈ്വരംനീതിരകൊണ്ടിളക്കിമൃദുവായ്

രാമന്നുമോഹംവരും

നേരത്താക്കെയയച്ചുജീവനുസുഖം

നൽകേണ്മെന്നിങ്ങിനെ. (൨)

തമസാ—ഇതു സ്നേഹത്തിൻെറ അവസ്ഥയ്ക്കുചിതമായ ദാക്ഷി ണ്യംതന്നെ. എന്നാൽ രാമഭദ്രനെ ആശ്വസിപ്പിക്കുവാനു ള്ള ഉപായം പ്രധാനമായിട്ടുള്ളതുതന്നെ ഇന്ന് സമീപത്തി ലുണ്ട്.

മുരളാ—അതെങ്ങിനെ?

തമസാ—കേട്ടാലും, പണ്ടു ലക്ഷ്മണൻ സീതാദേവിയെ പരിത്യ ജിച്ചിട്ടു വാല്മീകി തപോവനസമീപത്തിൽനിന്നു പോയ പ്പോൾ അവൾ പ്രസവവേദന ആരംഭിച്ചിട്ടുള്ള തൻെറ ദേ ഹത്തെ മഹത്തായ ദുഃഖാവേഗം ഹേതുവായിട്ടു ഗംഗാപ്ര വാഹത്തിങ്കൽ നിക്ഷേപിച്ചു. അപ്പോൾതന്നെ അവിടെവെ ച്ചു രണ്ടു കുട്ടികളെ പ്രസവിക്കയും ചെയ്തു. ഉടനെ ഭൂമിദേവി യും ഗംഗാഭഗവതിയും വന്നാദരിച്ചു സീതാദേവിയെ രസാ

തലത്തിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയി. അനന്തരം മുലകുടി മാറിയതിന്റെ ശേഷം ആ കുട്ടികളെ വാല്മീകിമഹർഷിയുടെ അടുക്കൽ ഗംഗാഭഗവതി താൻതന്നെ കൊണ്ടുവന്നേല്പിച്ചു കൊടുത്തു.

മുരളാ—(വിസ്മയത്തോടുകൂടി)

* ഇത്തരമുള്ളജനത്തി-
ന്നെത്തുന്നവിപത്തുമത്ഭുതംതന്നെ
ഒത്തു തുണപ്പാനതിൽവ-
ന്നെത്തുന്നുണ്ടേവമുള്ളമാന്യജനം. (൩)

തമസാ—ഇപ്പോൾ ഈ ശംബൂകവൃത്താന്തം ഹേതുവായിട്ടു രാമഭദ്രൻ ജനസ്ഥാനത്തിലേക്കു വരുമെന്നു സരയുവിന്റെ മുഖത്തിൽനിന്നു കേട്ടിട്ടു ഭഗവതിയായ ഭാഗീരഥി, ഭഗവതിയായ ലോപാമുദ്ര സ്നേഹംനിമിത്തം എങ്ങിനെ ശങ്കിച്ചുവോ അങ്ങിനെ ശങ്കിച്ചു, സീതാദേവിയോടുകൂടി എന്തോ ഒരു ഗൃഹകൃത്യവ്യാജേന ഗോദാവരിയെ കാണ്മാൻ വന്നിരിക്കുന്നു.

മുരളാ—രാജധാനിയിലിരിക്കുമ്പോൾ പ്രജകൾക്കുഭയം വരുത്തുന്നതായ പല കാര്യങ്ങളിലും പ്രവേശിക്കുന്നതാകകൊണ്ടു രാമഭദ്രന്റെ ചിത്തവിക്ഷേപങ്ങൾക്കു തിരുണ്ടായേക്കാം, ഇപ്പോൾ വേറെ ഒരു കാര്യത്തിലും പ്രവേശിക്കാത്ത വ്യസനം മാത്രം സഹായമായി തീൎന്നിട്ടുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്നു പഞ്ചവടീപ്രവേശം വലുതായ അനൎത്ഥമായിത്തീരുമെന്നുള്ള ഗംഗാഭഗവതിയുടെ ആലോചന വളരെ നന്നായിരിക്കുന്നു. എന്നാലിപ്പോൾ സീതാദേവി രാമഭദ്രനെ എങ്ങിനെ ആശ്വസിപ്പിക്കും.

തമസാ—ഭഗവതിയായ ഗംഗ പറയുകയുണ്ടായി. 'ദേവയജനസംഭവേ ജാനകീ! ആയുഷ്മാന്മാരായ കുശലവന്മാരുടെ പന്ത്രണ്ടാംവയസ്സു തികയുന്ന ഇന്ന് ആ സംഖ്യയെ അറിയിക്കുന്നതായ മംഗളഗ്രന്ഥി ഒരു സ്ഥാനം ചെയ്യേണ്ടതാണല്ലൊ. അതുകൊണ്ടു നിന്റെ ശ്വശുരകുലത്തിൽ ഇതുവരെ ജനിച്ചിട്ടുള്ള രാജൎഷികളുടെ ആദിഗുരുവായും പാപാപഹനായും ഇരിക്കുന്ന ഭഗവാൻ ആദിത്യനെ നീ സ്വഹസ്തങ്ങൾകൊണ്ടുതന്നെ പുഷ്പങ്ങളറുത്തു പൂജിക്കണം, ഭൂമിയിൽ സഞ്ചരിക്കുന്ന നിന്നെ എന്റെ പ്രഭാവത്താൽ വനദേവതകൾപോ

ലും കാണ്മാൻ കഴികയില്ല, പിന്നെ മനുഷ്യരുടെ കഥ പറ
വാനുണ്ടോ' എന്നു, പിന്നെ എന്നോടും ഭഗവതി കല്പിച്ചു:
'തമസേ! വധുവായും വത്സയായുമുള്ള ജാനകിക്കു നിന്റെ
മേൽ വളരെ സ്നേഹമാണല്ലോ. അതുകൊണ്ടു നീതന്നെ അ
വൾക്കു സഹായമായിട്ടു കൂടെ പോകണം' എന്ന് ആ കല്പ
ന അനുഷ്ഠിപ്പാനായിട്ട് ഞാനിപ്പോൾ പോകുന്നു.

മുരളാ — ഞാനും ഈ വൃത്താന്തത്തെ ഭഗവതിയായ ലോപാമുദ്ര
യോടു ചെന്നറിയിക്കട്ടെ. രാമഭദ്രനും വന്നുതുടങ്ങിയെന്നു
തോന്നുന്നു.

തമസാ — ഇതാ ജാനകി ഗോദാവരീഹ്രദത്തിൽ നിന്നു പുറ
പ്പെട്ടു

* പാരംവിളൎത്തചലമാംകവിൾകൊണ്ടുമാഭ
ചേരുംമുഖേചിതറിവീണകചങ്ങളോടും
പോരുന്നുകാട്ടിലുടൽപൂണ്ടവിയോഗമാഃലാ
സ്ത്രീരൂപിയാംവ്യസനമോഇവളെന്നുതോന്നും. (൮)

മുരളാ — ഇവളല്ലേ ആ ജാനകി?

* ബന്ധമററനവപല്ലവത്തിനുസമംത-
ളൎന്നുവിളറീട്ടുമീ-
ബ്ബന്ധുരാംഗിയുടെമേനിഹൃൽകുസുമ
ശോഷിയാമവിരഹാഗ്നിയാൽ
ഹന്തഹന്തബഹുകാലമായുരുകിടുന്നകൈ-
തയുടെയുള്ളിലായ്
ചന്തമോടുംവിലസുംദളംകഠിനതാപമേ
റവുതളരുംവിധം. (൯)

(ചുററിനടന്നു രണ്ടുപേരും പോയി)

—o:o—

വിഷ്കംഭം കഴിഞ്ഞു.

—o:o—

(അണിയറയിൽ) അഹോ പ്രമാദം, പ്രമാദം.

(അനന്തരം വ്യസനത്തോടും ഉൽകണ്ഠയോടുംകൂടി കേൾക്കുന്ന
നാട്യത്തിൽ പൂവ്വിറുത്തുകൊണ്ടു സീത പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സീതാ — അഹോ! എന്റെ പ്രിയസഖിയായ വാസന്തിയുടെ വാക്കാണെന്നു തോന്നുന്നു.

(പിന്നേയും അണിയറയിൽ)

* മുമ്പേതാനക്കിടാവെസ്വകരകലിതമാം
സല്ലകീപല്ലവത്തെ
തുമ്പിക്കൈയ്യാട്ടിയെത്തുന്നളവവനിജതാ-
നേകിനന്നായ്വളത്തി

സീതാ — അവന്നെന്താണ്?

(പിന്നെയും അണിയറയിൽ)

അംഭസ്സിൽക്കാന്തയോടും കുതുകമൊടു കളി-
ക്കുന്നനേരം മദത്താൽ
വമ്പർകുംഭീന്ദ്രനന്യൻ ദ്രുതമവനെയെതൃ-
ക്കുന്നുവന്നെത്തിമുന്നിൽ (൬)

സീതാ — (സംഭ്രമത്തോടുകൂടി അഞ്ചാറടിനടന്നിട്ടു) ആര്യപുത്ര! രക്ഷിക്കണെ, എന്റെ ആ മകനെ രക്ഷിക്കണെ. (ഓൎമ്മ നടിച്ച വ്യസനത്തോടുകൂടി) ഹാ കഷ്ടം! കഷ്ടം! വളരെക്കാലം പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള ആ അക്ഷരങ്ങൾതന്നെ പഞ്ചവടീദൎശനത്താൽ പിന്നേയും ഭാഗ്യഹീനയായ എന്റെ നാവിൽനിന്നു പുറപ്പെട്ടുപോകുന്നു. ഹാ ആര്യപുത്ര!

(മോഹിക്കുന്നു)

തമസാ — (പ്രവേശിച്ച്) വത്സേ! ആശ്വസിക്ക, ആശ്വസിക്കു. (അണിയറയിൽ) വിമാനരാജാവേ! ഇവിടെത്തന്നെ നില്ക്കു.

സീതാ — (ആശ്വസിച്ച ഭയത്തോടും ഉല്ലാസത്തോടുംകൂടി) ജലസമ്പൂൎണ്ണമായ മേഘത്തിന്റെ ഗൎജ്ജിതംപോലെ ഗംഭീരമായും മാംസളമായും ഇരിക്കുന്ന ഒരു ശബ്ദം എവിടെനിന്നാണ് കേൾക്കുന്നത്? ഇതു എന്റെ കൎണ്ണരന്ധ്രങ്ങളിൽ പ്രവേശിച്ച, ഭാഗ്യഹീനയാണെങ്കിലും എന്നെ വേഗത്തിലാശ്വസിപ്പിക്കുന്നു.

തമസാ — (സ്നേഹകൌതുകങ്ങളോടുകൂടി) അയി വത്സേ!

* എങ്ങോനിന്നസ്ഫുടമാ
യിങ്ങിനെ കേൾക്കുന്ന നിസ്വനത്താൽ നീ

തിങ്ങിനകൊതിപൂണ്ടിളകിയ
തെങ്ങിനെയിടിയാൽമയൂരിയതുപോലെ (൬)

സീതാ—ഭഗവതി എന്താണ് അസ്ഫുടമെന്നു പറയുന്നതു, ആൎയ്യപുത്രനാണിങ്ങിനെ പറഞ്ഞതെന്നു സ്വരസംയോഗം കൊണ്ടു നല്ലവണ്ണം ഞാനറിയുന്നുണ്ട്.

തമസാ—തപസ്സുചെയ്യുന്ന ശംബൂകനെ ശിക്ഷിപ്പാനായിട്ട് ഇക്ഷ്വാകുവംശജാതനായ ആ രാജാവ് ജനസ്ഥാനത്തിലെത്തീട്ടുണ്ടെന്നു കേൾക്കുന്നു.

സീതാ—ഭാഗ്യത്താൽ ആ രാജാവ് രാജധൎമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിൽ ന്യൂനത വരുത്തുന്നില്ലല്ലൊ.

(അണിയറയിൽ)

* മരക്കൂട്ടംമാനെന്നിവസഖികളായ്ത്തീൎന്നുസുഖമാ-
യിരുന്നേനേതിങ്കൽപ്രിയതമയുമായ്ഞാൻ.....നാൾ
പരന്നെങ്ങുംഗോദാവരിയരികിലുള്ളോരുഗിരിതൻ
ഝരംമേന്മേൽവീഴുംഗുഹചിലസുമത്താഴ്‌വരയിതാ (൭)

സീതാ—(നോക്കീട്ട്) ഹാ! ഹാ! ഇദ്ദേഹം പ്രഭാതകാലത്തിലുള്ള ചന്ദ്രമണ്ഡലംപോലെ വിളറിയും ക്ഷീണിച്ചും ദുൎബ്ബലമായുമിരിക്കുന്ന ആകൃതിയോടുകൂടിയിരിക്കുന്നുവല്ലൊ. സൌമ്യമായും ഗംഭീരമായുമിരിക്കുന്ന അനുഭാവത്താൽ മാത്രമാണ് ആ ആൎയ്യപുത്രൻ തന്നെ എന്നു ഞാനറിഞ്ഞത്. ഭഗവതി തമസേ എന്നെ താങ്ങിക്കൊൾക.

(തമസയെ ആലിംഗനംചെയ്തു മോഹിക്കുന്നു)

തമസാ—(താങ്ങിക്കൊണ്ടു) വത്സേ! ആശ്വസിക്കു, ആശ്വസിക്കു.
(അണിയറയിൽ) ഈ പഞ്ചവടിദൎശനത്താൽ—

* എന്നുള്ളാത്തുങ്ങിമരുവുന്നൊരുശോകവഹ്നി
നന്നായ്ജ്വലിക്കുവതിനായ്ത്തുടരുന്നതിപ്പോൾ
എന്നല്പതിരൎഗലനമാംപുകപോലെമോഹ-
മൊന്നായിവന്നുടനെയെന്നെമറച്ചിടുന്നു (൮)

ഹാ പ്രിയേ! ജാനകി! —

തമസാ—(ആത്മഗതം) ഇതുതന്നെയാണ് അ ഗുരുജനങ്ങളും ശങ്കിച്ചത്.

സീതാ—(ആശ്വസിച്ച്) അയ്യോ ഇതെന്താണ്?

(പിന്നേയും അണിയറയിൽ) ഹാ ദണ്ഡകാരണ്യവാസ പ്രിയസഖി! ഹാ ദേവി! വിദേഹരാജപുത്രി!

സീതാ—അയ്യോ! കഷ്ടം കഷ്ടം! ഭാഗ്യഹീനയായ എന്നെ വിളിച്ചു കരഞ്ഞുംകൊണ്ടും നീലോല്പലങ്ങൾപോലെയിരിക്കുന്ന നേത്രങ്ങളെ അടച്ചുകൊണ്ടും ആൎയ്യപുത്രൻ മോഹിച്ചുവല്ലൊ. അയ്യോ ഠരം ദുസ്സഹമായ ശോകാവേഗത്താൽ നിശ്ചേഷ്ടനായി അവശനായിട്ടു ഭൂമിയിൽ വീണുകിടക്കുന്നു. ഭഗവതി തമസേ! രക്ഷിക്കണെ, രക്ഷിക്കണെ, ആൎയ്യപുത്രനെ ആശ്വസിപ്പിക്കണേ.

(തമസയുടെ കാല്ക്കൽ വീഴുന്നു)

തമസ—(എഴുന്നേല്പിച്ചു)

* ചെന്നിജ്ജഗൽപതിയെയാശു സമാശ്വസിപ്പി-
ക്കെന്നാത്മജേ ഭവതി തന്നെ വിശുദ്ധശീലേ
നന്നായ്സ്സുഖേന തടവുന്നൊരു നിൻകരത്താൽ
തന്നേ വരുന്നു രഘുകുമാരനു ബോധമുള്ളിൽ (൧൦)

സീതാ—വരുന്നതു വരട്ടെ, ഭഗവതി കല്പിക്കുന്നതുപോലെ ചെയ്യാം (സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പോയി)

(അനന്തരം ഭൂമിയിൽ കിടന്നു കൊണ്ടും, കണ്ണീർ പൊഴിക്കുന്ന സീതയാൽ സ്പൎശിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടും, ആഹ്ലാദാശ്വാസങ്ങളോടുകൂടി രാമൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

സീതാ (അല്പം സന്തോഷത്തോടുകൂടി ആത്മഗതം) ത്രൈലോക്യനാഥന്റെ ജീവൻ പിന്നേയും തിരിച്ചു വന്നു എന്നു തോന്നുന്നു.

രാമൻ—അഹോ ഇതെന്തൊരാശ്ചൎയ്യം!

* വീണീടുംഹരിചന്ദനത്തളിരതിൻനീരോകശക്കിപ്പിഴി-
ഞ്ഞെണാങ്കന്റെകരങ്ങളെദ്രുതമൊഴിച്ചീടുന്നതൽധാരയൊ
വേവുംജീവമനസ്സുകൾക്കുപരമാനന്ദത്തെനൽകിദ്രുതം
ജീവിപ്പിക്കുമൊരൌഷധീരസമതാമൊന്നുചേരുന്നുമേ (൧൧)

* ചേതസ്സിന്നുസുഖേനമൂൎച്ഛയെവളൎത്താശ്വാസമേകുന്നതാ
മേതൽസ്പൎശനമോൎക്കിൽഞാൻപരിചയിച്ചിട്ടുള്ളതെത്രേപുരാ
ഖേദംകൊണ്ടുളവായമൂൎച്ഛയെയുടൻദൂരെക്കളഞ്ഞീവിധം
സ്ത്രീതാനന്ദഭരത്തിനാലിതുവളൎത്തീടുന്നുജാഡ്യത്തിനെ (൧൨)

സീതാ—(ഭയത്തോടും വ്യസനത്തോടുംകൂടി കുറെ പിൻവാങ്ങിട്ടു)ഇതുതന്നേയും ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതിക്കു വളരെ അധികമായി.

രാമൻ—(ഇരുന്നിട്ടു)വത്സലയായ സീതാദേവിയാൽ ഞാൻ അനുഗ്രഹീതനായിരിക്കുമൊ?

സീതാ—ഹാ കഷ്ടം! കഷ്ടം! ആൎയ്യപുത്രൻ എന്തിനായിട്ടാണ് എന്നെ അന്വേഷിക്കുന്നത്.

രാമൻ—ഇരിക്കട്ടെ നോക്കാം.

സീതാ—ഭഗവതി തമസേ! നോം കുറെ മാറിനിൽക്കുക. എന്നെ കണ്ടുവെങ്കിൽ അനുവാദം കൂടാതെ അടുത്തുചെന്നതിന്നു എന്റെ നേരെ അധികമായിട്ടു മഹാരാജാവു കോപിക്കും.

തമസാ—അയി വത്സേ! ഗംഗാഭഗവതിയുടെ വരപ്രഭാവത്താൽ വനദേവതകൾക്കുകൂടി നിന്നെ കാണ്മാൻ കഴികയില്ലല്ലൊ.

സീതാ—ഓ! ശരിതന്നെ

രാമൻ—പ്രിയേ ജാനകി!

സീതാ—(കോപത്തോടും ഗൽഗദത്തോടും കൂടി) ആൎയ്യപുത്ര! ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതിക്കു ഈ വാക്കു അനുചിതമല്ലെ. (കണ്ണീരോടുകൂടി) അല്ലെങ്കിൽ ജന്മാന്തരമെങ്കിലും സാധിക്കുമെന്നു വിചാരിപ്പാൻ പാടില്ലാത്ത വിധത്തിൽ ദുൎല്ലഭദൎശനനായി, ഭാഗ്യഹീനയായ എന്നെത്തന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചു വാത്സല്യത്തോടുകൂടി ഇങ്ങിനെ വിളിക്കുന്നവനായിരിക്കുന്ന ആൎയ്യപുത്രന്റെ നേരെ കഠിനചിത്തയായ ഞാനെന്തിനായിട്ടിങ്ങിനെ നിൎദ്ദയയായിരിക്കുന്നു. ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം എനിക്കറിയാം, ഇദ്ദേഹത്തിന്നു എന്റെ ഹൃദയവും അറിയാം.

രാമൻ—(എല്ലാടത്തും നോക്കീട്ടു വ്യസനത്തോടുംകൂടി) ഹാ കഷ്ടം! ഇവിടെ ആരുമില്ല.

സീതാ—ഭഗവതി തമസേ! ഇദ്ദേഹം എന്നെ അകാരണമായിട്ടാണ് ത്യജിച്ചത് എങ്കിലും ഈ വിധത്തിലിദ്ദേഹത്തിനെ

ദർശിച്ചതുകൊണ്ടു എന്റെ ഹൃദയം ഇപ്പോൾ ഏതുസ്ഥിതിയിലിരിക്കുന്നു എന്നു എനിക്കുതന്നെ അറിഞ്ഞുകൂട.

തമസാ — എനിക്കറിയാം വത്സേ! എനിക്കറിയാം.

* നൈരാശ്യത്താലുദാസീനതയൊടുമഥ തൻ
കാന്തതാംപാർത്ഥിവിച്ചും
പാരംദീർഘിച്ചതാമീവിരഹമതിലുടൻ
ഛേച്ഛയാൽസ്വപ്നമായും
സാരംപ്രേമംനിനച്ചിട്ടുരുകിയുമതിസൌ-
ജന്യമൂലംതെളിഞ്ഞും
ഘോരംതൽകൃത്യമോർത്തൊട്ടരിശമൊടുമിരി-
ക്കുന്നുനിൻചിത്തമിപ്പോൾ (൫൨)

രാമൻ — ദേവി!

* ദേഹംപൂണ്ടൊരുനിർപ്രസാദമതുതാ-
നെന്നിങ്ങുതേന്നുംവിധം
സ്നേഹംകൊണ്ടുനനഞ്ഞുശീതളമതാ-
യുള്ളൊരുനിൻസ്പർശനം
ഹാഹാനന്ദിനിനൽകിടുന്നുപരമാ-
നന്ദത്തെയിപ്പോഴുമെൻ
ദേഹാത്മാക്കളിലാറവുംപുനരയേ
വീയങ്ങുഹാപ്രേയസി! (൫൩)

സീതാ — അഗാധമായ സ്നേഹാധിക്യത്തെ കാണിക്കുന്നവയും ആനന്ദത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നവയുമായുള്ള ആര്യപുത്രന്റെ ഈ വിലാപങ്ങളെ ഞാൻ കേട്ടു. ഇവയിലുള്ള വിശ്വാസത്താൽ അകാരണമായി പരിത്യജിച്ചുകൊണ്ടു നിന്ദ്യമായിത്തീന്നതാണെങ്കിലും എന്റെ ജന്മലാഭത്തെ ഞാൻ ബഹുമാനിക്കുന്നു.

രാമൻ — അഥവാ പ്രിയതമയുടെ, സങ്കല്പത്തിലുള്ള അഭ്യാസസാമർത്ഥ്യംകൊണ്ട് രാമനുണ്ടായ ഭ്രമമാണിതു് നിശ്ചയം.

(അണിയറയിൽ) പ്രമാദം, പ്രമാദം.

* മുമ്പേതാനക്കിടാവെ സപകരകലിതമാം
സല്ലകീപല്ലവത്തെ
തുമ്പിക്കയ്യാട്ടിയെത്തുന്നളവവനിജതാ-
നേകിനന്നായ്വളർത്തി

രാമൻ—(സ്നേഹത്തോടും ഔത്സുക്യത്തോടുംകൂടി)ആ വത്സനെന്താണ്?

പിന്നേയും അണിയറയിൽ)

അംഭസ്സിൽകാന്തയോടുംകുതുകമൊടുകളി-
ക്കുന്നനേരംമദത്താൽ
വമ്പൻകുംഭീന്ദ്രനന്യൻദ്രുതമവനെയെതൃ-
ക്കുന്നവന്നെത്തിമുന്നിൽ (൧൭)

സീതാ—അവനെ രക്ഷിപ്പാനിപ്പോളാരാണുള്ളത്,

രാമൻ—പിടിയോടുകൂടി കളിക്കുന്ന എന്റെ പ്രിയയുടെ പുത്രനെ എതൃക്കുന്ന ആ ദുഷ്ടനെവിടെ? (എഴുനീല്ക്കുന്നു)

വാസന്തി—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടിപ്രവേശിച്ച്) രഘുനന്ദനനൊ?

സീതാ—എന്റെ പ്രിയ സഖിയായ വാസന്തിയൊ?

വാസന്തി—ദേവൻ ജയിക്കുന്നു, ജയിക്കുന്നു.

രാമൻ—(നോക്കീട്ട്)ദേവിയുടെപ്രിയസഖിയായവാസന്തിയൊ?

വാസന്തി—ദേവ! വേഗം വരു, വേഗം വരു. ഇവിടെനിന്നു ജടായുഗിരിയുടെ തെക്കഭാഗത്തുള്ള സീതാ തീൎത്ഥത്തിൽകൂടി ഗോദാവരിയിലിറങ്ങി ദേവിയുടെ ആ പുത്രനെ ദേവൻ ദൎശിച്ചാലും

സീതാ—ഹാ, താതജടായോ! അങ്ങുന്നില്ലാഴ്കയാൽ ഈ ജനസ്ഥാനം ശൂന്യമായിരിക്കുന്നു.

രാമൻ—അഹഹ! ഈ കഥാപ്രസംഗങ്ങൾ ഹൃദയമൎമ്മങ്ങളെ ഛേദിക്കുന്നവയാണല്ലൊ.

വാസന്തി—ദേവ! ഇതിലെ, ഇതിലെ.

സീതാ—ഭഗവതി! വനദേവതകൾകൂടി എന്നെ കാണുകയില്ലെന്നു പറഞ്ഞത് സത്യംതന്നെ.

തമസാ—അയി വത്സേ! മറ്റെല്ലാ ദേവതകളുടെ പ്രഭാവത്തെക്കാളും ഗംഗാദേവിയുടെ പ്രഭാവം ഉൽകൃഷ്ടമായിട്ടുള്ളതാകുന്നു, പിന്നെന്തിനു ശങ്കിക്കുന്നു.

സീതാ—എന്നാൽ നമ്മളും പിന്നാലെ ചെല്ലുക.

(നടക്കുന്നു)

രാ—(നടന്നിട്ടു) ഭഗവതി, ഗോദാവരി! ഭവതിക്കു നമസ്കാരം.

വാസന്തി—(നോക്കീട്ട്) ദേവ! ദേവ! കാന്താസഹിതനായും വി
ജയിയായുമുള്ള ദേവിയുടെ വത്സനെ ദശിച്ച സന്തോഷി
ച്ചാലും.

രാമൻ—ആയുഷ്മാൻ ജയിക്കട്ടെ.

സീതാ—അഹോ ഇവൻ ഈ സ്ഥിതിയിലായോ?

രാമൻ—ദേവി! ഭാഗ്യത്താൽ ഭവതി വദ്ധിക്കുന്നു.

* മുന്നംബാലമൃണാളചാരുതരമാം
കൊമ്പുള്ളോരേതാനയെൻ
കന്നൽകണ്ണിയെടുക്കുമോ ചെവിയിൽനീ
ചാത്തുന്നനൽപ്പല്ലവം
ഇന്നീമത്തഗജങ്ങളെദൃതമെതൃ-
ത്തോടിക്കുമാറിന്മകൻ
തന്നിൽചേൎന്നിതുയൌവനത്തിലുളവാ-
കേണ്ടുംഗുണംസൎവ്വവും. (൧൬)

സീതാ—കാണ്മാൻ ഭംഗിയുള്ള ഈ പിടിയോടു പിരിയാതെത
ന്നെ ഇവൻ ദീൎഘായുസ്സായിരിക്കട്ടെ.

രാമൻ—സഖി, വാസന്തി! നോക്കു, നോക്കു. കാന്തയെ അനുര
ഞ്ജിപ്പിക്കുവാനുള്ള ചാതുൎയ്യവും വത്സനു വശമായിട്ടുണ്ട്.

* നേരംപോക്കായ്പുഴക്കിബ്ബിസകബളമുടൻ
നൽകിയുംപത്മഗന്ധം
ചേരുംവെള്ളത്തെവായിൽപ്രണയമൊടഥതാ-
നേകിയുംപാകമായി
നീരിൻനൽത്തുള്ളിചിന്നുംനിജകരമതിനാൽ
സേകവുംചെയ്യുന്നാളും
നേരേനീണ്ടുള്ളനൽത്താമരയിലകുടയാ-
യിട്ടുപിന്നെപ്പിടിച്ചാൻ. (൧൭)

സീതാ—ഭഗവതി, തമസേ! ഇവനിപ്പോളീസ്ഥിതിയിലായിരി
ക്കുന്നു, എന്നാൽ ഇത്രയും കാലംകൊണ്ട് ആ കുശലവന്മാ
രേതു സ്ഥിതിയിലായി എന്നു ഞാൻ അറിയുന്നില്ലല്ലോ.

തമസാ—ഇവനെങ്ങിനെയോ അതുപോലെത്തന്നെ അവരും.

സീതാ—ഇങ്ങിനെ ഒരു ഭാഗ്യഹീനയായയല്ലോ ഞാൻ, നിരന്തരമായിട്ട് ആൎയ്യപുത്രവിരഹം മാത്രമല്ല പുത്രവിരഹവും കൂടി അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുന്നുവല്ലോ.

തമസാ—ഇങ്ങിനെയായിരിക്കാം ദൈവകല്പിതം.

സീതാ—ഞാൻ പ്രസവിച്ചതുകൊണ്ടു പ്രയോജനമെന്താണ്, അല്പം ഇടവിട്ടും ധവളങ്ങളായും മനോഹരങ്ങളായുമിരിക്കുന്ന ദന്തമുകുളങ്ങൾകൊണ്ടും ശോഭിച്ചിരിക്കുന്ന ഗണ്ഡങ്ങൾകൊണ്ടും കൂടക്കൂടെ മുദ്ദസ്വരമായി പുറപ്പെടുന്ന മനോഹരമന്ദഹാസങ്ങൾകൊണ്ടും ബന്ധിച്ചിരിക്കുന്ന ശിഖണ്ഡകങ്ങൾകൊണ്ടും സുന്ദരമായും നിൎമ്മലമായുമിരിക്കുന്ന എന്റെ ആ പുത്രമുഖകമലത്തെ ആൎയ്യപുത്രൻ ചുംബിക്കുന്നതിന്നു സംഗതി വന്നില്ലല്ലോ.

തമസാ—ദേവതാപ്രസാദത്താൽ ഇനി അതിന്നും സംഗതിവരട്ടെ.

സീതാ—ഭഗവതി തമസേ! ഇങ്ങിനെ പുത്രന്മാരുടെ ഓൎമ്മവന്നതുകൊണ്ടു ചുരത്തി വീൎത്തിരിക്കുന്ന മുലകളുള്ള ഞാൻ അവരുടെ അച്ഛന്റെ സമീപത്തിൽ വസിക്കുന്നതിനാൽ ഈ ഒരു ക്ഷണനേരം സംസാരിണിയായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു.

തമസാ—എന്തു പറയട്ടെ, അപത്യമെന്നതു സ്നേഹത്തിന്റെ പരമാവധിയാണെന്നു മാത്രമല്ല മാതാപിതാക്കന്മാൎക്ക് അന്യോന്യമുള്ള ഒരു ദൃഢബന്ധവുമാണല്ലോ.

* ചാരംദമ്പതിമാൎക്കുതാരിലതിസ്നേഹമുത്ഭവിക്കുമ്പോൾ,
ചേരുമൊരാനന്ദംതാൻതീരുന്നിതപത്യമെന്നബന്ധനമായ്

വാസന്തി— ദേവ! ഇങ്ങോട്ടും നോക്കു.

* പുത്തൻപീലികൾനല്ലഭംഗിയിൽവിട-
ൎത്തികൊണ്ടുനന്നായ്മുള-
ച്ചൊത്തീടുംശിഖചേൎന്നരത്നമകുടം
പോലെപ്രകാശിച്ചഹോ
നൃത്തംചെയ്തുമദിച്ചതന്റെപിടയോടൊ-
ത്തിക്കടമ്പിന്റെമേൽ
പൃത്ഥ്വീപുത്രിവളൎത്തിയോരുമയിൽകൂ-
കീടുന്നുമോദിച്ചിതാ. (൫൯)

സീതാ — (കൌതുകാസ്രങ്ങളോടുകൂടി) അതുതന്നെ ഇത്, അതുതന്നെ ഇത്.

രാമൻ — സന്തോഷിച്ചാലും, വത്സ! സന്തോഷിച്ചാലും.

സീതാ — അങ്ങിനെയാകട്ടെ.

രാമൻ — * വട്ടംചുററുമ്പൊളൊപ്പംപുടമതിനകമേ
വൃത്തമായ്ചുററുമക്ഷി-
യ്യൊട്ടൊട്ടാട്ടുന്നചില്ലീലതയുടെകളിയാൽ
ഭംഗിമേൽമേൽവളൎത്തി
കൊട്ടുംകൈത്താളമൊപ്പിച്ചവനിമകൾകളി-
പ്പിക്കുമോനിന്നെയിപ്പോ-
ളൊട്ടല്ലാതിഷ്ടമുള്ളെൻമനമതിൽമകനെ-
പ്പോലെഞാനോൎത്തിടുന്നേൻ. (൨൦)

കഷ്ടം! തിൎയ്യക്കുകൾ കൂടി പരിചയത്തെ അനുസരിക്കുന്നുണ്ട്.
* പുതിയകുസുമമോരോന്നുള്ളതാമിക്കടമ്പെൻ
മതിമുഖിജലമേകിപ്പുണ്ടുരക്ഷിച്ചതെത്രേ

സീതാ — (നോക്കീട്ട് കണ്ണീരോടുകൂടി) ആൎയ്യപുത്രൻ ഇതിനെ നല്ലവണ്ണം അറിഞ്ഞു.

രാ — *അതിനെമയിലിതോൎക്കുന്നുണ്ടുതൻബന്ധുവിൽപ്പോ-
ലിതിലതിപരിതോഷംപൂണ്ടിരിക്കുന്നുവല്ലോ. (൨൧)

വാസന്തി — എന്നാൽ ദേവൻ ഇവിടെ കുറെ ഇരിക്കുകതന്നെ.
* നന്ദിച്ചിക്കദളീവനത്തിനിടയിൽ
ഭൂപുത്രിയോടുംഭവാ-
നൊന്നിച്ചന്നുശയിച്ചിരുന്നശിലയി-
ക്കാണുന്നതല്ലോവിഭോ!
അന്നിക്കല്ലിലിരുന്നുജാനകിമൃഗ-
ങ്ങൾക്കായനേകംദിനം
നന്നായ്പുല്ലുകൊടുത്തുതാൻതവവിട-
ന്നില്ലിന്നുമിദ്ദിക്കിനെ. (൨൨)

രാമൻ — ഇതു കാണുന്നതിന്നു ഞാൻ ശക്തനല്ല.
(എന്നു കരഞ്ഞുകൊണ്ടു മറെറാരേടത്തിരിക്കുന്നു.)

സീതാ — സഖി വാസന്തി! നീയെന്താണിച്ചെയ്യുന്നത്, ഇതിനെ ആൎയ്യപുത്രനും എനിക്കും കാണിച്ചുതരികയോ? അഥവാ ക

ഷ്ടം! അയ്യോ കഷ്ടം! ആ ആൎയ്യപുത്രൻതന്നെ ഇദ്ദേഹം, ആ പഞ്ചവടീവനവും ഇതുതന്നെ, പ്രിയസഖിയായ ആ വാസന്തിയും ഇവൾതന്നെ, പലവിധത്തിലുള്ള ക്രീഡകളിൽ സാക്ഷികളായിരുന്ന ആ ഗോദാവരീവനപ്രദേശങ്ങളും ഇവതന്നെ, പുത്രതുല്യങ്ങളായ ആ മൃഗപക്ഷിവൃക്ഷങ്ങളും ഇവതന്നെ. അന്നുണ്ടായിരുന്നവർ തന്നെയാണ് ഈ ഞാനും, ഇതുകളെയെല്ലാം ഞാൻ കണ്ടുകൊണ്ടുതന്നെ ഇരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും ഭാഗ്യഹീനയായ എനിക്ക് ഇതൊന്നും ഇല്ലാത്തതുപോലെതന്നെ, ഈ വിധമാണല്ലോ ജീവലോകത്തിന്റെ ദശാപരിണാമം.

വാസന്തി—സഖി സീതേ! നീ കാണുന്നില്ലേ രാമന്റെ അവസ്ഥയേ?

* സൈരംകാണാംനിനക്കെങ്കിലുമെവനധികം
ഭംഗിചേൎന്നുല്ലലശ്രീ
ചോരുന്നംഗങ്ങളാൽനിൻമിഴികളിൽനവമാ-
യെന്നുമാനന്ദമേകി
ആരാമൻശോകമൂലംവിളറിവിവശനായ്
ഹന്തപാരംചടച്ചാൻ
നേരേസൂക്ഷിക്കിലാരെന്നൊരുവിധമറിയാ-
മെങ്കിലുംദ്ദേക്കപ്രിയൻതാൻ. (൨൩.)

സീതാ—കാണുന്നുണ്ട്. സഖി! ഞാൻ കാണുന്നുണ്ട്.

തമസാ—പ്രിയനെ കണ്ടുകൊണ്ടുതന്നെ ഇരിക്കാറാകട്ടെ.

സീതാ—ഹാ ദൈവമേ! ഇദ്ദേഹം എന്നെപ്പിരിഞ്ഞും ഞാൻ ഇദ്ദേഹത്തിനെപ്പിരിഞ്ഞും ഇങ്ങിനെ ഇരിക്കുമെന്നു സ്വപ്നത്തിൽപോലും ആരെങ്കിലും വിചാരിച്ചിരുന്നുവോ? അതിനാൽ വത്സലനായ ആൎയ്യപുത്രനെ അന്യജന്മത്തിൽ കാണുന്നപോലെ ഒഴുകുന്ന കണ്ണുനീരുകളുടെ ഇടയിലായിട്ടു കുറച്ചു നേരമെങ്കിലും ഞാൻ കാണട്ടെ.

(എന്നു തൃഷ്ണയോടുകൂടി നോക്കുന്നു.)

തമസാ—(സ്നേഹാശ്രുക്കളോടുകൂടി ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ട്)

* ആനന്ദവ്യസനങ്ങൾമൂലമുളവാ-
മശ്രുക്കൾവാൎന്നുംസദാ

തേനോലുംമൊഴിതൃഷ്ണകൊണ്ടുവലുതായ്
നീണ്ടുംവെള്ളത്തുംസുതേ
താനേസ്നേഹരസംപൊഴിച്ചുമൊരുപാൽ-
ത്തോടെന്നുതോന്നുംവിധം
നൂനംസുന്ദരമായനിൻമിഴിനന-
ച്ചീടുന്നുനിൻകാന്തനെ. (൨൪)

വാ__* ചിന്നുംതേനുള്ളവൃക്ഷംഫലമലർനിരകൊ-
ണ്ടഗ്ര്യമേകട്ടെനന്നാ-
യുന്നിദ്രാംഭോരുഹത്തിൻമണമൊടുവനവാ-
യുക്കൾവീശട്ടെമന്ദം
ഒന്നിച്ചിപ്പക്ഷിവൃന്ദംപ്രമദമൊടിഹകൂ-
കട്ടെകണ്ണങ്ങൾപൊക്കി
ട്ടിന്നിശ്രീരാമദേവൻപുനരപിവിപിനേ
വന്നിരിക്കുന്നതാണേ. (൨൫)

രാമൻ__വരു, സഖി വാസന്തി! ഇവിടെ ഇരിക്കാമല്ലോ.

വാസന്തി—(ഇരുന്നിട്ടു കണ്ണീരോടുകൂടി) മഹാരാജാവേ! കുമാര ലക്ഷ്മണനു കുശലമല്ലേ?

രാമൻ__(കേൾക്കാത്തവിധത്തിൽ)

* മല്ലാക്ഷീമണിയേതുപക്ഷിമൃഗവൃക്ഷങ്ങൾക്കുനീവാരവും
പുല്ലുംവെള്ളവുമന്നുതൻമൃദുകരംകൊണ്ടേകിരക്ഷിച്ചുവോ
വല്ലാത്തോരുവികാരമുള്ളിലവയെക്കാണുന്നനേരത്തിതാ
കല്ലുംകൂടിയുടഞ്ഞുപോംവിധമുദിക്കുന്നുദ്രവംപോലെമേ. ൨൬

വാസന്തി—മഹാരാജാവേ! ഞാൻ ചോദിക്കുന്നതു കേട്ടില്ലേ? കുമാരലക്ഷ്മണനു കുശലമല്ലേ?

രാമൻ__ (ആത്മഗതം) അയേ എന്നെ മഹാരാജാവേ എന്നു സ്നേഹശൂന്യമായി വിളിക്കുന്നു, ലക്ഷ്മണനെക്കുറിച്ചു മാത്രം ബാഷ്പങ്ങളാൽ തൊണ്ടയിടറിക്കൊണ്ടു കുശലം ചോദിക്കുന്നു, അതുകൊണ്ട് ഇവൾ സീതാവൃത്താന്തത്തെ അറിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു. (പ്രകാശം) അതെ, കുമാരനു കുശലംതന്നെ. (എന്നു കരയുന്നു)

വാസന്തി--അയി ദേവ! എന്തുകൊണ്ടാണ് ഭവാൻ ഇത്ര ദാരുണനായിട്ടു തീരുന്നത്?

സീതാ—സഖി, വാസന്തി! നീയെന്താണിങ്ങിനെ പറയുന്നത്, എല്ലാവക്കും, എന്റെ പ്രിയസഖിക്ക വിശേഷിച്ചും ആൎയ്യപുത്രനോട്ട പ്രിയമായി സംസാരിപ്പാനല്ലേ തോന്നു.

വാ—*ന്‌ലാവെൻകണ്ണിന്നുനീതാൻമമതനുവിന്നുനീ
നല്ലപീയൂഷമാമെൻ
ജീവൻനീതാൻദ്വിതീയംമമഹൃദയമതാ-
കുന്നുനീസുന്ദരാംഗി
എവംനീയിഷ്ടവാക്യംപലതുമനുസരി-
ച്ചോതിയൊന്നിച്ചുവാണാ-
പ്പാവത്തെത്തന്നെ—കഷ്ടംശിവശിവയിനിഞാ-
നെന്തിനോതുന്നുശേഷം. (൨൧)

(എന്നു മൂൎഛിക്കുന്നു)

രാമൻ—വാക്യം നിറുത്തിയതും മോഹിച്ചതും വേണ്ടടത്തുതന്നെയാണ്. സഖി! ആശ്വസിക്ക, ആശ്വസിക്ക.

വാസന്തി—(ആശ്വസിച്ചിട്ട) ദേവ! അങ്ങെന്തുകൊണ്ടാണിങ്ങിനെ അന്യായമായി പ്രവൃത്തിച്ചത്?

സീതാ—സഖി വാസന്തി! മതിയാക്ക, മതിയാക്ക.

രാമൻ—ജനങ്ങൾ സമ്മതിക്കുന്നില്ല, അതുകൊണ്ടുതന്നെ.

വാസന്തി—അതിന്നു കാരണമെന്ത്?

രാമൻ—അതെന്തോ അവർ തന്നെ അറിഞ്ഞുകൂട്ട.

തമസാ—അവരെ ശകാരിച്ചത് ഉചിതമായി.

വാ—*അതികഠിന!യശസ്സിന്നല്ലയോമോഹമങ്ങെ-
ക്കിതിലുമധികമായിട്ടെന്തുദുഷ്കീൎത്തിയുള്ള
സ്ഥിതിയവളുടെയെന്താസ്ത്രീന്നുഘോരന്തകാട്ടിൽ
ക്ഷിതിരമണ ഭവാനെന്തോൎത്തിട്ടുനുകഥിക്ക. (൨൨)

സീതാ—സഖി വാസന്തി! നീ തന്നെയാണ് കഠിനയും ദാരുണയുമായിരിക്കുന്നത്. ഇങ്ങിനെ ഓരോന്നൊക്കെ പറഞ്ഞുകൊണ്ട നീ ആൎയ്യപുത്രനെ തപിപ്പിക്കുന്നുവല്ലോ.

തമസാ—പ്രണയവും ദുഃഖവുമാണ് ഇങ്ങിനെ പറയിക്കുന്നത്.

രാമൻ—സഖി! ഇതിലെന്താണ് വിചാരിപ്പാനുള്ളത്?

* പേടിച്ചുള്ളിളമാൻമിഴിക്കുസമമായ്
നേത്രങ്ങളേററംചലി-

ച്ചാട്ടംഗർഭഭരത്തിനാലൊരടിവെപ്പാൻ
കൂടിവയ്യാതെയായ്
ആടൽപ്പെട്ടൊരുകാന്തതന്നുടെവിരസം-
പോലെത്തളൎന്നോററവും
വാടീട്ടംമൃദുമേനിയെപ്പുലികുലം
ഭക്ഷിച്ചിരിക്കുംദൃഢം. (൨൯)

സീതാ—ആൎയ്യപുത്ര! ഞാനിതാ ഇപ്പോഴും ജീവിച്ചിരിക്കുന്നുണ്ട്

രാമൻ—അയ്യോ പ്രിയേ ജാനകി! ഭവതി എവിടെയാണ്.

സീതാ—അയ്യോ കഷ്ടം! കഷ്ടം! ആൎയ്യപുത്രൻ കൂടി നിലവിളിച്ച കരയുന്നുവല്ലോ.

തമസാ—വത്സേ! ഇങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നതിപ്പോൾ ആവശ്യം തന്നെ, ദുഃഖിച്ചിട്ടുള്ളവർ ആ ദുഃഖശമനത്തിന്നു വേണ്ടതു ചെയ്യേണമെല്ലൊ, എന്തെന്നാൽ —

* കരകൾകവിയുമാറംഭസ്സുള്ളമേന്തുംകുളത്തി-
ന്നൊരുവഴിപരിരക്ഷയ്ക്കാവുവെക്കുന്നതെല്ലൊ
തെരുതെരെയഴൽതിങ്ങുംമാനസത്തിന്നുമാക്കെ-
ക്കരയുകിലതുതന്നെതല്ലൊരാശ്വാസഹേതു. (൩൦)

വിശേഷിച്ചും രാമഭദ്രന്നു സംസാരം പലവിധത്തിലുള്ള കഷ്ടങ്ങളോടുകൂടിയതായിരിക്കുന്നു.

* നന്നായ്ശുഷ്കാന്തിയോടുംക്ഷിതിതലമവനം
ചെയ്യണംപത്നിമൂലം
വന്നിട്ടുള്ളല്ലലുൾപ്പൂവിന്നെവെയിൽകുസുമം
പോലെവാട്ടുന്നുകഷ്ടം
പിന്നെത്താനായ്ത്യജിച്ചിട്ടൊരുതരമതുമി-
ല്ലാശ്വസിപ്പാൻകരഞ്ഞി-
ട്ടിന്നെന്നാലുംകരഞ്ഞീയഴലതുകുറയു-
ന്നാകിലോലാഭമത്രേ. (൩൧)

രാമൻ—അഹോ കഷ്ടം! കഷ്ടം!

* മോഹിക്കുന്നുതളൎന്നുള്ളുടലുടനെവിട്ടു-
ന്നില്ലചൈതന്യമന്ത-

ദ്ദ്രാഘത്താൽ വെന്തിടുന്നുതനുപുനരതു
നീറായിടുന്നില്ലതാനും
ഹാഹാ പൊട്ടുന്നു ചിത്തം വളരുമഴലിനാൽ
വേർപെടുന്നില്ലരണ്ടായ്
ദേഹേമമ്മം പിളക്കുന്നിതുവിധിയിനിയും
വേർപെടുന്നില്ലജീവൻ. (൩൨)

സീതാ__ഇതിങ്ങിനെ തന്നെ.

രാമൻ__അല്ലയോ നഗരത്തിലും നാട്ടിലും വസിക്കുന്ന മാന്യജ
നങ്ങളേ!

* ഇല്ലത്തിൽപ്രിയവാഴ്കയെന്നതുഭവാ-
ന്മാക്കിഷ്ടമല്ലായ്കയാൽ
പുല്ലായിട്ടുകളഞ്ഞുശൂന്യവിപിനേ
പശ്ചാത്തപിച്ചില്ലഞാൻ
വല്ലാതുള്ളുരുകുന്നുമുൻപരിചയി-
ച്ചോരോന്നുമീക്ഷിക്കയാൽ
തെല്ലിപ്പോൾകരയുന്നുഞാനഗതിയാ-
യെങ്കൽപ്രസാദിക്കുവിൻ! (൩൩)

തമസാ__ശോകസമുദ്രത്തിൻെറ ആപൂരണം അതി ഗംഭീരം
തന്നെ.

വാസന്തി__ദേവ! കാൎയ്യം കഴിഞ്ഞുപോയില്ലെ, ഇനി ധൈൎയ്യ
ത്തെ അവലംബിക്കുക.

രാമൻ__സഖി! എന്താണിത്ര പറവാനുള്ളതു ധൈൎയ്യമെന്ന്.

* പാരിങ്കൽനിന്നുമമവല്ലഭവേർപിരിഞ്ഞി-
ട്ടീരാറുവത്സരമിതാതികയുന്നിതിപ്പോൾ
പാരം നശിച്ചവിധമായ്പ്രിയതൻെറപേരു-
മീരാമദേഹമതിലിപ്പൊഴുമില്ലെജീവൻ. (൩൪)

സീതാ__ആൎയ്യപുത്രൻെറ ഈ വാക്കുകൾകൊണ്ടു ഞാൻ മോ
ഹിച്ചുപോകുന്നു.

തമസാ__വത്സേ! അതങ്ങിനെതന്നെ.

* പ്രേമാൎദ്രമായ്വ്യസനദാരുണമായുമുള്ള
രാമൻെറവാക്കിതതിയായ്പ്രിയമല്ലവത്സേ!
തേനിൽകലൎന്നവിഷധാരയതെന്നപോലെ
നൂനം തവശ്രുതിയിൽവന്നിതുവീണിടുന്നു. (൩൫)

രാമൻ—സഖി വാസന്തി!

* ഉരഗവിഷമെന്നാഗേകേറുംവിധത്തിലുമജ്ജലി-
ച്ചൊരുകണവിലങ്ങായെന്നുള്ളിൽതറച്ചവിധത്തിലും
പെരുകിവരുമിദ്ദുഃഖംമൎമ്മംപിളൎക്കിലുംബലാൽ
പരമിതുസഹിച്ചില്ലേഞാനിക്ഷണംവരെമാനസേ(൩൩)

സീതാ—ഭാഗ്യഹീനയായ ഞാൻ പിന്നേയും ഇങ്ങിനെ ആൎയ്യ പുത്രനെ വ്യസനിപ്പിക്കുന്നവളായിട്ട് തീരുന്നുവല്ലോ.

രാമൻ—ഞാനിങ്ങിനെ ഇളക്കംവരാത്തവിധത്തിൽ മനസ്സിനെ ഉറപ്പായി സ്തംഭിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും പണ്ടു പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള പലവിധങ്ങളായ പ്രിയവസ്തുക്കളെ ദൎശിച്ചതുകൊണ്ടിപ്പോൾ എന്റെ ദുഃഖം ഇതാ വല്ലാതെ വൎദ്ധിച്ചുപൊങ്ങി വരുന്നു. എങ്ങിനെയെന്നാൽ,

* തള്ളിത്തിങ്ങിക്കലങ്ങിപ്പെരുകുമഴലിനെ
 ത്തെല്ലൊതുക്കുന്നതിന്നാ-
യുള്ളത്തിൽതൽക്ഷണംഞാൻ പലവിധമിഹചെ-
 യ്യുന്നയത്നത്തെയെല്ലാം
വെള്ളത്തിൻവേഗമേറുംഗതിമണൽചിറയെ
 ത്തട്ടിനീക്കുന്നപോലെ
തള്ളിത്തള്ളിപ്പുരക്കുന്നിതുബതവലുതാ-
 യുള്ളചേതോവികാരം (൩൪)

സീതാ—തടുക്കുവാൻ പാടില്ലാത്ത വിധത്തിൽ ദാരുണമായി ഇളകി മറിഞ്ഞുവരുന്ന ആൎയ്യപുത്രന്റെ ഈ ദുഃഖത്താൽ സ്വന്തദുഃഖം നിറഞ്ഞിരിക്കുന്ന എന്റെ ഹൃദയം വല്ലാതെ ഇളകിയിരിക്കുന്നു.

വാസന്തി—(ആത്മഗതം) കഷ്ടം ഇദ്ദേഹം വലുതായ ആപത്തിലകപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. അതിനാലിപ്പോൾ ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ മനസ്സിനെ മറെറാന്നിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചേക്കാം.(പ്രകാശം)ദേവ! പണ്ടു വളരെക്കാലം പരിചയിച്ചിട്ടുള്ള ഈ ജനസ്ഥാനപ്രദേശങ്ങളെ ദൎശിച്ചു ആത്മാവിനെ ആനന്ദിപ്പിച്ചാലും.

രാമൻ—അങ്ങിനെയാകട്ടെ (എന്നു എഴുനീററു ചുററിനടക്കുന്നു.)

സീതാ__വിനോദിപ്പിക്കുവാനുള്ള പ്രിയസഖിയുടെ ഉപായങ്ങൾ ദുഃഖത്തെ വൎദ്ധിപ്പിക്കുന്നവയായിട്ടുതന്നെ തീരുമെന്നാണ് ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നത്.

വാസന്തി_ ദേവ! ദേവ!

* അന്നാങ്ങിക്കുഞ്ജമദ്ധ്യേപ്രിയയുടെവരവും
നോക്കിവാണുകളിക്കു-
ന്നന്നത്തെക്കണ്ടുഗോദാവരിയിലവൾവിളം-
ബിച്ചുപോയല്പനേരം
പിന്നെപ്പോരുംവിധൌതേവിരസതയുളവാ-
യ്യുന്നുവോഎന്നുശങ്കി-
ച്ചൊന്നഞ്ചിപ്പത്മമൊട്ടിൻവടിവിലവൾകരം
കൂപ്പിനാൾഭംഗിയോടും (൩൨)

സീതാ_ സഖി വാസന്തി! നീ മഹാ കഠിനതന്നെ. ഹൃദയമൎമ്മത്തിൽ തറച്ചിരിക്കുന്ന അസ്ത്രത്തെ നീയിങ്ങിനെ പിടിച്ചിളക്കീട്ട് ഭാഗ്യഹീനയായ എന്നേയും ആൎയ്യപുത്രനേയും പിന്നേയും പിന്നേയും തപിപ്പിക്കുന്നുവല്ലോ.

രാമൻ_കോപനെ! ജാനകി! ഭവതിയെ അങ്ങുമിങ്ങുമെല്ലാം കാണുന്നുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു, ഭവതിക്കെന്റെമേൽ ദയ തോന്നുന്നില്ലല്ലോ.

* അയ്യയ്യോപിളരുന്നുദേവിഹൃദയം
കത്തുന്നുചിത്തംസദാ
മെയ്യിൽസന്ധികൾവേർപെടുന്നുഭുവനം
തോന്നുന്നുമേശൂന്യമായ്
എന്നാത്മാവുമയങ്ങിമങ്ങിയിരുളിൽ
താഴുന്നുവോമൂൎഛയാ-
ലിന്നെല്ലാംമറയുന്നുഭാഗ്യരഹിതൻ
ഞാനെന്തുചെയ്യേണ്ടുഹാ (൩൩)

(മൂൎഛിക്കുന്നു)

സീതാ—അയ്യോ കഷ്ടം! കഷ്ടം! പിന്നേയും മോഹിച്ചു ആൎയ്യപുത്രൻ.

വാസന്തി_ദേവ! ആശ്വസിക്കു, ആശ്വസിക്കു.

സീതാ—ഹാ! ആൎയ്യപുത്ര! സകലജീവലോകമംഗളങ്ങൾക്കും ആ

ധാരമായിരിക്കുന്ന അങ്ങയുടെ ജന്മലാഭത്തിന്നു ഭാഗ്യഹീനയായ ഞാൻ നിമിത്തമായിട്ടല്ലെ കൂടക്കൂടെ ജീവനുണ്ടോ ഇല്ലയോ എന്നു സംശയിക്കത്തക്കവണ്ണം ഭയങ്കരമായ ദശാപരിണാമം ഭവിക്കുന്നത്, അതിനാൽ അയ്യോ ഞാൻ ഹതയായി (മൂൎഛിക്കുന്നു.)

തമസ_വത്സേ! ആശ്വസിക്കു! ആശ്വസിക്കു! ഇനിയും രാമഭദ്രനെ ജീവിപ്പിക്കുവാനുള്ള ഉപായം നിന്റെ കരസ്പൎശം തന്നെയാണല്ലൊ.

വാസന്തി—ഇദ്ദേഹം ഇപ്പോഴും ഉഛ്വസിക്കുന്നില്ലല്ലൊ. ഹാ പ്രിയസഖി സീതേ! നീയെവിടെയാണ്? നിന്റെ പ്രാണനാഥനെ ആശ്വസിപ്പിച്ചാലും.

സീതാ_ (ആശ്വസിച്ചിട്ട് സംഭ്രമത്തോടുകൂടി അടുത്തുചെന്ന് രാമന്റെ ഹൃദയത്തിലും നെറ്റിയിലും സ്പൎശിക്കുന്നു)

വാസന്തി—ഭാഗ്യത്താൽ രാമഭദ്രൻ വീണ്ടും ചൈതന്യത്തെ പ്രാപിച്ചു.

രാമൻ—

* പുറത്തുമുടനുള്ളിലുംമശരീരധാതുക്കളിൽ
പുരട്ടുമമൃതെന്നപോലഹഹ തോന്നുമിസ്പൎശനം
വരുത്തിമമജീവനെസ്സപദിപിന്നെയുംമൂൎഛയെ
പ്പെരുത്തൊരുസുഖേനമറ്റൊരുവിധത്തിൽനല്കുന്നുമേ ()

(ആനന്ദത്താൽ കണ്ണടച്ചുകൊണ്ട്) സഖി വാസന്തി! ഭവതി ഭാഗ്യത്താൽ വൎദ്ധിക്കുന്നു.

വാസന്തി_ദേവ! അതെങ്ങിനെ.

രാമൻ_സഖി മറെറന്താണ്, ജാനകി പിന്നേയും വന്നിരിക്കുന്നു.

വാസന്തി_അയി ദേവ! രാമഭദ്ര! അവളെവിടെ?

രാമൻ—(സ്പൎശസുഖത്തെ നടിച്ച്) നോക്കു ഇതാ മുമ്പിൽതന്നെ ഉണ്ടല്ലൊ.

വാസന്തി_ ദേവ! മൎമ്മങ്ങളെ ഛേദിക്കുന്നവയും ഭയങ്കരങ്ങളുമായ ഈ നിരൎത്ഥകവാക്കുകൾകൊണ്ട് പ്രിയസഖിദുഃഖത്താൽ തന്നെ ഛേദിച്ചിരിക്കുന്ന ഭാഗ്യഹീനയായ എന്നെ പിന്നേയും എന്തിനായിട്ടിങ്ങിനെ ഛേദിപ്പിക്കുന്നു.

സീതാ_ ഞാൻ അകന്നുപോയേക്കാമെന്നു വിചാരിക്കുന്നു എന്നാൽ എന്റെ കയ്യ് ചിരപ്രണയത്താൽ സൌമ്യമായും ശീതളമായും ദീൎഘകാലമായനുഭവിച്ചുവരുന്ന ദാരുണസന്താപത്തെക്കൂടി ക്ഷണത്തിൽ നശിപ്പിക്കുന്നതായുമിരിക്കുന്ന ഈ ആൎയ്യപുത്രസ്പൎശംകൊണ്ടു വജ്രലേപത്താൽ ഘടിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നപോലെ വിയൎത്തും അവശമായും ഏററവും ജഡമായും വിറക്കുന്നു.

രാമൻ—സഖി എന്താണ് 'നിരൎത്ഥകവാക്കുകൾ' എന്നു പറയുന്നത്.

* മുന്നംകാപ്പോടുകൂടിപ്പരിണയസമയ-
ത്തേതുകൈഞാൻപിടിച്ചേ-
നന്നെല്ലാമേതുകൈകൊണ്ടമൃതശിശിരമാം
സ്വൎഗ്ഗസൌഖ്യംലഭിച്ചേൻ.

സീതാ—ആങ്ങിപ്പോഴും ആ വിധത്തിൽതന്നെ ഇരിക്കുന്നു.

രാമൻ— ഇന്നക്കൈതന്നെനൂനംമൃദുതരലവലീ-
പല്ലവംപോലെരമ്യം
നന്നായ്പ്രാലേയവൎഷോപലശിശിരമിതാ-
മൽകരേലഗ്നമായി (൪൧)

(എന്നു പിടിക്കുന്നു.)

സീതാ— ഹാ കഷ്ടം കഷ്ടം! ആൎയ്യപുത്രസ്പൎശനത്താൽ മോഹിച്ചിരിക്കുന്ന എനിക്കു പ്രമാദം സംഭവിച്ചുവല്ലോ.

രാമൻ—സഖി വാസന്തി! ആനന്ദംകൊണ്ടിന്ദ്രിയങ്ങൾ തളൎന്നിട്ടുള്ള ഞാൻ സന്തോഷാതിശയത്താൽ പരവശനായ്ത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഭവതി ഇവളെ പിടിച്ചുകൊൾക.

വാസന്തി—കഷ്ടം! ചിത്തഭ്രമം തന്നെ.

സീതാ— (സംഭ്രമത്തോടുകൂടി കൈ വിടുവിച്ചു അകന്നുപോകുന്നു.)

രാമൻ—ഹേ! കഷ്ടം പ്രമാദം! ഹേ കഷ്ടം പ്രമാദം!

* ഇളകിവിയൎത്തതിജഡമായ്
തളിരൊത്തൊരുജാനകീകരംസഹസാ

ഇളകിവിയർത്തതിജഡമായ്
തളരുന്നെൻകയ്യിൽനിന്നുപോയ്പ്പോയി (൪൨)

സീതാ—അയ്യോ !കഷ്ടം! കഷ്ടം! ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ദൃഷ്ടികൾ അസ്ഥിരങ്ങളായും നിഷ്പന്ദങ്ങളായും വിഷയഗ്രഹണശക്തിയില്ലാതെ പരിഭ്രമിക്കുന്നു, ഇപ്പോഴും ഇദ്ദേഹം ആത്മാവിനെസ്വസ്ഥാനത്തിലാക്കി ഉറപ്പിക്കുന്നില്ലല്ലൊ.

തമസാ—(സ്നേഹമന്ദഹാസകൌതുകങ്ങളോടുകൂടി നോക്കീട്ടു)

എന്മൃത്രിക്കധുനാപ്രിയൻെറതനുവെ-
സ്പർശിച്ചസൌഖ്യത്തിനാൽ
കമ്പിച്ചൊട്ടുവിയർത്തമേനിയിലിതാ-
രോമാഞ്ചവുംജാതമായ്
മുമ്പിൽപെയ്യൊരുവൃഷ്ടിയേററുകലികാ
സമ്പൂൎണ്ണമായ്കാററിനാൽ
കമ്പിക്കുന്നകടമ്പുപോലിവൾവിള-
ങ്ങീടുന്നുതേസാമ്പ്രതം (൪൩)

സീതാ—(ആത്മഗതം) അഹോ! അവശമായിരിക്കുന്ന എൻെറ ഈ ആത്മാവു നിമിത്തം ഭഗവതിയായ തമസ എന്നെ ലജ്ജിപ്പിക്കുന്നു, "നിന്നെ ഇങ്ങിനെ പരിത്യജിക്കുക, നീ ഇദ്ദേഹത്തിനെ കണ്ടിട്ടിങ്ങിനെ ആഹ്ലാദിക്കുക രണ്ടും നല്ല ചേച്ചയുണ്ട്" എന്നു ഭഗവതി വിചാരിക്കയില്ലെ.

രാമൻ—(നാലു ഭാഗത്തും നോക്കീട്ടു) ഒരേടത്തുമില്ല തന്നെ. വൈദേഹി! ഭവതി നിർദ്ദയയാണൊ?

സീതാ—ഞാൻ സത്യമായിട്ടും നിർദ്ദയതന്നെ, അങ്ങയെ ഈ സ്ഥിതിയിലായിട്ടു കണ്ടുംകൊണ്ട് ഞാൻ പ്രാണനെ ധരിക്കുന്നുണ്ടല്ലൊ.

രാമൻ—ദേവി! ഭവതി എവിടെയാണ്, പ്രസാദിക്കണെ, ഈ സ്ഥിതിയിലുള്ള എന്നെ പരിത്യജിക്കുന്നതു ഭവതിക്കുചിതമല്ല.

സീതാ—ആൎയ്യപുത്ര! ഇതു വിപരീതം പോലെയാണല്ലൊ എനിക്കു തോന്നുന്നത്.

വാസന്തി—ദേവ! പ്രസാദിക്കണെ,പ്രസാദിക്കണെ, സ്വാഭാവികമായുള്ള അസാധാരണ ധൈൎയ്യംകൊണ്ട്, അളവററ വിര

ഹതാപത്താൽ തളൎന്നിരിക്കുന്ന ആത്മാവിനെ ഉറപ്പിക്കുക. എന്റെ പ്രിയ സഖിയായ സീത ഇവിടെ എവിടെ ഉണ്ടാകുന്നു.

രാമൻ— ഇല്ലെന്നു സ്പഷ്ടം തന്നെ. അല്ലെങ്കിൽ വാസന്തിയെങ്കിലും എങ്ങിനെ അവളെ കാണാതിരിക്കും. എന്നാലിതു സ്വപ്നമായിരിക്കുമൊ? ഞാൻ ഉറങ്ങീട്ടുണ്ടായിരുന്നില്ലല്ലൊ. അഥവാ രാമനുറക്കം എവിടെ? സൎവ്വദാ പലപ്പോഴുമുള്ള സങ്കല്പത്താൽ നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ട ആ ഭ്രമം തന്നെയാകുന്നു കൂടക്കൂടെ എന്നെയിങ്ങിനെ വഞ്ചിക്കുന്നതു.

സീതാ— ദാരുണയായ ഞാൻ തന്നെയാണ് ആൎയ്യപുത്രനെ വഞ്ചിച്ചത്.

വാസന്തി— ദേവ! ഇതാ ഇവിടെ.

* കാണ്കജ്ജടായുവുടച്ചൊരിരിമ്പുരഥത്തെയു-
മസ്ഥികൾമാത്രമതായ്
പങ്ക്തിമുഖന്റെപിശാചമുഖങ്ങളതായഖ-
രങ്ങൾകിടപ്പവയും
പക്ഷമറുത്തരിവീഴ്ത്തിജടായുവമിന്നൽവ-
ഹിച്ചൊരുകാൎമ്മുകിൽപോ-
ലക്ഷിതിനന്ദിനിതന്നെയെടുത്തിവിടുന്നുക-
തിച്ചുനഭസ്സിലഹോ (൪൪)

സീതാ— (ഭയപ്പെട്ടുകൊണ്ടു) ഹാ ആൎയ്യപുത്ര! താതനെ കൊല്ലുന്നു, എന്നെയും അപഹരിക്കുന്നു, രക്ഷിക്കണെ രക്ഷിക്കണെ.

രാമൻ— (വേഗത്തിൽഎഴുനീറ്റു) എടാപാപി! താതപ്രാണനേയും സീതയേയും അപഹരിക്കുന്ന ദുരാത്മാവേ! നീയെവിടെക്കു പോകുന്നു.

വാസന്തി— രാക്ഷസവംശത്തെ നശിപ്പിച്ച ഹേ ദേവ ഇപ്പോഴും രാക്ഷസർ അങ്ങയുടെ കോപത്തിനു വിഷയമാണൊ?

സീതാ— അഹോ കഷ്ടം! ഞാൻ ചിത്തഭ്രമമുള്ളവളായിട്ടതീൎന്നു.

രാമൻ— ഇപ്പോൾ ഞാനിങ്ങിനെ പറഞ്ഞതു കേവലം നിരൎത്ഥകവാക്യംതന്നെ.

* വീരന്മാരെത്തുപോൽ ചെയ്തവിരതമധികം
    വിസ്മയം നൽകിയും പ-
ണ്ടോരോ മാൎഗ്ഗങ്ങളോൎത്തും രിപുവധമതിരാ-
    യുള്ള സീതാവിയോഗം
നേരം പോക്കായ് സഹിച്ചേനൊരുവിധമതിരി-
    ല്ലാത്തതാമീവിയോഗം
ഘോരം മിണ്ടാതിരുന്നിട്ടിതുപൊഴുതു സഹി-
    ക്കുന്നതിന്നെങ്ങിനെ ഞാൻ (൪൮)

സീതാ—'അതിരില്ലാത്തത്' എന്നുള്ളതുകൊണ്ട് ഭാഗ്യഹീനയായ ഞാൻ ഹതയായി. (എന്നു കരയുന്നു)

രാമൻ—ഹാ കഷ്ടം!

* ഈനസ്സുഗ്രീവസഖ്യം കപികളുടെ ബലം
    ജാംബവൽബുദ്ധിയെന്നീ
മൂന്നും പാറില്ലചല്ലുന്നതിനു ബത മരുൽ-
    സൂനുവും ശക്തനല്ല
നന്നായ്മാൎഗ്ഗത്തെ നിൎമ്മിപ്പതിനു നളനുമാ-
    ളല്ല സൌമിത്രിബാണം
പെട്ടെന്നാൽക്കില്ലേവമുള്ളതൊരു ദിശി മരുവീ-
    ടുന്നു നീ പ്രാണനാഥേ! (൪൯)

സീതാ—ഈ വാക്കിനാൽ ഇനിക്കു ആ പൂൎവ്വവിരഹത്തിൽ ബഹുമാനം തോന്നുന്നു.

രാമൻ—സഖി വാസന്തി! സുഹൃത്തുകൾക്കു ഇപ്പോൾ രാമന്റെ ദൎശനം കേവലം വ്യസനകരമാകുന്നതായിരിക്കും. ഞാനത്രനേരം ഭവതിയെ ഇങ്ങിനെ കരയിക്കാം. അതിനാൽ പോകുന്നതിനായി എനിക്കനുവാദം തരു.

സീതാ—(ഉദ്വേഗത്തോടുകൂടി തമസയെ ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ടു) ഭഗവതി തമസേ! ആൎയ്യപുത്രൻ ഇപ്പോൾ പോകുമല്ലോ.

തമസ—വത്സേ! ആശ്വസിക്കു ആശ്വസിക്കു. ആയുഷ്മാന്മാരായ കുശലവന്മാരുടെ വൎഷവൃദ്ധി മംഗളത്തിന്നായിട്ടു ഗംഗാദേവിയുടെ സമീപത്തിൽ നമുക്കും പോകേണ്ടതാണല്ലോ.

സീതാ—ഭഗവതി! പ്രസാദിക്കണേ! ദുൎല്ലഭദൎശനനായിരിക്കുന്ന

ആൎയ്യപുത്രനെ ക്ഷണനേരംകൂടി ഞാൻ കണ്ടുകൊള്ളട്ടെ.

രാമൻ—ഞാനിപ്പോൾ അശ്വമേധത്തിന്നുവേണ്ടി ഒരു ധൎമ്മപത്നിയെ ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ട്:—

സീതാ—(ഉദ്വേഗത്തോടുകൂടി) ആൎയ്യപുത്ര! അതാരാണ്.

രാമൻ—സ്വൎണ്ണംകൊണ്ടു സീതയുടെ ആകൃതിയിലായിട്ട്,

സീതാ—(ദീൎഘശ്വാസത്തോടും കണ്ണീരോടും കൂടി) ഇപ്പോൾ അങ്ങുതന്നെയാണ് ആൎയ്യപുത്രൻ, അഹോ പരിത്യജിച്ചതിനാലുള്ള ലജ്ജയേയും വ്യസനത്തേയും ആൎയ്യപുത്രനിപ്പോൾ എന്റെ ഹൃദയത്തിൽ നിന്ന് എടുത്തുകളഞ്ഞു.

രാമൻ—അതിനെയെങ്കിലും കണ്ടുകൊണ്ട് ബാഷ്പധാരയാൽ നനഞ്ഞിട്ടുള്ള എന്റെ കണ്ണിനെ ആനന്ദിപ്പിക്കട്ടെ.

സീതാ—ആ പ്രതിമ തന്നെ ധന്യ, അത് ആൎയ്യപുത്രന്റെ ബഹുമാനത്തിന്നു പാത്രമായും ആൎയ്യപുത്രനെ വിനോദിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് ജീവലോകത്തിന്റെ ആശാനിബന്ധനമായും തീൎന്നുവല്ലൊ.

തമസാ—(മന്ദഹാസസ്നേഹാശ്രുക്കളോടുകൂടി ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ട്) അയി വത്സേ! ഇപ്രകാരം നിന്നെത്തന്നെയാണ് നീ സ്തുതിക്കുന്നത്.

സീതാ—(ലജ്ജയോടുകൂടി മുഖം താഴ്ത്തീട്ട് ആത്മഗതം) ഭഗവതിയുടെ പരിഹാസത്തിന്നു പാത്രമായി ഞാൻ.

വാസന്തി—ഇങ്ങിനെ നമുക്കു തമ്മിൽ കാണ്മാൻ സംഗതി വന്നത് വലുതായ അനുഗ്രഹം തന്നെ, എന്നാൽ പോകുന്നതിനെ കുറിച്ച്, കാൎയ്യഹാനി വരാത്തവിധത്തിൽ പ്രവൃത്തിച്ചാലും.

സീതാ—ഇപ്പോൾ വാസന്തി എനിക്കു പ്രതികൂലയായി തീൎന്നു.

തമസ—വരു വത്സേ! നമുക്കും പോവുക,

സീതാ—(കഷ്ടത്തോടുകൂടി) അങ്ങിനെ തന്നെ വരാം.

തമസ— നീയെങ്ങിനെയാണ് വരുന്നത്, എന്തെന്നാൽ,

കാണാനരുള്ളതിവാഞ്ഛകൊണ്ടുവലുതായ്
ദീൎഘിച്ചതൻകാന്തനിൽ
കോണംചെന്നുതറച്ചവൎണ്ണമധുരാ-
തോന്നുന്നനിൻകണ്ണിനെ

പ്രാണങ്കൽകൊതിവിട്ടുമമ്മുടയുംവണ്ണംപണിപ്പെട്ടുനീ
ക്ഷോണീപുത്രിവലിച്ചെടുപ്പുതവസാനിക്കുന്നതില്ലേതുമേ (൪൭)

സീതാ—ഉൽകൃഷ്ടപുണ്യത്താൽ ദശിപ്പാൻ സംഗതിവന്ന ആൎയ്യപുത്രന്റെ പാദാംബുജങ്ങൾക്കു നമസ്കാരം നമസ്കാരം.

(എന്നു മൂൎച്ഛിക്കുന്നു)

തമസാ—വത്സേ! ആശ്വസിക്കു ആശ്വസിക്കു

സീതാ—(ആശ്വസിച്ചു) മേഘത്തിന്റെ ഇടയിൽക്കൂടി പൂൎണ്ണചന്ദ്രനെ എത്ര നേരം കാണ്മാൻ സാധിക്കും?

തമസാ—കാൎയ്യകാരണഭാവവൈചിത്ര്യം ആശ്ചൎയ്യം തന്നെ!

* കരുണമൊരുരസന്താൻഹേതുഭേദേനനാനാ
പരിണതിയെ വഹിച്ചീടുന്നുതേമാറിമാറി
തിരനുരചുഴിയെന്നീരൂപഭേദങ്ങൾ കാണ്മായ്
വരികിലുമവയെല്ലാംവെള്ളമത്രേനിനച്ചാൽ (൪൮)

രാമൻ—വിമാനരാജാവേ! ഇവിടെ ഇവിടെ

(എല്ലാവരും എഴുനീൽക്കുന്നു)

തമസാ—(സീതയോടും) വാസന്തി—(രാമനോടും)

* എന്നെപ്പോലെവസിച്ചീടുന്നവരുമാ-
യൊന്നിച്ചുഭൂദേവിയും
പിന്നെഗ്ഗംഗയുമാദ്യനായ്കവിയായ്
തീൎന്നോരുവാല്മീകിയും
എന്നല്ലെന്നുമരുന്ധതീസഹിതനാം
ധന്യൻവസിഷ്ഠൎഷിയും
തന്നീടട്ടെയനുഗ്രഹംതവസദാ
വന്നീടുവാൻമംഗളം (൪൯)

(എല്ലാവരും പോയി)

ഛായാ എന്ന മൂന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

—൦:൦:൦—

ഭാഷാനാടകം

നാലാമങ്കം.

(അനന്തരം രണ്ടു താപസകുമാരന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഒരുത്തൻ—സൌധാതകേ! ഇന്നു വളരെ അതിഥിജനങ്ങൾ വന്നിട്ടുള്ളതിനാൽ വിശേഷമായ വട്ടംകൂട്ടുന്നതുകൊണ്ടു ഭഗവാൻ വാല്മീകി മഹർഷിയുടെ ആശ്രമപദത്തിനുള്ള രമണീയത നോക്കു, എന്തെന്നാൽ,

* ചെറവൃഷ്ണമായ്മധുരമായുള്ളവാർത്തവരിനൽ
കഞ്ഞിതൃപ്തിയോടടൻ
പെറവുള്ളതൻപ്രിയകുടിച്ചിട്ടുപിമ്പിഹകുടി-
ക്കുന്നിതാശ്രമമൃഗം
ചോററിൽക്കലന്നനറുനെയ്യിന്മണത്തൊടുപര-
ക്കുന്നിതെങ്ങുമധുനാ
തൊററന്നചീരബദരിക്കാസ്കൾചേർത്തിഹപചി
ക്കുന്നുഗന്ധവുമഹോ (൧)

സൌധാതകി—അനദ്ധ്യായത്തിന്നു കാരണഭൂതന്മാരായ്തീർന്നിരിക്കുന്ന ആ വെള്ളത്താടിക്കാൎക്കു സ്വാഗതം ഭവിക്കട്ടെ.

ഒന്നാമത്തവൻ— (ചിരിച്ചു) എടോ, സൌധാതകേ! തനിക്കു ഗുരുക്കളിൽ ബഹുമാനത്തിന്നുള്ള കാരണം വളരെ വിശേഷമായിരിക്കുന്നു.

സൌധതകി—എടോ, ഭാണ്ഡായന! വലുതായ വൃദ്ധസമൂഹത്തിൻെറ നാഥനായിട്ടിന്നുവന്ന ആ അതിഥിയുടെ പേരെന്താണ്?

ഭണ്ഡായനൻ—ഛരി, എന്ത് പരിഹസിക്കുന്നു. അരുന്ധതിയുടെ കൂടെ ദശരഥമഹാരാജാവിൻെറ ധൎമ്മപത്നികളേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു ഋശ്യശൃംഗാശ്രമത്തിൽ നിന്നു വന്നിരിക്കുന്ന ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠനല്ലെ അദ്ദേഹം. താനെന്താണിങ്ങിനെ തുമ്പില്ലാതെ പറയുന്നതു.

സൌധാതകി—എ, വസിഷ്ഠനൊ?

ഭാണ്ഡായനൻ—അതെ.

സൌധാതകി—എന്നാൽ ഞാൻ വിചാരിച്ചിരുന്നത് ഇതൊരു വ്യാഘ്രമോ വൃകമോ എന്നായിരുന്നു.

ഭാണ്ഡായനൻ—ഛീ, എന്താണ് പറഞ്ഞത്?

സൌധാതകി—അദ്ദേഹം വന്ന ഉടനെ തന്നെ പാവപ്പെട്ട ആ പശുക്കിടാവ് ഹിംസിക്കപ്പെട്ടു.

ഭാണ്ഡായനൻ—മാംസത്തോടുകൂടി വേണം മധുപൎക്കമെന്നുള്ള ആമ്നായവാക്യത്തെ ബഹുമാനിക്കുന്ന ഗൃഹസ്ഥന്മാർ ശ്രോത്രിയനായ്വരുന്ന അതിഥിക്കുവേണ്ടി ഒരു പശുക്കിടാവിനേയോ ഒരു കാളയേയോ ഒരു വലിയ അജത്തിനേയോ ഹിംസിക്കുന്നു. ധൎമ്മശാസ്ത്രജ്ഞന്മാർ വിധിച്ചിട്ടുള്ളതും ഇപ്രകാരമാണല്ലൊ.

സൌധാതകി—എടോ താൻ തോററുപോയി.

ഭാണ്ഡായനൻ—അതെങ്ങിനെ?

സൌധാതകി—മഹാ മാന്യനായ വസിഷ്ഠമഹൎഷി എഴുന്നെള്ളിയപ്പോൾ പശുക്കിടാവിനെ കൊന്നു, എന്നാൽ ഇന്നുതന്നെ വന്നിരുന്ന രാജൎഷിയായ ജനകന്നു ഭഗവാൻ വാല്മീകി മഹൎഷി തൈരും തേനുംകൊണ്ടു മാത്രമാണല്ലൊ മധുപൎക്കം നൽകിയത്, പശുക്കിടാവിനെ പിന്നെ കൊല്ലാതെ വിട്ടുകളുകയും ചെയ്തു.

ഭാണ്ഡായനൻ—മാംസം ഉപേക്ഷിക്കാത്തവൎക്കാകുന്നു ഇങ്ങിനെ മഹൎഷികൾ വിധിച്ചിട്ടുള്ളത്; എന്നാൽ തത്ര ഭവാൻ ജനകൻ മാംസം ഉപേക്ഷിച്ച ആളാണ്.

സൌധാതകി—അതിന്നു കാരണമെന്ത്?

ഭാണ്ഡായനൻ—അദ്ദേഹം സീതാദേവിക്കാവിധം സംഭവിച്ച ദൈവദുൎവ്വിപാകത്തെ കേട്ടിട്ട് അന്നുതന്നെ വൈഖാനസനായിത്തീൎന്നു, ആ സ്ഥിതിയിൽതന്നെ ചന്ദ്രദ്വീപതപോവനത്തിൽ വളരെക്കാലമായി തപസ്സു ചെയ്തുകൊണ്ടുവരുന്നു.

സൌധാതകി—എന്നാലെന്തിനായിട്ടിവിടെ വന്നിരിക്കുന്നു?

ഭാണ്ഡായനൻ—പണ്ടേതന്നെ പ്രിയസുഹൃത്തായിട്ടുള്ള വാല്മീകിമഹൎഷിയെ ദൎശിക്കുവാനായിട്ടാണ്.

സൌധാതകി—ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ സംബന്ധിനികളും ഇദ്ദേഹവു മായിട്ടു തമ്മിൽ കാണുകയുണ്ടായോ?

ഭാണ്ഡായനൻ—കൌസല്യാദേവി താന്തന്നെ ചെന്നു വിദേഹാധിപനെ കാണേണ്ടതാണ് എന്നുവെച്ചു ഭഗവാൻ വസിഷ്ഠൻ ഇപ്പോൾതന്നെയാണ് ഭഗവതിയായ അരുന്ധതിയെ കൌസല്യാദേവിയുടെ സമീപത്തിൽ അയച്ചത്.

സൌധാതകി—വൃദ്ധന്മാരായ ഇവരെല്ലാം ഒന്നിച്ചു കൂടുന്നതുപോലെ നമ്മളും മററുള്ള കുട്ടികളോടു ചേൎന്നു കളിച്ചുംകൊണ്ട് ഈ അനദ്ധ്യായമഹോത്സവത്തെ കൊണ്ടാടുക.

(രണ്ടാളും ചുററിനടക്കുന്നു)

ഭാണ്ഡായനൻ—ബ്രഹ്മജ്ഞനായി പുരാതന രാജൎഷിയായ ആ ജനകൻ ഭഗവാന്മാരായ വാല്മീകിവസിഷ്ഠന്മാരെ ചെന്നു വന്ദിച്ചിട്ട് ഇപ്പോളിതാ ആശ്രമത്തിന്നു പുറത്തുള്ള ഒരു വൃക്ഷമൂലത്തിലിരിക്കുന്നു.

* നിത്യംസ്വപുത്രിയെനിനച്ചുളവായശോക-
മത്യന്തതാപമകതാരിൽവളൎക്കയാലെ
പൃത്ഥ്വീശനിജ്ജനകനഗ്നിയകത്തെരിഞ്ഞു
കത്തുംശമീതരുവിനോടെതിരായിടുന്നു.

(രണ്ടാളും പോയി)

വിഷ്കംഭം കഴിഞ്ഞു.

—ooXoo—

(അനന്തരം ജനകൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ജനകൻ—*എൻപുത്രിക്കാവിധംവന്നൊരുദ്ദുരിതമഹോ
ദുസ്സഹം-തന്നെചിത്തം
വൻപുണ്ണാക്കിത്തപിപ്പിച്ചിടുമതിനെന്നിന-
ച്ചുൾഭവിച്ചുള്ളശോകം
പണ്ടുണ്ടായുള്ളതെന്നാകിലുമതുപുതുതായ്
മൂൎച്ഛയുള്ളീച്ചവാളാൽ
രണ്ടായുമ്മംപിളൎക്കുന്നതിന്നസദൃശമാ
യിന്നുമേകുന്നതാപം (൩)

കഷ്ടം! കഷ്ടം! ഈ വിധം ദുസ്സഹമായ വ്യസനംകൊണ്ടും വാൎദ്ധക്യംകൊണ്ടും പരാകസാന്തപനാദികളായ തപസ്സുകൾ കൊണ്ടും രക്തമാംസാദികളെല്ലാം ഉണങ്ങി ഒന്നിന്നും ഉപയോഗമില്ലാതിരിക്കുന്ന എന്റെ ഈ കെട്ട ശരീരം ഇപ്പോഴും വീണു പോകുന്നില്ലല്ലൊ. ആത്മഹത്യ ചെയ്യുന്നവർ സൂൎയ്യപ്രകാശമില്ലാത്ത അന്ധതാമിസ്രമെന്ന ആ ഘോരനരകം അനുഭവിക്കേണ്ടിവരുമെന്നാണല്ലൊ ഋഷികളും പറയുന്നത്. എല്ലാ സമയത്തിലും വിചാരിച്ചു വിചാരിച്ചു മനസ്സിൽനിന്നു വേർപെടാതെ പുതിയതെന്നപോലെ ദാരുണമായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്ന എന്റെ ഈ ദുഃഖാവേഗം ഇപ്പോഴും ശമിക്കുന്നില്ലല്ലൊ. അയി! ദേവയജനസംഭവേ! ദേവി സീതേ! കഷ്ടം! ലജ്ജയാൽ സ്വച്ഛന്ദമായ്വിലാപിക്കുവാൻ കൂടി പാടില്ലാത്ത വിധത്തിലിങ്ങിനെ ഒരു ദശാപരിണാമം നിനക്കു ഭവിച്ചുവല്ലൊ ഹാ! ഹാ! പുത്രി!

* ചിരിക്കുംമദ്ധ്യത്തിൽകരയുമിതിനേതുംനിയമമി-
ല്ലരശ്ശുംതൊററിക്കൊണ്ടമൃതസമമസ്പഷ്ടമൊഴിയെ
സ്ഫുരിച്ചല്പംകാണാംചിലചെറിയപല്ലിങ്ങിനെലസി-
ച്ചിരിക്കുംബാല്യേനിൻമുഖകമലമോൎക്കുന്നിതുഞാൻ. (൪)

ഭഗവതി ഭൂമിദേവി! സത്യമായിട്ടും ഭവതി മഹാ കഠിനതന്നെ.

* എന്നാംഗംഗവസിഷ്ഠപത്നിമുനിമാരെന്നല്ലുനീയഗ്നിയും
നന്നായ്ശുദ്ധസ്വവിശുദ്ധയെന്നറിയുമാവംശാദ്ധ്യനാംസൂൎയ്യനും
മുന്നംവിദ്യയെവാക്കുപോലവളേനീപെററിട്ടവൾക്കാവിധം
വന്നിട്ടുള്ളതിദുഃഖമെങ്ങിനെമഹാക്രൂരേസഹിക്കുന്നുനീ (൫)

(അണിയറയിൽ)

ഭഗവതിയും മഹാരാജ്ഞിയും ഇതിലെ എഴുന്നെള്ളാം.

ജനകൻ—(നോക്കീട്ട്) അയേ! ഗൃഷ്ടി കാണിക്കുന്ന വഴിയിൽക്കൂടി ഈ ൨ ഭഗവതിയായ അരുന്ധതി വരുന്നു. (എഴനീററ്) ആരെയാണ് പിന്നെ മഹാരാജ്ഞിയെന്നു പറഞ്ഞത്.

(നോക്കീട്ട്) ഹാ! ദശരഥമഹാരാജാവിന്റെ പത്നിയും എന്റെ പ്രിയ സഖിയുമായുള്ള കൌസല്യയോ? കഷ്ടം! ആ കൌസല്യ തന്നെയാണിവൾ എന്ന് ആര് വിശ്വസിക്കും.

* പ്രേയാൻപക്ഷ്ഠിരഥൻെറമന്ദിരമതിൽ
ശ്രീഃപാലെവാണാളിവൾ
ശ്രീയായ്ത്തന്നെവിളങ്ങിയെന്തിനുപമാ-
വാക്കൊന്നുരേചക്കുന്നുഞാൻ
ആയിത്തനപിഭവിച്ചദുർവ്വിധിവശാൽ
ദുഃഖേനവേറെവിധം
കായംതീരത്താരുജന്തുപോലഹഹവ-
ല്ലാതുള്ളകാലസ്ഥിതി. (൩)

കഷ്ടമായ ഈ കാലവിപൎയ്യയം ഒന്നു വേറെ തന്നെ,

* പാരംപ്രമോദമുടൽപൂണ്ടമഹോത്സവംപോ-
ലാരന്നുനൽകിമമസാമ്പ്രതമജ്ജനംതാൻ
നേരേവരുന്നതതിദുസ്സഹമായ്ഭവിച്ചു
ക്ഷാരത്തിനെപ്പുതിയപുണ്ണതിൽവെച്ചപോലെ. (൪

(അനന്തരം അരുന്ധതിയും കൌസല്യയും
കഞ്ചുകിയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

അരുന്ധതി—ഭവതി താന്തന്നെ ചെന്നു വിദേഹാധിപനെക്കാ ണേണ്ടതാണെന്നു ഞാൻ പറഞ്ഞില്ലെ, അതു നിങ്ങളുടെ കു ലഗുരുവിൻെറ കല്പനയാണ്. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് എന്നെ അയച്ചിട്ടുള്ളതും, പിന്നെന്താണ് കൂടക്കൂടെ ഇത്ര വ ളരെ മടിക്കുന്നത്.

കഞ്ചുകി—ദേവി! ധൈൎയ്യത്താൽ ആത്മാവിനെ ഉറപ്പിച്ചാലും, ഭഗവാനായ വസിഷ്ഠൻെറ കല്പന അനുഷ്ഠിക്കേണ്ടതാണെ ന്നു ഞാൻ അറിയിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

കൌസല്യ—ഇങ്ങിനെയുള്ള കാലത്തിൽ മിഥിലാധിപനെക്കാ ണേണ്ടിവന്നുവല്ലൊ, ഇതു വിചാരിക്കുമ്പോൾ എല്ലാ ദുഃഖ ങ്ങളും ഒന്നിച്ചു തന്നെ പൊങ്ങിവരുന്നു, മൂലബന്ധനം വേർ പെട്ടിരിക്കുന്ന ഹൃദയത്തെ യഥാസ്ഥിതിയിലാക്കുന്നതിന്ന് എനിക്കു ശക്തിയും ഉണ്ടാകുന്നില്ല.

അരുന്ധതി—അതങ്ങിനെതന്നെ.

* സൽബന്ധുവെപ്പിരിയുകിൽപരമാൎദ്രമല്ല-
ലുല്ലുന്നമായിടവിടാതൊഴികീട്ടമുള്ളിൽ

ഉൾപ്രേമമുള്ളവരടക്കകിലാശ്രുവൎദ്ധി-
ച്ചപ്പോളഹോപലവഴിക്കതൊലിച്ചചാടും. (൮)

കൌസല്യ — വത്സയായ വധുവിൻെറ സ്ഥിതി ഇങ്ങിനെയായിരിക്കുമ്പോൾ ഞാനെങ്ങിനെയാണ് ആ രാജൎഷിയുടെ മുഖം നോക്കുന്നത്.

അരുന്ധതി — * മതിമാൻനിങ്ങൾക്കുള്ളൊരു
മാന്യപ്രിയബന്ധുവായജനകനിതാ
ആയാജ്ഞ്യവല്ക്യമുനിയോ-
ടാമ്നായാൎത്ഥങ്ങളെഗ്രഹിച്ചമഹാൻ. (൯)

കൌസല്യ — ഇദ്ദേഹം മഹാരാജാവിൻെറ ഹൃദയാനന്ദവും വത്സയായ വധുവിൻെറ പിതാവും ആയ ആ രാജൎഷി തന്നെ. ഹാ കഷ്ടം! കഷ്ടം! സന്തോഷകരങ്ങളായ വസ്തുക്കളൊന്നുമില്ലാത്ത ഇപ്പോഴാണല്ലൊ ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ദൎശനം സംഭവിച്ചത്. ഹാ ദൈവമേ! അതൊന്നും എനിക്കിപ്പോഴില്ലാതെയായല്ലൊ.

ജനകൻ—(അടുത്തുചെന്ന്) ഭഗവതി അരുന്ധതി! വിദേഹകുലത്തിൽ ജനിച്ച സീരധ്വജനായ ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

* ധന്യൻപൂജ്യരിൽവെച്ചപൂജ്യനമലാ-
ത്മാവെങ്കിലുംനിൻപ്രിയൻ
നിന്നാൽതന്നെവിശുദ്ധനെന്നുകരുതി-
ക്കൊള്ളുന്നിതാത്മാവിനെ
എന്നുംലോകശുഭപ്രദേനിഖിലരും
വന്ദിക്കുമീനിൻപദം
വന്ദിക്കുന്നുശിരസ്സിനാലുടനുഷഃ
കാലത്തിനെപ്പോലെഞാൻ. (൧൦)

അരുന്ധതി — പരബ്രഹ്മതേജസ്സ് അങ്ങക്ക് പ്രകാശിക്കട്ടെ, രജോഗുണത്തിങ്കൽനിന്നു വേർപെട്ടു പ്രകാശിക്കുന്ന ആ ദേവൻ അങ്ങെ രക്ഷിക്കുകയും ചെയ്യട്ടെ.

ജനകൻ — ആൎയ്യഗൃഷ്ടേ! ഈ പ്രജാപാലകൻെറ മാതാവിന്നു കുശലമല്ലെ?

കഞ്ചുകി — (ആത്മഗതം) ഞങ്ങളെയെല്ലാം അതികഠിനമായി ശകാരിച്ചു. (പ്രകാശം) രാജൎഷേ! ഈ വ്യസനംകൊണ്ടു ത

ന്നെ വളരെക്കാലമായിട്ട രാമഭദ്രൻെറ മുഖചന്ദ്രദശ്നം കൂടി ഉപേക്ഷിച്ചും അതിദുഃഖിതയായുമിരിക്കുന്ന ദേവിയെ അങ്ങു ന്ന് ഇനിയും ഇങ്ങിനെ ദുഃഖിപ്പിക്കുന്നത് ഉചിതമാണോ? രാമഭദ്രൻെറ എന്തോ ഒരു മഹത്തായ കഷ്ടകാലംകൊണ്ട് അല്പബുദ്ധികളായ ജനങ്ങൾ കുത്സിതമായ കിംവദന്തിയെ എല്ലാടത്തും പരത്തി, അഗ്നിപരിശുദ്ധിയെ വിശ്വസിക്കുന്ന തുമില്ല, അതിനാൽ ഈ കഠിനകൃത്യം ചെയ്തുപോയതാണ്.

ജനകൻ—ആ! നമ്മുടെ പുത്രിയെ ശുദ്ധീകരിപ്പാൻ ഈ അ ഗ്നിയെന്നു പറയുന്നവനാര്? കഷ്ടം! ജനങ്ങളിങ്ങിനെ പറ യുന്നതു രാമനാൽ അവമാനിക്കപ്പെട്ട നമ്മെ പിന്നെയും അവമാനിക്കുകയാണ്.

അരുന്ധതി—(ദീഘശ്വാസംവിട്ട്) അതങ്ങിനെതന്നെയാണ്. വത്സയെക്കുറിച്ചു പറയുമ്പോൾ അഗ്നി, അഗ്നി, എന്നുള്ളക്ഷ രങ്ങൾ വളരെ നിസ്സാരങ്ങൾ തന്നെ 'സീതാ' എന്നു മാത്രം പറഞ്ഞാൽ മതിയാകുന്നതാണ്. ഹാ വത്സേ!

* ബാലാനീമമശിഷ്യയെന്നിവയിരി-
ക്കട്ടേമനശ്ശുദ്ധികൊ-
ണ്ടാലോചിക്കിലെനിക്കുഭക്തിവളരെ
ത്തോന്നുന്നുനിങ്കൽസ്വയം
ബാലാനീയൊരുനാരിയെങ്കിലുമഹോ-
ലോകൈകവന്ദ്യാഗ്ഗണം
മൂലംതൻഗുണികൾക്കുപൂജ്യതവയോ-
ലിംഗങ്ങൾകൊണ്ടല്ലെടോ.

കൌസല്യ—അയ്യോ! വേദനകൾ വല്ലാതെ പൊങ്ങിവരുന്നു.

(മൂച്ഛിക്കുന്നു)

ജനകൻ—ഹാ കഷ്ടം! ഇതെന്താണ്.

അരുന്ധതി—രാജഷേ! വേറെയെന്താണ്?

* അന്നത്തെസ്സുഖമസ്സുശ്രൂക്കളെതുമ-
ല്ലക്കാലമാഭ്രപനും
വന്നാൾക്കാമ്പിലുദിച്ചബന്ധുവരനാ-
യുള്ളങ്ങയെക്കാണുകയാൽ

ഇന്നീഘോരവിപത്തിൽനിൻസഖിയഹോ-
മോഹിച്ചുവീണീടിനാൾ
നന്നെക്കോമളമല്ലയോപുതിയപൂ-
പ്പോലെസ്സ്ത്രീമാനസം. (൧൨)

ജനകൻ—കഷ്ടം! കഷ്ടം! സർവ്വവിധത്തിലും ഞാൻ മഹാ ക്രൂരനായിട്ട തീൎന്നിരിക്കുന്നു. പ്രിയസുഹൃത്തിൻെറ പ്രിയപത്നിയെ വളരെക്കാലം കഴിഞ്ഞിട്ടിങ്ങിനെ കാണ്മാൻ സംഗതി വന്നപ്പോൾ കൂടിയും സ്നേഹത്തോടുകൂടിയല്ലല്ലോ ഞാൻ കാണുന്നത്.

* നന്നായുള്ളൊരുബന്ധുമൽപ്രിയസു-
ഹൃത്തെൻമാനസംതൃപ്തിയാ-
മെന്നാനന്ദമശേഷജീവിതഫലം
മദ്ദേഹവുംജീവനും
എന്നല്ലായതിലുംതുലോംപ്രിയനുമായ്
തീൎന്നില്ലയോമാന്യനാം
മന്നൻപങ്ക്തിരഥൻനിനക്കകിലെനി-
ക്കെന്തായ്ഭവിച്ചില്ലഹോ. (൧൩)

കഷ്ടം! ഇവൾ തന്നെയല്ലേ ആ കൌസല്യ.

* അന്നിത്തനാംഗിയാൾക്കുംരഹസികണവനും
ശണ്ഠയുണ്ടാം ചിലപ്പോ-
ളെന്നാൽപ്രത്യേകമായിട്ടിരുവരുടെശകാ-
രത്തിനുംപാത്രമാംഞാൻ
പിന്നെക്കോപപ്രസാദാദികളുടെനിലഞാൻ
നിശ്ചയിക്കുന്നപോലെ-
ത്തന്നേ ചിന്തിപ്പതെന്തിന്നവമമഹൃദയം
ഹന്തവേവിച്ചിടുന്നു. (൧൪)

അരുന്ധതി—ഹാ കഷ്ടം! ഇവളുടെ ഹൃദയം വളരെ നേരമായിട്ട ശ്വാസം വിടാതെ നിശ്ചലമായിരിക്കുന്നുവെല്ലോ.

ജനകൻ—ഹാ പ്രിയ സഖീ!

(കമണ്ഡലുവിൽനിന്ന് വെള്ളമെടുത്തു തളിക്കുന്നു.)

കഞ്ചുകി—*മുമ്പിൽതൻപ്രിയബന്ധുപോലെവളരെ
സ്സൌഖ്യങ്ങളൊന്നിച്ചുത-

നമ്പേറുന്നനുകൂലഭാവമധികം
കാണിച്ചധാതാവുതാൻ
പിമ്പെല്ലാമൊരുഹേതുവെന്നിയെമഹാ-
ക്രൌൎയ്യേണതട്ടിക്കള-
ഞ്ഞമ്പമ്പാവിപരീതനായഴൽവള-
ൎത്തീടുന്നുലോകൎക്കഹോ! (൫൭)

കൌസല്യ—(ബോധം ലഭിച്ചിട്ട്) ഹാ വത്സേ! ജാനകീ! നീയെ വിടെയാണ്, വിവാഹ കാലത്തിലുള്ള സംസ്കാരത്താലുണ്ടായ ശോഭയാലേററവും അലംകൃതമായും പ്രകാശിക്കുന്ന നിൎമ്മലമന്ദഹാസത്താൽ മനോഹരമായുമിരിക്കുന്ന നിന്റെ മുഖകമലത്തെ ഞാനിപ്പോഴും സ്മരിക്കുന്നു, മകളേ! ഉദിച്ചുവരുന്ന ചന്ദ്രകിരണങ്ങൾപോലെ മനോഹരങ്ങളായനിന്റെ അംഗങ്ങളാൽ ഇനി ഒരിക്കൽകൂടി എന്റെ ഉത്സംഗത്തെ അലങ്കരിക്കു. 'എനിക്കു മുമ്പെ രഘുകുലത്തിൽ ജനിച്ച മഹാന്മാൎക്കെല്ലാം ഇവൾ വധുവാണ്, എന്നാൽ ജനകനായിട്ടുള്ള വേഴ്ചവഴിക്കു എനിക്കിവൾ പുത്രിതന്നെ' ഇങ്ങിനെ എല്ലായ്പോഴും മഹാരാജാവ് പറഞ്ഞിരുന്നു.

കഞ്ചുകി—ദേവി പറയുന്നതു ശരിയാണ്.

* ക്ഷിതിപാലനേമക്കളെഞ്ചുപേരു-
ള്ളതിലേററംപ്രിയനായിരാമഭദ്രൻ
അതുപോലെവധൂക്കൾനാലിലുംഭ്ര-
സുധയേററംപ്രിയയായിശാന്തപോലെ (൫൮)

ജനകൻ.—ഹാ പ്രിയ സഖേ! മഹാരാജദശരഥ! ഇങ്ങിനെ സൎവ്വവിധത്തിലും എന്റെ ഹൃദയത്തെ പ്രാപിച്ചിരിക്കുന്ന അങ്ങെ ഞാനെങ്ങിനെ മറക്കുന്നു.

* നന്നായ്പൂജിപ്പതെല്ലോപതിവിഹവരബ-
ന്ധുക്കളെച്ചൊച്ചയിങ്കൽ
കന്യാമാതാപിതാവെന്നിവരതിനെതിരാ-
യങ്ങുപൂജിക്കുമെന്നെ
ആയങ്ങെക്കൊണ്ടുപോയീഹതവിധിയതുപോ-
ലാശ്ശുസംബന്ധവിത്തും

പോയെല്ലോപാപിഞാനിണ്ണുഖനരകമതിൽ
ത്തന്നെവാഴുന്നുകഷ്ടം (ദ്രുവ)

കൌസല്യ — വത്സേ ജാനകി! ഞാനെന്തു ചെയ്യേണ്ടു, വജ്രലേ പംകൊണ്ടു ദൃഢമായി ഘടിപ്പിച്ചപോലെ ഉറപ്പുള്ള എന്റെ ഈ ഹതജീവൻ ഭാഗ്യഹീനയായ എന്നെ വിട്ടു പോകുന്നില്ലെല്ലൊ.

അരുന്ധതി — ആശ്വസിക്ക രാജപുത്രി! എപ്പോഴും ഇങ്ങിനെ കരഞ്ഞുകൂടാ, എന്നു മാത്രമല്ല അന്നു ഋശ്യശൃംഗാശ്രമത്തിൽ വെച്ച് നിങ്ങളുടെ കുലഗുരു അവസാനം ശുഭമായിട്ടു ഭവിക്കുമെന്ന് അരുളിച്ചെയ്തതോൎക്കുന്നില്ലെ, ആ കാലവും സമീപിച്ചുപോയി.

കൌസല്യ — ഭഗവതി! ആ മനോരഥം കടന്നുപോയില്ലെ.

അരുന്ധതി — രാജപുത്രി! എന്നാൽ ഭവതി അതു വെറുതെ പറഞ്ഞതാണന്നു വിചാരിക്കുന്നുവോ, സുക്ഷത്രിയേ! ഭവതി അതിനെ മറച്ചു വിചാരിക്കേണ്ട; അതങ്ങിനെ തന്നെ സംഭവിക്കാതിരിക്കയില്ല.

* ഒന്നുംനീസതിസംശയിക്കരുതെടോ
സൽബ്രഹ്മതേജസ്സിനാൽ
തന്നുള്ളിൽതെളിവേറമുള്ളമുനിമാർ
ചൊല്ലുന്നവാക്യങ്ങളിൽ
എന്നുംമംഗലയായലക്ഷ്മിയവരോ-
തീടുന്നവാക്കിങ്കലു-
ണ്ടെന്നല്ലൊന്നുമുരയ്ക്കയില്ലവർഫലി-
ക്കാതുള്ളവാക്യങ്ങളെ (ദ്രുവ)

(അണിയറയിൽ കോലാഹലം)

(എല്ലാവരും ചെവി കൊടുത്തു കേൾക്കുന്നു)

ജനകൻ — ഇന്നു ശിഷ്ടാനദ്ധ്യായമാകയാൽ യഥേഷ്ടമായി കളിക്കുന്ന കുട്ടികളുടെ കോലാഹലമാണിതു.

കൌസല്യ — ബാല്യത്തിൽ തന്നെയാകുന്നു സൌഖ്യം സുലഭമായിട്ടുള്ളതു. (നോക്കീട്ടു) അഹൊ ഇവരുടെ മദ്ധ്യത്തിലുള്ള ഈ കുട്ടി ഏതാണ്, ഇവൻ രാമഭദ്രന്റെ കൌമാരകാന്തി

യോടു തുല്യമായിരിക്കുന്ന കാന്തി കൊണ്ടു ശോഭിതങ്ങളായും സുഘടിതങ്ങളായും മനോഹരങ്ങളായും മൃദുളങ്ങളായുമുള്ള അംഗങ്ങൾകൊണ്ട് നമ്മുടെ നേത്രങ്ങളെ ആനന്ദിപ്പിക്കുന്നു വെല്ലൊ.

അരുന്ധതി—(സന്തോഷത്തോടും ഉൽകണ്ഠയോടുംകൂടി ആത്മഗതം) ഇതു തന്നേയാണ് ഭാഗീരഥി ഗോപ്യമായി പറഞ്ഞ കൎണ്ണാമൃതമായ ആവൎത്തനം, എന്നാൽ ആയുഷ്മാന്മാരായ കുശലവന്മാരിച്ചാരാണിവരെന്നു മനസ്സിലായില്ല.

ജനകൻ— വൎണ്ണംകൊണ്ടുല്പലത്തിൻദളമൊടുസദൃശൻ
കാകപക്ഷാഭിരാമൻ
പുണ്യശ്രീകൊണ്ടഹോതൻസഖികളിലഴകേ-
കുന്നനൽകോമളാംഗൻ
തിണ്ണംമേരാമഭദ്രൻപുനരപിശിശുവാ-
യ്തീൎന്നതോയെന്നുതോന്നും
വൎണ്ണംകാണുന്നനേരംമിഴികളിലമൃതാ-
യ്തീൎന്നിതാരിക്കുമാരൻ (൧൯)

കഞ്ചുകി—ഈ ബാലകൻ ക്ഷത്രിയബ്രഹ്മചാരിയാണെന്നു തോന്നുന്നു.

ജനകൻ—അങ്ങിനെതന്നെഎന്തെന്നാൽ,
* അമ്പിൻനൽക്കങ്കപത്രംകുടമയിലുരസ്സ
ന്നാവനാഴിദ്വയത്താൽ
പിൻഭാഗംരമ്യമേററംഭസിതലവമുര-
സ്സിങ്കൽമാനിൻെറതോലും
കാണുന്നുനല്ലമൂൎവ്വച്ചരടരയിലതി-
ന്നുള്ളിൽമാഞ്ജിഷ്ഠവസ്ത്രം
പാണിദ്വന്ദ്വത്തിലാലിൻനെടിയൊരുവടി-
യുണ്ടക്ഷമാല്യംധനുസ്സും (൨൦)

ഭഗവതി അരുന്ധതി, ഈ കുട്ടി എതെന്നാണ് ഇവിടെക്കു തോന്നുന്നത്.

അരുന്ധതി —ഞങ്ങളും ഇപ്പോൾ തന്നെയാണിവിടെ വന്നതു.

ജനകൻ—ആൎയ്യഗൃഷ്ടേ! ഇനിക്കിതറിവാൻ വളരെകൌതുകമുണ്ട്, അതിനാൽ ഭഗവാനായ വാല്മീകിയോടുതന്നെ ചെ

ന്നു ചോദിക്ക, 'ചില വൃദ്ധന്മാരിതാ നിന്നെക്കാണ്മാനാഗ്ര ഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു' എന്ന് ആ കുട്ടിയോടും പറയു.

കഞ്ചുകി—കല്പനപോലെ (എന്നു പോയി)

കൌസല്യ—അങ്ങെന്തു പറയുന്നു. 'ഞാനിങ്ങിനെ പറഞ്ഞു. ഇപ്പോൾവരും' എന്നൊ.

അരുന്ധതി—ഇപ്രകാരമുള്ള സൃഷ്ടിവിശേഷത്തിന്നു സൌശീല്യമില്ലാതിരിക്കുമൊ.

കൌസല്യ—(നോക്കീട്ട്) ഋഷ്യുടെ വാക്കു വിനയത്തോടുകൂടി കേട്ട ഉടനെ ഋഷികുമാരന്മാരെ വിട്ട ഇതാ ആ വത്സനിങ്ങോട്ടുവരുന്നു.

ജനകൻ—(നല്ലവണ്ണം നോക്കീട്ട്) അഹോ ഇതെന്തൊരാശ്ചര്യം!

*ലീലാലോലതതാഴ്മയെന്നിവകലൻൽകൃഷ്ടമാഹാത്മ്യമി-
ബ്ബാലനുണ്ടുസമൎത്ഥരായതറിയുംസാധിക്കയില്ലന്യരാൽ
മൂലത്തോടുവലിച്ചിടുന്നിതിളകാതുള്ളെൻെറ ചിത്തത്തെയി-
ബ്ബാലപ്രീതിയിരുമ്പിനെദ്രുതമയസ്കാന്തംകണക്കിക്ഷണം (൨൧)

ലവൻ—(പ്രവേശിച്ച് ആത്മഗതം) പൂജ്യന്മാരാണെങ്കിലും ഇവരെ നാമധേയവും താരതമ്യവും കുലവും അറിയാതെ ഞാനെങ്ങിനെയാണ് സോപചാരയായിട്ട അഭിവാദ്യം ചെയ്യേണ്ടതു. (ആലോചിച്ച്) ഇപ്രകാരമായാൽ വിരോധമില്ലെന്നു വൃദ്ധന്മാർ പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുണ്ട്. (വിനയത്തോടുകൂടി അടുത്തുചെന്ന്) ഇതു ലവൻെറ ശിരസ്സുകൊണ്ടു നിങ്ങൾക്കുള്ള നമസ്കാരപരംപരയാണ്.

അരുന്ധതിയും, ജനകനും—ഉണ്ണിക്കു ദീൎഘായുസ്സും മംഗളവും ഭവിക്കട്ടെ.

കൌസല്യ—പുത്ര! ദീൎഘായുഷ്മാനായി ഭവിക്ക,

അരുന്ധതി—ഉണ്ണി! വരു. (ലവനെ മടിയിൽവെച്ച ആത്മഗതം) ഭാഗ്യത്താൽ എൻെറ ഉത്സംഗം മാത്രമല്ല വളരെക്കാലമായിട്ടുള്ള മനോരഥവും സമ്പൂൎണ്ണമായി.

കൌസല്യ—പുത്ര! ഇങ്ങോട്ടുംവരു (മടിയിലിരുത്തീട്ട്) അല്പം വിടൎന്നിരിക്കുന്ന നീലോല്പലംപോലെ ശ്യാമളമായും ഉജ്വലമായുമിരിക്കുന്ന ദേഹബന്ധംകൊണ്ടുമാത്രമല്ല താമരയല്ലി തിന്നു

ള്ള അരയന്നത്തിൻെറ കണ്ഠത്തിൽനിന്നു മനോഹരമായി പുറപ്പെടുന്ന ദീൎഘനിനാദത്തോടു സദൃശമായിരിക്കുന്ന സ്വരംകൊണ്ടും ഇവൻ രാമഭദ്രനെ അനുകരിക്കുന്നു, വിരിഞ്ഞ താമരപ്പൂവിൻെറ അന്തൎഭാഗംപോലെ മനോഹരമായിരിക്കുന്ന ഈ ശരീരസ്പൎശവും അതുപോലെതന്നെയിരിക്കുന്നു. വത്സ! നിൻെറ മുഖചന്ദ്രനെ ഞാനൊന്നു നോക്കട്ടെ, (താടിപിടിച്ചു പൊക്കി നോക്കീട്ടു കണ്ണീരോടും അഭിപ്രായത്തോടുംകൂടി) രാജൎഷേ! അങ്ങുന്നു കാണുന്നില്ലേ. സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുമ്പോൾ ഇവൻെറ മുഖം വത്സയായ വധുവിൻെറ മുഖചന്ദ്രനോടും തുല്യമായിട്ടുതന്നെ കാണുന്നു.

ജനകൻ—കാണുന്നുണ്ട്, സഖി! ഞാൻ കാണുന്നുണ്ട്.

കൌസല്യ—അഹോ ഭ്രാന്തു പിടിച്ചപോലെ എൻെറ മനസ്സ് എന്തെല്ലാമോ വിചാരിച്ചു വളരെ അസംബന്ധം പറയുന്നു.

ജനകൻ—(നോക്കീട്ടു)

*കാന്തന്നുമകളുംരഘൂദ്വഹനുമിമ്പാലങ്ങൊന്നിച്ചിതാ-
വാണീടുന്നതുപോലെ തൂനമതുതാനാകാരവുംശോഭയും
ഓതുംവാക്കതുതന്നെതാഴ്മയതുതാൻപുണ്യാനുഭാവാദിയും
ചേതസ്സേന്തിളകീട്ടഹോപലവഴിക്കോടുന്നഹാദൈവമേ! (൨൨)

കൌസല്യ—ഉണ്ണി! നിൻെറ അമ്മയുണ്ടോ? അച്ഛനെ ഓൎമ്മയുണ്ടോ?

ലവൻ—ഇല്ല ഇല്ല.

കൌസല്യ—എന്നാൽ നീ ആരുടെയാണ്?

ലവൻ—ഭഗവാനായ വാല്മീകിയുടെ,

കൌസല്യ—മകനെ മുഴുവനും പറയു.

ലവൻ—എനിക്കിത്രമാത്രമെ അറിവുള്ളു.

(അണിയറയിൽ) ഹേ ഹേ സൈന്യങ്ങളേ! നിങ്ങളിൽ ഒരുത്തനും ആശ്രമത്തിൻെറ സമീപത്തിലെങ്ങും പോകരുതെന്നു കുമാരനായ ചന്ദ്രകേതു ആജ്ഞാപിക്കുന്നു.

അരുന്ധതിയും, ജനകനും—അഹോ യജ്ഞാശ്വത്തെ രക്ഷിപ്പാനായിട്ടു വന്നിരിക്കുന്ന ചന്ദ്രകേതുവിനെ ഇന്നു കാണ്മാൻ സം

ഗതി വരുമല്ലോ അതിനാൽ ഇതൊരു സുദിനം തന്നെ.

കൌസല്യ—വത്സലക്ഷ്മണന്റെ പുത്രൻ ആജ്ഞാപിക്കുന്നു എന്ന് അമൃതബിന്ദുക്കൾപോലെ മധുരങ്ങളായ അക്ഷരങ്ങൾ കേൾക്കുന്നു.

ലവൻ—ആൎയ്യ! ഈ ചന്ദ്രകേതു എന്നതാരാണ്?

ജനകൻ—ദശരഥപുത്രന്മാരായ രാമലക്ഷ്മണന്മാരെ നീയറിയുമൊ?

ലവൻ—അവർ തന്നെയല്ലേ രാമായണകഥാപുരുഷന്മാർ?

ജനകൻ—അതെ.

ലവൻ—പിന്നെ ഞാനെങ്ങിനെ അവരെ അറിയാതിരിക്കുന്നു.

ജനകൻ—ആ ലക്ഷ്മണന്റെ പുത്രനാണ് ഈ ചന്ദ്രകേതു.

ലവൻ—ഊൎമ്മിളയുടെ പുത്രൻ, എന്നാൽ രാജൎഷിയായ ജനകന്റെ പുത്രിയുടെ പുത്രൻ.

അരുന്ധതി—(ചിരിച്ച്) ഉണ്ണി കഥയിലുള്ള പരിചയത്തെ പ്രത്യക്ഷപ്പെടുത്തി.

ജനകൻ—(ആലോചിച്ചിട്ട്) ഉണ്ണി കഥയിൽ ഇത്ര സമൎത്ഥനാണെങ്കിൽ ഞാനൊന്നു ചോദിക്കാം ഉത്തരം പറയു. ആ ദശരഥപുത്രന്മാൎക്ക് ഏതേതു ഭാൎയ്യമാരിൽ എത്ര എത്ര പുത്രന്മാരാണുണ്ടായിട്ടുള്ളത്, അവരുടെ നാമധേയങ്ങളെന്താണ്?

ലവൻ—കഥയിലെ ഈ ഭാഗം ഞങ്ങളാകട്ടെ അന്യന്മാരാകട്ടെ കേട്ടിട്ടുതന്നെയില്ല.

ജനകൻ—കവി ഉണ്ടാക്കീട്ടുതന്നേയില്ലെന്നുണ്ടൊ?

ലവൻ—ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ട്, എന്നാലതു വെളിപ്പെടുത്തീട്ടില്ല, അതിലെത്തന്നെ ഒരു ഭാഗത്തെ വളരെ രസത്തോടുകൂടി അഭിനയിക്കത്തക്കവണ്ണം വേറെ ഒരു പ്രബന്ധമായിട്ടും ഉണ്ടാക്കീട്ടുണ്ട്, അതിനെ ഭഗവാൻ വാല്മീകിമഹൎഷി സ്വഹസ്തങ്ങൾ കൊണ്ടുതന്നെ എഴുതി നൃത്തഗീതവാദ്യശാസ്ത്രകൎത്താവായ ഭരതമുനിക്കയച്ചിരിക്കുന്നു.

ജനകൻ—എന്തിനായിട്ട്?

ലവൻ—ഭഗവാനായ ആ ഭരതമുനി അപ്സരസ്ത്രീകളെക്കൊണ്ട് അഭിനയിപ്പിക്കുമെന്നു വെച്ചാണത്രെ.

ജനകൻ—ഇതെല്ലാം എനിക്കു കൌതുകത്തെ ജനിപ്പിക്കുന്നു.

ലവൻ—എന്നു മാത്രമല്ല, ആ പ്രബന്ധത്തിൽ ഭഗവാനായ വാല്മീകിമഹർഷിക്കു വളരെ ആദരമാണ്, അദ്ദേഹം ആ പുസ്തകത്തെ ചില ശിഷ്യന്മാരുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്താണ് ഭരതാശ്രമത്തിലേക്കയച്ചിട്ടുള്ളത്, അപായമൊന്നും വരാതിരിപ്പാനായിട്ട് അവരുടെ കൂടെ ചാപപാണിയായിട്ടു എന്റെ ഭ്രാതാവിനേയും അയച്ചിട്ടുണ്ട്.

കൌസല്യ—ഉണ്ണിക്കു ഭ്രാതാവും ഉണ്ടോ?

ലവൻ—ഉണ്ട്, ആ ആര്യന്നു കുശനെന്നാണ് പേര്.

കൌസല്യ—ജ്യേഷ്ഠനെന്നർത്ഥമായി.

ലവൻ—അങ്ങിനെതന്നെ പ്രസവക്രമംകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ജ്യേഷ്ഠനാണത്രെ.

ജനകൻ—ആയുഷ്മന്മാരായ നിങ്ങൾ എരട്ട പെറവുണ്ടായവരാണൊ?

ലവൻ—അതെ.

ജനകൻ—ഉണ്ണി പറയു. വെളിപ്പെടുത്തീട്ടുള്ള കഥയുടെ അവസാനം എന്താണ്.

ലവൻ—പൌരന്മാരുണ്ടാക്കിത്തീർത്ത അപവാദംകൊണ്ടു വല്ലാതെ വ്യസനിച്ചു രാജാവിനാൽ ഉപേക്ഷിക്കപ്പെട്ടും പ്രസവവേദന സമീപിച്ചുമിരിക്കുന്ന ദേവയജനസംഭവയായ സീതാദേവിയെ ഏകാകിനിയായിട്ടു കാട്ടിൽ പരിത്യജിച്ച് ലക്ഷ്മണൻ തിരിച്ചുവന്നു എന്നാണ്.

കൌസല്യ—ഹാ വത്സേ! മുഗ്ദ്ധചന്ദ്രിമുഖി! ഏകാകിനിയായ നിന്റെ പുഷ്പംപോലെ കോമളമായ ശരീരത്തിന്നു ദൈവദുർവ്വിലാസംകൊണ്ട് ഇപ്പോഴുണ്ടായിട്ടുള്ള പരിണാമമെന്താണ്.

ജനകൻ—ഹാ ഹാ വത്സേ!

* അന്യൊന്നാമതുമേതാരമാംപരിഭവം
പ്രാപിച്ചുനീതപ്തയായ്

പിന്നീടാപ്രസവത്തിലുള്ളൊരുമഹാ
　　ദുഃഖത്തിനാലാൎത്തയായ്
മുന്നിൽചെന്നുലിസിംഹമെന്നിവയണ-
　　ഞ്ഞീടുംവിധൌഭീതയാ-
യെന്നെത്തന്നെവിളിച്ചുകൊണ്ടുടനുടൻ
　　രോദിച്ചിരിക്കുംദ്ദശം. (൨൩)

ലവൻ—(അരുന്ധതിയോട്) ആൎയ്യേ! ഇവരാരാണ്?

അരുന്ധതി— ഇവർ കൌസല്യയാണ്, ഇദ്ദേഹം ജനകനാണ്.

ലവൻ—(ബഹുമാനസ്നേഹകൌതുകങ്ങളോടുകൂടി നോക്കുന്നു)

ജനകൻ—അഹോ ദുർബ്ബുദ്ധികളായ പൌരന്മാരുടെ ദുൎമ്മൎയ്യാദ,
അഹോ രാമരാജാവിന്റെ സാഹസപ്രവൃത്തി,

* ഉൾക്കാമ്പിൽഘോരവജ്രപ്രഹരസദൃശമി-
　　ദ്ദുഃഖമോൎത്തോൎത്തുദിക്കും
മൽക്രോധാഗ്നിക്കിതത്രേസമയമെരിയുവാൻ
　　ചാപശാപങ്ങൾകൊണ്ടും (൨൪)

കൌസല്യ—ഭഗവതി! രക്ഷിക്കണെ, രക്ഷിക്കണെ, കോപിച്ചിരിക്കുന്ന രാജൎഷിയെ പ്രസാദിപ്പിക്കണെ,

അരുന്ധതി* പ്രായേണമാന്യകൾമനസ്സുവമാനലേശം
　　പ്രാപിക്കിലിങ്ങിനെഭവിപ്പതുസമ്പ്രദായം
പാരിന്നധീശതവനന്ദനനല്ലെരാമൻ
　　പാവങ്ങൾപൌരരവരുംപരിപാല്യരല്ലെ. (൨൫)

ജനകൻ— ആരണ്ടുംഞാൻക്ഷമിച്ചേൻരഘുവരനിലവൻ
　　മൽസുതൻതന്നെയെല്ലാ
പൌരന്മാരിൽദ്വിജസ്ത്രീവികലശിശുമഹാ-
　　വൃദ്ധരൊട്ടല്ലതാനും (൨൬)

ചില കുട്ടികൾ—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പ്രവേശിച്ച്) കുമാര! കുതിര കുതിര, എന്ന് ഒരു ജന്തു നാട്ടിലുണ്ടെന്നു കേൾക്കുന്നില്ലെ. ഇപ്പോളിതിനെ ഞങ്ങൾ പ്രത്യക്ഷമായിട്ടു കണ്ടു.

ലവൻ—കുതിരയെക്കുറിച്ച് യാഗവിധിയിൽ പശുപാഠപ്രകരണത്തിലും യുദ്ധവിധിയിലും പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലൊ, ഇത് എങ്ങിനെയിരിക്കുന്നു പറയുവിൻ.

കുട്ടികൾ — കേൾക്ക.

* പിന്നിൽത്തൂങ്ങുന്നവാലുണ്ടതിവലുതതിനെ-
  സ്സൎവ്വനേരത്തുമാട്ടും
നന്നൊട്ടീൎഘംകഴുത്തെന്നറികതിനുകുള-
  മ്പെണ്ണിയാൽനാലുതന്നെ
തിന്നുന്നൂപുല്ലിനെത്താൻപുനരതുകളയും
  വിഷ്ഠമാങ്ങയ്ക്കുതുല്യം
ചൊന്നാലാവില്ലദൂരത്തടവിയിലതുപോ-
  കുന്നുനാംപോകവാവാ. (൨൩)

(എന്ന് അടുത്തു ചെന്നു കൈകളേയും തോലിനേയും പിടിച്ചു വലിക്കുന്നു)

ലവൻ — (കൌതുകോപരോധവിനയങ്ങളോടുകൂടി) ആൎയ്യന്മാരേ! നോക്കുവിൻ നോക്കുവിൻ ഇവരിതാ എന്നെപ്പിടിച്ചുകൊണ്ടു പോകുന്നു. (എന്നു വേഗത്തിൽ നടക്കുന്നു)

അരുന്ധതിയും ജനകനും — ഉണ്ണി! ആഗ്രഹത്തെ സാധിച്ചുകൊൾക.

കൌസല്യ — ഭഗവതി! ഞാനിവനെക്കാണാതെ ജീവിച്ചിരിക്കുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല അതുകൊണ്ടു കുറെ അങ്ങോട്ടു ചെന്ന് പോകുന്ന ആയുഷ്മാനെ കാണുക.

അരുന്ധതി — വേഗത്തിൽ ദൂരത്തെത്തിയ ആ വെറിയനെ എങ്ങിനെ കാണ്മാൻ സാധിക്കും.

കഞ്ചുകി — (പ്രവേശിച്ച്,) 'അറിയേണ്ടകാലമായാൽ അതു നിങ്ങൾ തന്നെ അറിയും' എന്നാണ് ഭഗവാൻ വാല്മീകി മഹൎഷി അരുളിച്ചെയ്തത്.

ജനകൻ — ഇതെന്തൊ അതിഗംഭീരമായ ഒരു സംഗതിയായിട്ടു സംഭവിക്കും, ഭഗവതി, അരുന്ധതി! സഖി, കൌസല്യേ ആൎയ്യ, ഗൃഷ്ടേ! നോം തന്നെ ചെന്നു ഭഗവാനായ വാല്മീകിയെ കാണുക. (വൃദ്ധന്മാരെല്ലാം പോയി)

കുട്ടികൾ — കുമാര! ആ ആശ്ചൎയ്യത്തെ കണ്ടാലും.

ലവൻ — ഞാൻ കണ്ടു, ഇതു അശ്വമേധത്തിനുള്ള കുതിര തന്നെയാണെന്നു അറികയും ചെയ്തു.

കുട്ടികൾ — അതെങ്ങിനെ അറിഞ്ഞു?

ലവൻ—എടോ വിഡ്ഢികളേ! നിങ്ങളും അശ്വമേധപ്രകരണം പഠിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. നൂറു കവചധാരികളും നൂറു ദണ്ഡധാരികളും നൂറു തൂണീരധാരികളും രക്ഷകന്മാരായിരിക്കേണമെന്ന് അതിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതോക്കുന്നില്ലേ, ഈ സൈന്യങ്ങളും ആ സംഖ്യയോടു യോജിച്ചാണല്ലോ കാണപ്പെടുന്നത്. ഞാൻ പറഞ്ഞതിൽ വിശ്വാസമില്ലെങ്കിൽ ചെന്നു ചോദിച്ചുകൊൾവിൻ.

കുട്ടികൾ—ഹെ ഹേ! ആളുകളാൽ ചുററപ്പെട്ടിങ്ങിനെ സഞ്ചരിക്കുന്ന ഈ കുതിര എന്തിനുള്ളതാണ്.

ലവൻ—(ആഗ്രഹത്തോടുകൂടി ആത്മഗതം) അഹോ അശ്വമേധമെന്നതു, വിശ്വവിജയികളായ ക്ഷത്രിയന്മാരുടെ ഊർജ്ജസ്വലമായിട്ടുള്ളതും സകല ക്ഷത്രിയന്മാർക്കും പരിഭവത്തെ നൽകുന്നതും ആയ ഉൽകർഷത്തെ ഉരച്ചു നോക്കുവാനുള്ള ഒരു നികഷമാണ്.

(അണിയറയിൽ)

* ഈയശ്വമേഴുലകിലുമേകവീര-
നായുള്ളപങ്ക്തിമുഖവംശവിനാശകൻെറ
സ്വീയംജയക്കൊടിയതാണഥവാസ്വവീയ്യം
ഭൂയഃപരത്തുവതിനുള്ളപരസ്യമത്രെ. (൨൭)

ലവൻ—(വ്യഥയോടുകൂടിയവനെന്നപോലെ) അഹോ കോപാഗ്നിയെ ജ്വലിപ്പിക്കുന്ന അക്ഷരങ്ങൾ.

കുട്ടികൾ—എന്തു പറയട്ടെ കുമാരൻ ബുദ്ധിമാൻ തന്നെ.

ലവൻ—എടോ എടോ! ഭൂമിയിൽ ക്ഷത്രിയന്മാരില്ലാതെയായൊ? എന്താണ് നിങ്ങളിത്ര ഘോഷിക്കുന്നത്.

(അണിയറയിൽ)

അരേ! മഹാരാജാവിന്നെതിരായി ക്ഷത്രിയന്മാരെവിടെ?

ലവൻ—ഛീ, കഥയില്ലാത്തവരേ!

* ലോകത്തിലാന്നൃപതിതാനൊരുവീരനെങ്കി-
ലാകട്ടെഭീഷണിയിതെന്തിനുകൂസ്യമോ ഞാൻ
ഹാകഷ്ടമെന്തിനുവൃഥാപറയുന്നു ചെന്നു
വേഗത്തിലക്കൊടിയെയിങ്ങുഹരിച്ചിടുന്നേൻ. (൨൮)

എടോ കുമാരന്മാരേ! കല്ലെടുത്തെറിഞ്ഞു ഈ കുതിരയെ ഇങ്ങോട്ടു തിരിക്കുവിൻ സാധുവായ ഇതു നമ്മുടെ മാൻകൂട്ടത്തിൽ ചേൎന്നു സഞ്ചരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

ഒരു പുരുഷൻ—(ക്രോധത്തോടും ഗൎവ്വത്തോടുംകൂടി പ്രവേശിച്ചു) ഛീ! എന്തു ചാപല്യം കാണിക്കുന്നു? നിയ്യെന്താണ് പറഞ്ഞത്?, നിൎദ്ദയന്മാരും ക്ഷമയില്ലാത്തവരുമാകുന്നു സൈനികന്മാർ, ഗൎവ്വത്തോടുകൂടിയുള്ള വാക്ക് ഒരു ശിശുവിന്റെയായിരുന്നാലും അവർ സഹിക്കയില്ല. ചാപപാണിയായിരിക്കുന്ന രാജകുമാരൻ ചന്ദ്രകേതു സൈന്യങ്ങളുടെ അരണ്യപൂൎവ്വഭാഗങ്ങളെ കൌതുകത്തോടുകൂടി ദൎശിച്ചുംകൊണ്ടു വരുന്നുണ്ട്, അദ്ദേഹം ഇവിടെ എത്തുന്നതിന്നുമുമ്പെ ഈ വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഇടയിൽകൂടി വേഗത്തിലോടിക്കൊൾവിൻ.

കുട്ടികൾ—കുമാര! നമുക്കീക്കുതിര വേണ്ട, കുമാരന്റെ നേരെ ശസ്ത്രങ്ങളിളക്കിക്കൊണ്ടു സൈനികന്മാർ കലശൽ കൂട്ടുന്നു. ആശ്രമപദം കുറെ ദൂരത്തിലുമാണ്, അതുകൊണ്ടു വരു നമുക്കു മാൻചാട്ടമായിട്ട് ഇവിടെ നിന്നു ഓടിക്കളയാം.

ലവൻ—(ചിരിച്ചു) ശാസ്ത്രങ്ങളിളക്കിയാലെന്താണ്?

(വില്ലിൽ ഞാണു കെട്ടിക്കൊണ്ടു)

* ഒട്ടേറെഘോരമാകുംഘലഘലരവമോ-
ടഗ്രഭാഗങ്ങൾചുററി-
ക്കെട്ടീട്ടാടുന്നഞാണാൽനടുവുടനെവള-
ഞ്ഞീടുമിച്ചാപദണ്ഡം
ഒട്ടുകൊന്നായ്ഗ്രസിപ്പാനലറിരസനയെ
ദ്ദംഷ്ട്രമുട്ടുന്നമട്ടിൽ
പെട്ടന്നാട്ടിപ്പിളക്കുംവികടയമമുഖ-
ത്തോടുനേരായിടട്ടെ (ഖ.ൻ)

(എല്ലാവരും ഉചിതംപോലെ ചുററി നടന്നു പോയി)

കൌസല്യാജനകയോഗമെന്ന
നാലാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

ഭാഷാനാടകം.

അഞ്ചാമങ്കം.

(അണിയറയിൽ)

ഭോ ഭോ സൈനികന്മാരെ! നമുക്കാശ്രയംലഭിച്ചു.

* ധീരൻസാരഥിയാംസുമന്ത്രനടനോടിക്കുന്നവാഹങ്ങളാൽ
പാരംവേഗമിയന്നതേരതിലിരുന്നുത്സാഹമുൾക്കൊണ്ടിതാ
പാരിൽ ചക്രമിടഞ്ഞുടൻകൊടിമരംസ്വല്പം ചലിച്ചീടവേ
പോരുന്നുണ്ടിഹ ചന്ദ്രകേതുപടയിൽപ്പാലിക്കുവാൻനമ്മളെ

(അനന്തരം സാരഥിയായ സുമന്ത്രനോടുകൂടി രഥാരൂഢനായും അത്ഭുതസന്തോഷസംഭ്രമങ്ങളോടുകൂടിയും ചന്ദ്രകേതു പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ചന്ദ്രകേതു — ആര്യസുമന്ത്ര! ദർശിച്ചാലും,

* ഓടിച്ചോടിത്തിമർത്തുംപടയുടെനടുവിൽ
പഞ്ചചൂഡാഗ്രമൊട്ടൊ-
ട്ടാടിക്കൊണ്ടൊട്ടുകോപിച്ചരുണനിറമിയ-
ന്നുള്ളവക്ത്രാഭയോടും
കോടിക്കുമ്പിച്ചവില്ലിൻതലകളണയുമാ-
റമ്പുമേന്മേൽ ചൊരിഞ്ഞും
മൂടുന്നൂനാലുപാടുംമമഭടരെമിട-
ക്കേറുമീവീരബാലൻ. (൨)

ആശ്ചര്യം, ആശ്ചര്യം!

*കണ്ടാൽസൂര്യകുലേജനിച്ചശിശുവോയെന്നുള്ളസന്ദേഹമി-
ന്നുണ്ടാക്കുംമുനിബാലനേഷതനിയേ കുംഭീന്ദ്രകുംഭങ്ങളിൽ
ടങ്കാരഭയങ്കരധ്വനിവളർത്ത്യുഗ്രബാണങ്ങളെ
ക്കൊണ്ടെൻസൈന്യശരീരസന്ധികൾപിളർക്കുന്നുമേ കൌ
തുകം (൩)

സുമന്ത്രർ — ആയുഷ്മൻ,

* മുന്നിൽ ദേവകൾ ദൈത്യരെന്നിവരടക്കാത്തുള്ളവിശ്വത്തിനാൽ
നിന്നെപ്പോലെവിളങ്ങിടുന്ന ശിശുവാമീവീരനെക്കാണുകയാൽ
മുന്നംകൌശികയാഗരക്ഷയിലരക്കന്മാരെമർദ്ദിക്കുവാൻ
മിന്നുംചാപമെടുത്തരാമനെമനക്കാമ്പിൽസ്മരിക്കുന്നു ഞാൻ ()

ചന്ദ്രകേതു—ഈ ഒരു കുട്ടിയെ എതൃക്കുവാൻ വളരെപ്പേർകൂടി പുറപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എന്നുള്ളതുകൊണ്ടു എന്റെ മനസ്സു ലജ്ജിക്കുന്നു.

* പോരിന്നുത്സാഹമോടെൻപടകൾകരമതിൽ
ഘോരശസ്ത്രങ്ങൾമിന്നി-
ച്ചാരാവത്താൽമുഴങ്ങുംകനകമണികളാ-
ടുന്നതേർക്കൂട്ടമോടും
മാരിക്കൊപ്പംമദത്തെച്ചൊരിയുമൊരുകരി-
ക്കാറുമായാശുചെന്നി-
ട്ടാരുംസാഹായ്യമില്ലാത്തൊരുശിശുവെവള-
ഞ്ഞീടിനാരെത്രകഷ്ടം

സുമന്ത്രൻ—വത്സ! ഇവരെല്ലാം ഒന്നിച്ചു കൂടീട്ടുതന്നെ ഇവനെന്താണ്? പിന്നെ ഒററയ്ക്കായാലൊ.

ചന്ദ്രകേതു—ആര്യ! വേഗത്തിലോടിക്കുക. ഇവൻ നമ്മുടെ ആശ്രിതജനങ്ങളെ വല്ലാതെ മട്ടിച്ചു തുടങ്ങിയിരിക്കുന്നുവെല്ലോ. എങ്ങിനെയെന്നാൽ,

* പേടിച്ചദ്രിഗുഹാന്തരത്തിലലറുംകംഭീന്ദ്രകണ്ഠങ്ങളെ
ക്കൂടിദ്ദുന്ദുഭിഘോഷമിശ്രഘനനാദത്താൽതകത്തിട്ടിശ്ശു
ഓട്ടംഘോരകബന്ധമുണ്ഡനിരയെതൃപ്താന്തകന്തന്റെറവാ-
യാട്ടമ്പോലതിരുംവിധംദ്രുതമറുത്തിപ്പാരിൽവീഴ്ത്തുന്നിതാ(ന്ന)

സുമന്ത്രൻ—(ആത്മഗതം) ഇങ്ങിനെയുള്ളവനോടുകൂടി ദ്വന്ദ്വയുദ്ധം ചെയ്യുന്നതിന്നു വത്സ ചന്ദ്രകേതുവിനെ ഞാനെങ്ങിനെ അനുവദിക്കേണ്ടു. (ആലോചിച്ചു) അഥവാ ഇക്ഷ്വാകുഗൃഹത്തിൽ വളൎന്ന വൃദ്ധനല്ലെ ഞാൻ, യുദ്ധം നേരിടുകയും ചെയ്തു ഇനി വേറെയെന്താണ് ഗതി.

ചന്ദ്രകേതു—(വിസ്മയലജ്ജാസംഭ്രമങ്ങളോടുകൂടി) ഛീ എന്റെ സൈന്യങ്ങൾ നാലുഭാഗത്തും പിന്തിരിഞ്ഞോടിപ്പോയി.

സുമന്ത്രൻ—(രഥവേഗത്തെ നടിച്ചു) വത്സ! ആ വീരനിതാ സംസാരിച്ചാൽ കേൾക്കത്തക്ക സമീപത്തിലായി.

ചന്ദ്രകേതു—(ഓൎക്കേടു നടിച്ചിട്ടു) ആര്യ! ഋദ്ധേഹത്തിന്റെ പേരെന്തെന്നാണ് ആൎയ്യാൎഥികന്മാർ പറഞ്ഞതു?

സുമന്ത്രൻ — വത്സ! ലെവനെന്നാണ്.
ചന്ദ്രകേതു — വീരാഗ്രേസരഹേ ലവ!

പോരാട്ടന്നെന്തൂഹന്തഭടരോടായ്
പോരിനുഞാനുണ്ടിവിടെ
പ്പോരികതേജസ്സുതേജസിശമിക്കും (൧)

സുമന്ത്രൻ — കുമാര! നോക്കു നോക്കു,

* വെട്ടെന്നുണ്ണിവിളിക്കയാൽതവഭടേക്കൂട്ടത്തെമട്ടിപ്പൊത്തും
വിട്ടിട്ടോട്ടഗളംതിരിച്ചടനിതാനോക്കുനുവീരാർഭകൻ
കുട്ടിക്കേസരികുംഭികുംഭപടലംഗവ്വേണതാഡിച്ചടൻ
പൊട്ടിക്കുന്നളവംബരത്തിലിടികേട്ടൊന്നങ്ങുനോക്കുംവിധം (വ്വ)

(അനന്തരം ഗവ്വത്തോടുകൂടി വേഗത്തിൽനടന്നു
കൊണ്ടു ലവൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ലവൻ — നല്ലതു,രാജപുത്രനല്ലതു, സത്യമായിട്ടും അങ്ങു ഇക്ഷ്വാകുവംശത്തിൽ ജനിച്ച ആൾതന്നെ, അതിനാലിതാ ഞാൻ വന്നിരിക്കുന്നു.

(അണിയറയിൽ വലിയ കോലാഹലം)

ലവൻ — (ആവേശത്തോടുകൂടി തിരിഞ്ഞുനോക്കീട്ടു) ഇപ്പോൾ തന്നെ തോറ്റോടിയ സേനാപതികൾ പിന്നേയും ഗവ്വത്താൽ തിരിച്ചുവന്നു യുദ്ധത്തിന്നായിട്ടു എൻെറ പിന്നിലടുക്കുന്നുവൊ, ഛീ എന്തൊരു കഥയില്ലാത്തവരാണിവർ.

* പാരെല്ലാടംനടുങ്ങുംപെടിപടകൾമുഴ-
ക്കീട്ടുമീഘോരഘോഷം
പാരാതെൻക്രോധതീവ്രജ്വലനശിഖകളാൽ
നഷ്ടമാകട്ടെയിപ്പോൾ
പാരംശൈലങ്ങൾമുട്ടീട്ടിളകിയബ്ധവാ
വഹ്നിയാൽകല്പകാലേ
ഘോരംകാറ്റേറവുകീഴ്മേൽമറിയുമുദധിതൻ
വാരിപൂരങ്ങൾപോലെ (൮)

(എന്നു ഓടി നടക്കുന്നു)

ചന്ദ്രകേതു — ഹേ! ഹേ! കുമാര!

* അത്യാശ്ചയ്യത്തെനൽകുംതവഗുണമതിനാൽ
പ്രീതിവദ്ധിക്കമൂലം

സത്യംനീയെൻസഖാവായ്പ്രിയസഖമമസ-
ത്വസപത്വംനിന്റെയല്ലൊ
ഇത്ഥംനീയെന്തിനായ്നിൻപടയൊടുകലഹി-
ക്കുന്നുനിൻവീൎയ്യഗൎവ്വം
പ്രത്യക്ഷത്തിൽപരീക്ഷിപ്പതിനുനികഷമാ-
യുണ്ടിതാചന്ദ്രകേതു (൫൦)

ലവൻ — (സന്തോഷത്തോടും സംഭ്രമത്തോടും തിരിഞ്ഞിട്ട്) അഹൊ! മഹാനുഭാവനായ സൂൎയ്യകുലകുമാരന്റെ വീരവാദപ്രയോഗം പ്രസന്നമായും കഠിനമായുമിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഇവർ പോകട്ടെ, ഇദ്ദേഹത്തിനെത്തന്നെ ഒന്ന് സമ്മാനിക്കാം.

(പിന്നെയും അണിയറയിൽ കോലാഹലം)

ലവൻ — (ക്രോധത്തോടും വെറുപ്പോടും കൂടി) ആഃ, കൂടക്കൂടെ ഇവർ വീരസംവാദം ചെയ്യുന്നതിന്നു വിഘ്നമുണ്ടാക്കിക്കൊണ്ട് എന്നെ ചീത്തയാക്കുന്നു. (അവരുടെ നേരെ ചെല്ലുന്നു).

ചന്ദ്രകേതു — ആൎയ്യ നോക്കു ഇതു കാണേണ്ടതാണ്.

* സ്വൈരംചാപമെടുത്തുഭംഗിയിലഹോ
കാരത്തിനാൽനോക്കിയെൻ
നേരിട്ടുംഭടരാൎത്തുപിന്നിലണയും
നേരത്തിലഞ്ഞോട്ടമായ്
പാരാതോടിനടക്കുമിശ്ശിശുശ്ശുനാ-
സീരന്റെവില്ലുള്ളതായ്
ഘോരക്കാററതിലഞ്ഞുമിഞ്ഞുമിളകും
കാറോട്ടുനേരാകുമേ (൫൧)

സുമന്ത്രൻ — കുമാരൻ തന്നെ അവനൊക്കാണുന്നതിന്നും ശക്തനാകുന്നുള്ളു, ഞാൻ വിസ്മയം കൊണ്ടു കേവലം പരവശനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു.

ചന്ദ്രകേതു — ഹേ ഹേ! രാജാക്കന്മാരേ!

മാറിൽ ചൎമ്മോത്തരീയംവിലസിയദൃഢമെ-
യ്യോടുമേകാകിയായി
ട്ടാരില്ലാദാതിയാമിശ്ശിശുവിനൊടെതിരായ്
സംഖ്യയില്ലാത്തനിങ്ങളോ

ചേരുംതാരുണ്യമോടുംകരിതുരഗരഥാ-
ത്രുഢരായ് ചട്ടയിട്ടും
പോരിന്നായ്ചെന്നതോത്താൽബഹുകുറവുഭവാ
ന്മാക്കമെന്നല്ലെനിക്കും (൫൨)

ലവൻ—(ക്ഷോഭത്തോടുകൂടി)ഏ: എൻെറമേലിത്ര ദയയുണ്ടോ? (ആലോചിച്ചിട്ടു) ഇരിക്കട്ടെ കാലതാമസം വരാതിരിപ്പാനായിട്ടും ഈ സൈന്യങ്ങളെ ഇപ്പോൾ ജൃംഭകാസ്ത്രംകൊണ്ടു സ്തംഭിപ്പിക്കാം (എന്നു ധ്യാനം നടിക്കുന്നു.)

സുമന്ത്രൻ—ഇതെന്താണ് അകാരണമായിട്ടു നമ്മുടെ സൈന്യങ്ങളുടെ കോലാഹലം ശമിക്കുന്നു?

ലവൻ—ഇനി ഈ കരുമ്പെട്ടവൻെറ സാമത്ഥ്യം എത്രയുണ്ടെന്നു നോക്കട്ടെ.

സുമന്ത്രൻ—(സംഭ്രമത്തോടുകൂടി) ഉണ്ണി! ഈ കുമാരൻ ജൃംഭകാസ്ത്രത്തെ മന്ത്രമൂലം പ്രയോഗിച്ചു എന്നെനിക്കു തോന്നുന്നു.

ചന്ദ്രകേതു—ഇതിലെന്തു സംശയം.

* ഒന്നായ്ചേൎന്നുള്ളമിന്നൽപ്രഭയുമിരുളുമൊ-
ത്തുഗ്രതേജസ്സമൂഹം
തന്നേ ചിമ്പിത്തുറക്കുംമിഴികളിലഴലേ-
കുന്നുനോക്കുന്നനേരം
എന്നല്ലെൻസൈന്യമെല്ലാമിതുപൊഴുതിളകാ
തത്ര ചിത്രങ്ങൾപോലെ
ത്തന്നേനിൽക്കുന്നുപാൎത്താൽനിയതമിതുമഹാ-
ജൃംഭകാസ്ത്രപ്രഭാവം (൫൩)

അശ്ചര്യമാശ്ചര്യം!

* തിങ്ങിപ്പാതാളമദ്ധ്യേനിറയുമിരുളിനും
തപ്തമായ്ദീപ്തിമേന്മേൽ
പൊങ്ങീടുംപിച്ചളക്കുംസദൃശനിറമിയ-
ന്നീടുമിജൃംഭകാസ്ത്രം
തിങ്ങുന്നുഘോരഘോരപ്രളയപവനനേ-
റ്റാശുപൊട്ടിത്തെറിക്കും
മിന്നൽക്കാർചേൎന്നവിന്ധ്യക്കൊടുമുടിനിരപോ-
ലന്തരിക്ഷത്തിലെങ്ങും (൫൪)

സുമന്ത്രൻ — എന്നാൽ ഇവന്നു ജൃംഭകാസ്ത്രങ്ങൾ സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള താരിൽനിന്നായിരിക്കാം.

ചന്ദ്രകേതു — ഭഗവാൻ വാല്മീകിയിൽ നിന്നാണെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നു.

സുമന്ത്രൻ — അദ്ദേഹത്തിന്നു അസ്ത്രങ്ങളിൽ പരിചയമില്ല, ജൃംഭകാസ്ത്രങ്ങളിൽ വിശേഷിച്ചും. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

* മുന്നമിവയെക്കൃശാശ്വൻ
തന്നേസൃഷ്ടിച്ചുകൌശികന്നേകി
പിന്നെയിവയാവഴിക്കായ്
വന്നു വസിക്കുന്നുരാമഭദ്രങ്കൽ (൧൭)

ചന്ദ്രകേതു — സത്വഗുണത്താലേററവും വൎദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന തത്വപ്രകാശമുള്ളവരും മന്ത്രജ്ഞന്മാരും ആയ മററു യോഗ്യന്മാൎക്കും സ്വയമായിട്ടിതു ലഭിച്ചേക്കാം.

സുമന്ത്രൻ — ഉണ്ണി! ജാഗ്രതയോടുകൂടിയിരിക്കൂ, ആ വീരനിതാ വന്നുപോയി.

കുമാരന്മാർ — (അന്യോന്യം) അഹോകുമാരൻ പ്രിയദൎശനൻ തന്നെ (സ്നേഹാനുരാഗങ്ങളോടുകൂടി നോക്കീട്ട്)

* മുന്നംജന്മാന്തരത്തിൽദൃഢപരിചയമു-
ണ്ടായതോസൽഗുണത്താൽ
തോന്നീടുംപ്രീതിയോകണ്ടളവുടനെയുദി-
ച്ചുള്ളരാസക്തിതാനോ
ഇന്നേതുംദൈവഗത്യാമമപുനരറിവി-
ല്ലാത്തസംബന്ധമോയെൻ
മുന്നിൽക്കണ്ടോരുനേരത്തിവനെമമമന-
സ്സോൎമ്മവെക്കുന്നിതെന്തോ (൧൮)

സുമന്ത്രൻ — ഒരാൾക്കു മറെറാരാളിൽ രസമയിയായ പ്രീതിയുണ്ടാകുന്നതു പ്രായേണ ലോകസ്വഭാവമാണ്. ഇതിനെയാകുന്നു ലൌകികന്മാർ താരാമൈത്രകമെന്നും ചക്ഷുരാഗമെന്നും പറയുന്നത്. ഇതു ഹേതുകൂടാതെ ഉണ്ടാകുന്നതും ഇന്നവിധമെന്നു നിശ്ചയിപ്പാൻ പാടില്ലാത്തതുമായ ഒരു പ്രണയമാണെന്നു വിചാരിച്ചുവരുന്നു.

* നിഷ്കാരണംസ്നേഹമഹോഭവിച്ചാൽ
നില്ക്കില്ലെത്രത്തൊന്നുമതിന്നുനേരേ
ഉൾക്കാമ്പിൽമർമ്മങ്ങളെയാശുചേൎത്തു
കോൎക്കുന്നിതാപ്രേമമതായതന്തു. (൯൧)

കുമാരൻ—(അന്യോന്യം ഉദ്ദേശിച്ചു)
* മിന്നുംനിൎമ്മലരത്നമൊത്തമൃദുവാ-
മിബ്ബാലകൻതന്റെമെ-
തന്നിൽഘോരശരങ്ങളെങ്ങിനെമടി-
ച്ചീടാതയക്കേണ്ടുഞാൻ
മുന്നിൽക്കണ്ടളവിക്കുമാരനെമുദാ
ചെന്നൊന്നുപുൽകീടുവാ-
നന്നുൾചേൎന്നൊരുവാഞ്ഛകൊണ്ടുപുളകം
തിങ്ങുന്നിതംഗങ്ങളിൽ. (൯൨)

എന്തു ചെയ്യാം.
* പാരംഗൎവ്വിച്ചിരിക്കുന്നിവനൊടുഗതിയെ-
ന്തസ്ത്രമല്ലാതെയിന്നീ-
വീരൻനേരിട്ടയക്കാത്തൊരുശരമതിനാൽ
പിന്നെയെന്തുള്ളകാൎയ്യം
പോരിന്നായസ്ത്രമേന്തീട്ടിനിയൊഴിയുകിലി-
ബ്ബാലെനന്തോൎത്തുമെന്നെ
ക്രൂരംവീരസ്വഭാവംനിയതമതുതട-
ക്കുന്നുവേഷക്രമത്തെ. (൯൩)

സുമന്ത്രൻ—(ലവനെ നോക്കീട്ടു കണ്ണീരോടുകൂടി ആത്മഗതം)
മനസ്സേ! നീയെന്താണ് വേറെ വിധത്തിൽ ശങ്കിക്കുന്നത്.
* നിന്നാഗ്രഹത്തിന്നുടെവിത്തിനെത്താൻ
മുന്നേനശിപ്പിച്ചുകളഞ്ഞുദൈവം
മുന്നംനശിപ്പിച്ചൊരുവള്ളിയിങ്കൽ
പിന്നെപ്രസൂനംകഥമുത്ഭവിക്കും. (൯൦)

ചന്ദ്രകേതു—ആൎയ്യസുമന്ത്ര! ഞാൻ തേരിൽനിന്നിറങ്ങുന്നു.
സുമന്ത്രൻ—എന്തു കാരണത്താൽ?
ചന്ദ്രകേതു—അങ്ങിനെ ചെയ്താൽ ഈ വീരപുരുഷനെ ബഹു

മാനിച്ചപോലെയായി, എന്നു മാത്രമല്ല ആൎയ്യക്ഷത്രിയധൎമ്മത്തെ പരിപാലിച്ചപോലെയുമായല്ലൊ. രഥികൾ പാദചാരികളോടെതൃക്കുന്നതു ന്യായമല്ലെന്നാണല്ലൊ ശാസ്ത്രജ്ഞന്മാർ പറയുന്നതും.

സുമന്ത്രൻ—(ആത്മഗതം) കഷ്ടം! ഞാൻ വല്ലാത്ത ദുൎഘടത്തിലകപ്പെട്ടു.

* ന്യായത്തിനൊത്തൊരുനടപ്പിനെവേണ്ടയെന്നാ-
യീയുള്ളവൻപറവതെങ്ങിനെകഷ്ടമിപ്പോൾ
വയ്യാത്തതായൊരതിസാഹസമായകാൎയ്യം
ചെയ്യുന്നതിന്നുപുനരെങ്ങിനെസമ്മതിക്കാം. (൨൯)

ചന്ദ്രകേതു—പൂജ്യന്മാരായ അച്ഛന്മാരും കൂടി ധൎമ്മത്തിൽ സംശയം വരുമ്പോൾ പിതാമഹൻെറ പ്രിയ സഖനായ ആൎയ്യനോടാണല്ലോ ചോദിക്കുന്നത്. പിന്നെന്താണ് ആൎയ്യനിത്ര ആലോചിക്കുന്നത്.

സുമന്ത്രൻ—അല്ലയോ ആയുഷ്മൻ! ധൎമ്മത്തിന്നു യോജിച്ച തന്നെയാണ് നീയഭിപ്രായപ്പെട്ടത്.

* ഇതുവത്സ!യുദ്ധമതിലുള്ളനീതിതാ-
നിതുതന്നെശാശ്വതമതായധൎമ്മവും
ഇതുതന്നെസൂൎയ്യകുലജാതരാകവേ
പതിവായ്നടത്തിയൊരുവീരധൎമ്മവും. (൩൦)

ചന്ദ്രകേതു—ആൎയ്യൻെറ വാക്ക് ഉചിതമായിട്ടുള്ളതുതന്നെ.

* ഇതിഹാസപുരാണങ്ങളു-
മതിസത്തായുള്ളധൎമ്മശാസ്ത്രമതും
സൂൎയ്യകുലത്തിൻസ്ഥിതികളു-
മാൎയ്യന്നല്ലാതെമറോവന്നറിയാം. (൩൧)

സുമന്ത്രൻ—(സ്നേഹത്തോടുകൂടി ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ട്)

* വിണ്ണോർനായകനെജ്ജയിച്ചവനെയും
കൊന്നോരുനിൎഭീതനാ-
മുണ്ണിക്കെത്രചെറുപ്പമിപ്പൊഴുമഹോ
തൽസൂനുവാംവത്സ നും

തിണ്ണംക്ഷത്രിയവീരധൎമ്മമതനു-
ഷ്ഠിക്കുന്നുവെന്നാകിലീ-
വണ്ണംസൂൎയ്യകുലംപ്രതിഷ്ഠയെയഹോ
പ്രാപിച്ചുഭാഗ്യത്തിനാൽ. (൨൪)

ചന്ദ്രകേതു—(വ്യസനത്തോടുകൂടി)

* 'പ്രതിഷ്ഠയെന്നിയേരഘൂത്തമൻഭവിക്കയാലിനി
പ്രതിഷ്ഠയെന്തുഹന്തനാംജനിച്ചവംശമായതിൽ'
ഇതിസ്മരിച്ചുമൽപിതാക്കളായമററുമൂന്നുപേ-
രതിപ്രയാസമോടഹന്തവാണിടുന്നുഖിന്നരായ്. (൨൫)

സുമന്ത്രൻ—അഹഹ! ചന്ദ്രകേതുവിൻെറ ഈ വാക്കുകൾ ഹൃദയമൎമ്മങ്ങളെ ഛേദിക്കുന്നു.

ലവൻ—ആശ്ചൎയ്യം! രസം ഇടകലൎന്നിരിക്കുന്നു.

* നൂനംചന്ദ്രോദയത്തിൽകുമുദിനിയതുപോ-
ലിന്നവന്തന്നെവീക്ഷി-
ച്ചാനന്ദിക്കുന്നുനേത്രംപുനരിഹകരമോ-
പോരിലുള്ളാഗ്രഹത്താൽ
താനേതിങ്ങിത്തിളച്ചീടിനകൊടിയമദം
പൂണ്ടുതദ്ധംകാരഘോര-
ദ്ധ്വാനംവൎദ്ധിച്ചുഞാണുള്ളൊരുനെടിയധനു-
സ്സിങ്കലിഷ്ടപ്പെടുന്നു. (൨൬)

ചന്ദ്രകേതു—(ഇറങ്ങുന്നതായി നടിച്ചു) ആൎയ്യ! സൂൎയ്യകുലത്തിൽ ജനിച്ച ചന്ദ്രകേതു നമസ്കരിക്കുന്നു.

സുമന്ത്രൻ—* കാകുത്സ്ഥനുള്ളവിധമൂൎജ്ജിതമായ്പവിത്ര-
മാകുംമഹസ്സുജിതമായിവരട്ടെനിങ്കൽ
ലോകാവനത്തിനുവരാഹമതായദേവ-
നേകട്ടെവത്സനുരണേകുശലത്തെമേന്മൽ.

എന്നുമാത്രമല്ല,

* നിന്നെത്വൽകുലനാഥനായരവിപാ-
ലിക്കട്ടെയുദ്ധാങ്കണേ
നന്ദിക്കട്ടെഭവാങ്കൽനിൻകുലഗുരു-
ശ്രീമാൻവസിഷ്ഠൎഷിയും

വഹ്നീന്ദ്രാനിലവിഷ്ണുതാൎക്ഷ്യബലവും
ചേരട്ടെനിങ്കൽസ്വയം
തന്നീടുംതവരാമലക്ഷ്മണധനു-
ൎജ്ജ്യാഘോഷമന്ത്രംജയം. (൨൨)

ലവൻ—കുമാര! രഥത്തിലിരുന്നാൽതന്നെയാണ് അങ്ങേക്കു വളരെ ശോഭയുണ്ടാകുന്നത്. ഇത്ര അധികം ആദരിക്കേണമെന്നില്ല.

ചന്ദ്രകേതു—എന്നാൽ മഹാനുഭാവനായ അങ്ങും മറെറാരു രഥത്തെ അലങ്കരിക്ക.

ലവൻ—ആൎയ്യ! രാജകുമാരനെ തിരിയെ രഥത്തിൽ കേററുക.

സുമന്ത്രൻ—ചന്ദ്രകേതു പറഞ്ഞതിനെ ഉണ്ണിയും അനുസരിക്ക.

ലവൻ—ഈ സ്വന്തം ഉപകരണങ്ങളിലെനിക്കെന്താണ് വിചാരിപ്പാനുള്ളത്. എന്നാൽ കാട്ടിലിരിക്കുന്ന ഞങ്ങൾ രഥത്തിൽ കേറി നടക്കുന്നതിന്നു ശീലിച്ചിട്ടുള്ളവരല്ല.

സുമന്ത്രൻ—ഉണ്ണി! ഗൎവ്വത്തിന്നും മൎയ്യാദക്കും ഉചിതമായിട്ടു സംസാരിപ്പാൻ നിനക്കു നല്ലവണ്ണം അറിയാം. ഇങ്ങിനെയുള്ള നിന്നെ ഇക്ഷ്വാകുവംശജാതനായ രാമഭദ്രൻ കണ്ടുവെങ്കിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയം സ്നേഹംകൊണ്ടലിഞ്ഞുപോകും.

ലവൻ—ആൎയ്യ! ആ രാജൎഷി സ്വജനമാണെന്നു ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ട്.

(ലജ്ജയോടുകൂടി എന്നപോലെ)

* ഏവംയാഗംമുടക്കുന്നോരുപരിഷയിലുൾ-
പ്പെട്ടോരാളല്ലഞാനും
ഭൂവിങ്കൽപൂജ്യനാമക്ഷിതിപതിയെയെവ-
ന്തന്നെമാനിക്കയില്ല
എന്നാലശ്വത്തെരക്ഷിപ്പവരിഹസകല
ക്ഷത്രിയന്മാരെയുംചെ-
ത്തൊന്നാക്ഷേപിച്ചവാക്കെൻഹൃദയമതിൽ
വികാരത്തെയുണ്ടാക്കിയല്ലോ. (൨൩)

ചന്ദ്രകേതു—(മന്ദഹാസത്തോടുകൂടി) അച്ഛന്റെ പ്രതാപോൽകൎഷത്തിൽകൂടിയും അങ്ങേക്ക് അമൎഷമൊ.

ലവൻ—അമൎഷമുണ്ടോ ഇല്ലയോ അതിരിക്കട്ടെ. ഞാനിതൊ
ന്നു ചോദിച്ചുകൊള്ളുന്നു. രാജാവായ ആ രഘുപതി ശാന്ത
നെന്നാണ് കേട്ടിട്ടുള്ളത്. അദ്ദേഹം ഗൎവ്വിക്കുന്നാളല്ല, അദ്ദേ
ഹത്തിൻെറ പ്രജകളിലും ഗൎവ്വമുണ്ടാകയില്ല, പിന്നെന്താണ
അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭടന്മാർ രാക്ഷസവാക്കിനെ പറയുന്നത്.

* ചൊല്ലുംമനീന്ദ്രരിഹരാക്ഷസവാക്യമെന്നു
വല്ലാത്തദൎപ്പകിതവോക്തിയെരണ്ടിനേയും
എല്ലാവിരോധവുമിതിങ്കൽമുളച്ചിടുന്നു
കില്ലില്ലവിത്തുമിതുതാനശുഭത്തിനെല്ലാം. (൩൦)

ഈ കാരണത്താലാകുന്നു ഇതിനെ നിന്ദിക്കുന്നത്, എന്നാൽ
ഇതിനു വിപരീതമായിട്ടുള്ളതിനെ സ്തുതിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

* ധീ[illegible]ത്യവുംപ്രിയവുമാ-
[illegible]ള്ളോരുവാക്യത്തിനെ
പാരിൽധേനുവിതെന്നുചൊല്ലുമിതിനാ-
ലുണ്ടാംശുഭംസൎവ്വവും
ചേരുംനല്ലൊരുകീൎത്തിയിഷ്ടമഖിലം
സിദ്ധിക്കുമെന്നല്ലുടൻ
ദൂരത്തോട്ടമമംഗലംദുരിതവും
താനേനശിക്കുംദ്രുതം. (൩൧)

സുമന്ത്രൻ—പരിശുദ്ധസ്വഭാവനായ ഈ വാല്മീകിശിഷ്യൻ ഋ
ഷികളിൽനിന്നു സിദ്ധിച്ച സംസ്കാരത്തിന്നനുരൂപമായിട്ട്
സംസാരിക്കുന്നു.

ലവൻ—അപ്പയോ ചന്ദ്രകേതോ! പിന്നെ അങ്ങെന്താണ് ചോ
ദിച്ചത്, 'അച്ഛൻെറ പ്രതാപോൽകൎഷത്തിൽ കൂടിയും അ
ങ്ങേക്കു അമൎഷമൊ' എന്നൊ, എന്നാൽ ഞാൻ ചോദിക്കു
ന്നു: ക്ഷാത്രധൎമ്മങ്ങൾ ഇന്നിന്നവൎക്കേ ഉണ്ടാകാവൂ എന്നു നി
യമിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടോ?

സുമന്ത്രൻ—ഇക്ഷ്വാകുവംശജാതനായ ആ മഹാരാജാവിനെ
നീ അറികയില്ല, അതിനാലാണ് ഇങ്ങിനെ പറയുന്നത്.
അതുകൊണ്ട് അതിപ്രസംഗം മതിയാക്കു.

* കാൎത്തീടിലുണ്ണിയുധിസൈന്യവിമൎദ്ദനത്താ-
ലോജസ്വിയെന്നുവെളിവായറിയിച്ചസത്യം
ആജ്ജാമദഗ്ന്യനെജ്ജയിച്ചമഹാങ്കലേവ-
മാക്ഷേപവാക്യമുരചെയ്യുതിനൎഹനല്ല. (൩൨)

ലവൻ—(ചിരിച്ചുംകൊണ്ട്) ആൎയ്യ! ജാമദഗ്ന്യനെക്കൂടി ജയിച്ചാളാണ് ആ രാജാവ് എന്ന് എന്താണിത്ര ഘോഷിക്കുന്നത്.

പൊയ്യല്ലൂക്കിഹവാക്കിലന്തണജനങ്ങൾക്കെന്നതെങ്ങുംശ്രുതം
കയ്യിന്നുള്ളോരുവീൎയ്യമോകരുതിയാലാക്ഷത്രിയന്മാൎക്കുതാൻ
കയ്യിൽശസ്ത്രമെടുത്തൊരന്തണനതാമാജ്ജാമദഗ്ന്യൻരണം
ചെയ്യാതന്നുശമിച്ചമാനമിതിനാലാക്ഷത്രിയനെന്തഹോ! ൩൩

ചന്ദ്രകേതു—(ക്ഷോഭത്തോടുകൂടി) ആൎയ്യ ആൎയ്യ! ഉത്തരോത്തരമായി സംസാരിച്ചതു മതി.

* എങ്ങുന്നോപുത്രതായിറങ്ങിയമഹാഗംഭീരനോ...ഞങ്ങൾമാ-
നിങ്ങോൎക്കാമുനിജാമദഗ്ന്യനമഹോനിസ്സാരനാകുന്നുപോൽ
തിങ്ങുംമംഗലമേകിയേഴുഭുവനങ്ങൾക്കുംഭയംതീൎത്തുകൊ-
ണ്ടെങ്ങുംവിങ്ങിയതാതപുണ്യചരിതംകേട്ടിട്ടുമില്ലിപ്പുമാൻ.

ലവൻ—രഘുപതിയുടെ ചരിതത്തേയും മാഹാത്മ്യത്തേയും ആരുതന്നെ അറികയില്ല. എന്നാലും കുറച്ചൊന്നു പറവാനുണ്ട. അല്ലെങ്കിൽ വേണ്ട.

* നന്നല്ലവൃദ്ധചരിതത്തിൻവിചാരമത്ര
വൎണ്ണിപ്പതെന്തിനുവൃഥാ
സുന്ദരൻറഭാൎയ്യയെഹനിച്ചിട്ടുമാനൃപതി
സൽകീൎത്തിയുള്ളോരുമഹാൻ
എന്നല്ലപണ്ടുഖരയുദ്ധത്തിൽമൂന്നടികൾ
പിൻവെച്ചതുംചതുരനായ്
ചെന്നന്നുബാലിയെവധിച്ചോരുകൌശലവു-
മാൎക്കുംജഗത്തിലറിയാം. (൩൪)

ചന്ദ്രകേതു—ആഃ താതാപവാദംകൊണ്ടു മൎയ്യാദയെ ലംഘിച്ചവനെ! വല്ലാതെ ഗൎവ്വിക്കുന്നുവോ?

ലവൻ—അയേ! എന്റെ നേരെതന്നെ പുരികം വളച്ചു നോക്കുന്നുവോ?

സുമന്ത്രൻ—. രണ്ടുപേക്കും കോപം ജ്വലിച്ചുപോയി എന്തെന്നാൽ,

* പൊട്ടുന്നാക്ഷുതകമ്പംകൂട്ടമകളെയിള-
ക്കുന്നരക്തോല്പലത്തോ-
ടൊട്ടൌപമ്യംവഹിച്ചീടിനമിഴികൾ ചുവ-
ക്കുന്നുതാനേക്ഷണത്തിൽ
തെററന്നാടുന്നചില്ലീലതയുടെകളികൊ-
ണ്ടങ്കമുള്ളിന്ദുവിന്നും
ചുററിണ്ടംഗംപൊക്കുംസരസിജമതിന്നും
തുല്യമാസ്ഥിൻവക്ത്രം (നടന്നു)

കുമാരൻ—എന്നാൽ വരു യുദ്ധത്തിന്നു യോഗ്യമായ സ്ഥലത്തേക്കു ചെല്ലുക. (എ[illegible]ല്ലാവരും പോയി)

കുമാരവിക്രമം എന്ന അഞ്ചാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

—ooxoo—

ഭാഷനാടകം

ആറാമങ്കം

(അനന്തരം വിമാനത്തിലിരുന്നുംകൊണ്ട് വിദ്യാധരദമ്പതികൾ പ്രവേശിക്കുന്നു)

വിദ്യാധരൻ— അഹോ! അകാരണമായി പ്രചണ്ഡകലഹത്തിന്നൊരുമ്പെട്ട്, ക്ഷാത്രലക്ഷ്മിയെ പ്രകാശിപ്പിക്കുന്ന ഒരം സൂര്യകുലകുമാരന്മാരുടെ വിക്രാന്തചരിതങ്ങൾ ദേവാസുരന്മരെക്കൂടിയും അത്ഭുതത്താൽ വിമൂഢന്മാരാക്കിത്തീക്കുന്നു.

എന്തെന്നാൽ പ്രിയേ! നോക്കു നോക്കു.

* ആടുംകാഞ്ചനകിങ്കിണീരഡണത്ഡണൽ-
കാരങ്ങൾചേരുംവിധം
കോടിജ്യാകടുഘോഷമാന്നെട്ടതാം
ചാപംവലിച്ചേററവും

മൂൎദ്ധാഗ്രങ്ങൾ ചിറിക്കുമാറിവരുടൻ
ബാണംചൊരിഞ്ഞീവരും
പേടിക്കുംവിധമാട്ടമീരണമഹോ-
മുക്കണ്ണുതേമേല്ക്കുമേൽ
* വമ്പിച്ചപോരിലിഹമംഗളമാശുരണ്ടു
ഡിംഭക്കുമൊപ്പമുളവാകുവതിന്നുവേണ്ടി
ഗംഭീരമായിടിയൊടൊത്തിഹധുംധുമെന്നു
ജൃംഭിച്ചിതുമ്പർപുരദുന്ദുഭിഘോരഘോഷം (വ

അതുകൊണ്ടു ഇടവിടാതെ വിരിഞ്ഞും മനോഹരങ്ങളായു മുള്ള സ്വൎണ്ണപത്മങ്ങളുടെ സമൂഹങ്ങളിടകലൎന്ന് ഭംഗിയുള്ളതും കല്പകവൃക്ഷങ്ങളുടെ പുതിയ പൂമൊട്ടുകളുടെ പൂന്തേൻ കൊണ്ടു സൌരഭ്യമുള്ളതുമായ പുഷ്പവൎഷം ഈ വീരന്മാരിൽ പതിക്കട്ടെ.

വിദ്യാധരി— അഹോ! ഇതെന്താണ് പെട്ടന്നു മിന്നൽ പിണരുകൾകൊണ്ടു നിറഞ്ഞ പോലെ ആകാശം ക്ഷണത്തിൽ മഞ്ഞ നിറമായി തീൎന്നിരിക്കുന്നു.

വിദ്യാധരൻ— ഇതെന്താണിപ്പോൾ,
* ത്വഷ്ടാവുതൻെറതിരിയുന്നൊരുയന്ത്രമദ്ധ്യേ
പെട്ടാശുചുററുമരണപ്രഭയൊത്തകാന്ത്യാ
ചുട്ടീടുവാൻഝടിതിവിഷ്ണുപമഷ്ടമൂൎത്തി
പെട്ടന്നുതൻെറനിടിലദൃഷ്ടിതുറന്നിരിക്കാം (൬)

(ആലോചിച്ചു) ഓ, മനസ്സിലായി. വത്സനായ ചന്ദ്രകേതു ആഗ്നേയാസ്ത്രത്തെ പ്രയോഗിച്ചു. അതിൻെറ അഗ്നിശിഖാസമൂഹങ്ങൾ ചിതറുന്നതാണിതു. ഇപ്പോൾ,
* കരിഞ്ഞകേതുചാമരങ്ങളോടുകൂടിയാശുപിൻ
തിരിഞ്ഞുപോയിതാവിമാനമണ്ഡലങ്ങളാകവേ
എരിഞ്ഞുരിദ്ധ്വജത്തിലുള്ളകുറകൾക്കുകുംകുമം
ചൊരിഞ്ഞവൎണ്ണമുള്ളഭംഗിനൽകിടുന്നതൽക്ഷണം (൭)

ആശ്ചൎയ്യം ചിതറുന്ന വജ്രഖണ്ഡങ്ങൾ പോലെ ഭയങ്കരങ്ങളായ വലിയ തീപ്പൊരികളെ പൊട്ടിത്തെറിപ്പിച്ചുകൊണ്ടും ഇടതിങ്ങി ഉയരുന്ന ജ്വാലാമാലകളാൽ നക്കിക്കൊണ്ടും ഭയങ്കരമായി അഗ്നിഭഗവാൻ വ്യാപിച്ചു തുടങ്ങി. ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ചൂടു എ

ല്ലാടത്തും കഠിനമായിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ എന്റെ ദേഹം കൊണ്ടു പ്രിയയെ മറച്ചു വേഗത്തിൽ ദൂരത്തു പൊയ്ക്കളയാം.

(അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നു.)

വിദ്യാധരി—ഭാഗ്യത്താൽ നിർമ്മലമായ് മുത്തു സ്വരംപോലെ ശീതളമായും മനോഹരമായും ദേഹത്തിലെല്ലാം വ്യാപിച്ചുമിരിക്കുന്ന നാഥന്റെ ഈ ശരീരസ്പർശംകൊണ്ടുണ്ടായ ആനന്ദത്താൽ അല്പം കണ്ണടഞ്ഞിട്ടുള്ള എന്റെ ചൂടൊക്കെ നശിച്ചുപോയി.

വിദ്യാധരൻ—അയി, ഞാനെന്താണിതിൽ ചെയ്തതു. അല്ലെങ്കിൽ,

* ഒരുവനുടനൊരാളിൽസ്നേഹമായാലവനു-
ള്ളൊരുനിരുപമസൌഖ്യദ്രവ്യമായാളുതന്നെ
അരികിൽമരുവിയൊന്നുംചെയ്കയില്ലെങ്കിലുംതാൻ
മരുവുമൊരുസുഖത്താൽതന്നെദുഃഖത്തെനീക്കും (൫)

വിദ്യാധരി—ഇതാ ഇടതിങ്ങി ഇളകിമറിയുന്ന മിന്നൽക്കൊടികളുടെ വിലാസംകൊണ്ടു അലംകൃതങ്ങളായും മദിച്ചിരിക്കുന്ന മയിലുകളുടെ കണ്ഠങ്ങൾപോലെ ശ്യാമങ്ങളായുമിരിക്കുന്ന മേഘങ്ങൾ ആകാശത്തിലെങ്ങും വ്യാപിക്കുന്നു.

വിദ്യാധരൻ—അയെ! കുമാരലവൻ പ്രയോഗിച്ച വാരുണാസ്ത്രത്തിന്റെ പ്രഭാവമാണിതു. ഇതാ ഇടവിടാതെ വീഴുന്ന വാരിധാരാസമൂഹങ്ങൾകൊണ്ടു ആഗ്നേയാസ്ത്രം ശമിച്ചുപോയി.

വിദ്യാധരി—എനിക്കു വളരെ വളരെ സന്തോഷമായി.

വിദ്യാധരൻ—അധികമായാലേതും ദോഷകരം തന്നെ. എന്തെന്നാൽ, വലിയ കൊടുങ്കാറ്റുകൊണ്ടു ഇളകി അതിഗംഭീരമായി ഘോഷിക്കുന്ന മേഘങ്ങൾ നിമിത്തം വർദ്ധിച്ചിരിക്കുന്ന കൂരിരുട്ടുകൊണ്ടു നിബിഡമായി ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന പ്രാണിജാലം ലോകത്തെയെല്ലാം ഒന്നിച്ചു ഭക്ഷിപ്പാനായി തുറന്നിരിക്കുന്ന ഭയങ്കരമായ സംഹാരരുദ്രന്റെ കണ്ഠത്തിനുള്ളിലകപ്പെട്ടുഴലുന്നപോലേയും പ്രളയകാലത്തിൽ യോഗനിദ്രകൊണ്ടു സകലദ്വാരങ്ങളേയും ബന്ധിച്ച മഹാവിഷ്ണുവിന്റെ ഉദരത്തിലകപ്പെട്ടപോലെയും വല്ലാതെ വിറയ്ക്കുന്നു. നല്ലതു

വത്സ ചന്ദ്രകേതോ! നല്ലതു. വായവ്യാസ്ത്രത്തെ വേണ്ട ദിക്കിൽ തന്നെയാണ് പ്രയോഗിച്ചതു.

* പെരുകിയവായുവിനാൽചെ-
ന്നൊരുദിക്കിലുടൻലയിച്ചുമേഘനിര
പരതത്വജ്ഞാനത്താൽ
പരമാത്മാവിൽപ്രപഞ്ചമതുപോലെ (ന്ന)

വിദ്യാധരി—നാഥ! ഇദ്ദേഹം ആരാണ് സംഭ്രമത്തോടുകൂടി പൊങ്ങിച്ച കൈകൊണ്ടു ഉത്തരീയത്തിന്റെ ഒരു തലയെ ഇളക്കിക്കൊണ്ടും ദൂരത്തിൽ നിന്നുതന്നെ മധുരവചനങ്ങളാൽ യുദ്ധവ്യാപാരത്തെ പ്രതിഷേധിച്ചുകൊണ്ടും ഈ കുമാരന്മാരുടെ മദ്ധ്യത്തിൽ വിമാനത്തെ ഇറക്കുന്നു.

വിദ്യാധരൻ—(കണ്ടിട്ടു) ഇദ്ദേഹം ശംബൂകനെ സംഹരിച്ചു തിരിച്ചുവരുന്ന രഘുപതിയാണ്.

* ചാരുത്വംകലരുംമഹാപുരുഷവാക്കാകർണ്യതൽഗൌരവാൽ
ഘോരംപോരുടനേവെടിഞ്ഞഥമഹാധീരൻലവൻശാന്തനായ്
വീരൻലക്ഷ്മണനന്ദനൻവിനതനായ്തീർന്നീടിനാൻസാമ്പ്രതം
സ്വൈരംനന്ദനസംഗമേനനൃപനുണ്ടാകട്ടെസന്മംഗളം (൧)

എന്നാൽ നോം ഇവിടുന്നു പോവുക.

(രണ്ടു പേരും പോയി)

വിഷ്കംഭം കഴിഞ്ഞു.

(അനന്തരം രാമനും ലവനും വിനതനായ
ചന്ദ്രകേതുവും പ്രവേശിക്കുന്നു)

രാമൻ—(വിമാനത്തിൽ നിന്നിറങ്ങിക്കൊണ്ടു)

* മനുവിനുടെകുലത്തിൽച്ചന്ദ്രനാം ചന്ദ്രകേതോ
തനയവരികവേഗംപുത്ര നീ ഗാഢമെന്നെ
ഘനഹിമമതുപോലെശ്ശീതമാക്കെന്റെമെയ്യാ-
ലനിശമെരിയുമെന്നുൾച്ചൂടുമാറട്ടെവത്സ! (വ്വ)

(എഴുനീല്പിച്ചു സ്നേഹത്തോടും കണ്ണുനീരോടുംകൂടി ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ടു) ദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളാൽ അലംകൃതമൂർത്തിയായ ഉണ്ണിക്ക് കുശലമല്ലേ?

ചന്ദ്രകേതു—അത്യത്ഭുതക്രിയനും പ്രിയദർശനനുമായ ലവന്റെ

ലാഭാഭ്യുദയംകൊണ്ടു കുശലംതന്നെ. അതിനാൽ എന്നെപ്പോ
ലെയോ എന്നെക്കാൾ വിശേഷമായിട്ടോ പ്രശസ്തനായ ഈ
മഹാവീരനെ പ്രസന്നമായ കണ്ണുകൊണ്ടു അച്ഛൻ ദർശിക്കേ
ണ്ടതാണെന്നു ഞാനറിയിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

രാമൻ—(ലവനെ നോക്കീട്ടു) ഭാഗ്യത്താലുണ്ണിയുടെ സ്നേഹിതൻ
അതിഗംഭീരാകൃതിയായിരിക്കുന്നു. ഇവൻ,

* ഇത്രിലോകപരിരക്ഷചെയ്യുവതിനസ്ത്ര
വേദമുടൽപൂണ്ടതോ
ക്ഷാത്രധർമ്മമുടൽപൂണ്ടവേദപരിരക്ഷ
ണത്തിനുതുനിഞ്ഞതോ
ഒത്തുചേർന്നുഗുണൌഘമോനിഖിലപാട
വങ്ങളുടെപുഞ്ജമോ
ഗാത്രമിളുവനപുണ്യവാസ്തുനിവഹംവ
ഹിച്ചിഹവസിപ്പതോ (൪൯)

ലവൻ—അഹോ! പുണ്യങ്ങളായ അനുഭാവദർശനങ്ങളോടുകൂടിയ
ഈ മഹാപുരുഷൻ-

* അതിഭക്തിസ്നേഹങ്ങളു
മാശ്വാസവുംമാശ്രയിക്കുമാലയമൊ
അത്യുൽകൃഷ്ടംധർമ്മമൊ
രാകാരംപൂണ്ടതാപ്രസന്നമതായ് (൫൦)

ആശ്ചര്യം!

* കണ്ടപ്പോളിപ്പുമാനെക്കലഹരുചിശമി-
ക്കുന്നിതറ്റ്വമെങ്ങോ-
മണ്ടുന്നുമാനസത്തിൽ സുഖമയരസവും
താഴ്മയുംചേർന്നിടുന്നു
ഉണ്ടായീട്ടന്നിതെന്തോപരവശതയെനി-
ക്കോർക്കിലോഗൂഢമായി
ട്ടുണ്ടാംതീർത്ഥങ്ങളിൽപ്പോലൊരുമഹിമമഹാ-
ന്മാരിലുംശ്രേഷ്ഠമായി (൫൧)

രാമൻ—ഇതെന്താണ് ഒരുമിച്ചുതന്നെ ദുഃഖത്തെ നശിപ്പിക്കുക
യും എന്തോ ഒരു കാരണത്താലാത്മാവിനെ സ്നേഹിപ്പിക്കുക

യും ചെയ്യുന്നു. അഥവാ സ്നേഹം നിമിത്തത്തെ അവലംബിച്ചേ ഉണ്ടാകൂ എന്നുള്ളതു പ്രമാണിക്കത്തക്കതല്ല എന്തെന്നാൽ,

* ഏതോ ഹേതുമനസ്സിലുള്ളതു ഘടി-
പ്പിക്കുന്നു വസ്തുക്കളെ
പ്രീതിക്കാശ്രയമാകയില്ല വെളിയിൽ
കാണുന്ന ധൎമ്മാദികൾ
ശീതാംശൂദയമാകിലാശു കിനിയു-
ന്നില്ലേ ശശാങ്കോപലം
പ്രാതസ്സൂൎയ്യനുദിക്കിലാശു വിടരു-
ന്നില്ലേ സരോജങ്ങളും (൧൮)

ലവൻ—ചന്ദ്രകേതൊ! ഇദ്ദേഹം ആരാണ്?

ചന്ദ്രകേതു—പ്രിയവയസ്യ! താതപാദനല്ലേ.

ലവൻ—എന്നാൽ ധൎമ്മപ്രകാരം ഇനിക്കും അങ്ങിനെ തന്നെ. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, അങ്ങന്നെ പ്രിയവയസ്യനായിട്ട വിചാരിക്കുന്നുവല്ലൊ. എന്നാൽ നിങ്ങൾക്കിപ്രകാരം വിളിക്കേണ്ടവരായിട്ട നാലുപേരുണ്ടല്ലൊ പ്രസിദ്ധന്മാരായ രാമായണകഥാപുരുഷന്മാർ. അവരിൽവെച്ചു ഇദ്ദേഹം ആരാണ്?

ചന്ദ്രകേതു—ജ്യേഷ്ഠതാതപാദന്തന്നെയെന്നറിഞ്ഞാലും.

ലവൻ—(ഉല്ലാസത്തോടുകൂടി) രഘുനാഥനൊ, ഭാഗ്യത്താൽ ഈ ദേവനെ കാണ്മാൻ സംഗതിവന്നതുകൊണ്ടു ഇതൊരു സുദിനം തന്നെ. (വിനയകൌതുകങ്ങളോടുകൂടി നോക്കീട്ടു) താത! വാല്മീകിശിഷ്യനായ ലവൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

രാമൻ—ആയുഷ്മൻ! വരു വരു (സ്നേഹത്തോടുകൂടി ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ടു) ഉണ്ണി! അതിവിനയം മതി മതി. അനേകം പ്രാവശ്യം ഗാഢമായിട്ടുതന്നെ ആലിംഗനം ചെയ്യു.

* സ്വൈരംവിടൎന്നനളിനോദരപത്രമൊത്ത
ചാരുത്വമാൎദ്രവമിയന്നതവാംഗസംഗം
ചോരുന്നചന്ദ്രയുതചന്ദനധാരപോലെ
പാരംസുഖാതിശയമിങ്ങുളവാക്കിടുന്നു. (൧൯)

ലവൻ—(ആത്മഗതം) ഇദ്ദേഹത്തിന്നു കാരണംകൂടാതെതന്നെ എന്നെക്കുറിച്ചീവിധം സ്നേഹമുണ്ടായിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ മൂഢനായ ഞാനോ ആയുധസ്വീകാരത്തോളം സംഭവിച്ച ദുർയ്യോഗത്താൽ ഇദ്ദേഹത്തിനെത്തന്നെയാണ് ദ്രോഹിച്ചത്. (പ്രകാശം) താതപാദൻ ലവൻെറ ഇപ്പോഴത്തെ അറിവില്ലായ്മ ക്ഷമിക്കണേ.

രാമൻ—വത്സൻ എന്തപരാധം ചെയ്തു?

ചന്ദ്രകേതു—അശ്വരക്ഷകന്മാർ അച്ഛൻെറ പ്രതാപോൽകൎഷത്തെ പ്രകാശിപ്പിച്ചതു കേട്ടിട്ടു ഇദ്ദേഹം വീരസ്വഭാവത്തെക്കാണിച്ചു.

രാമൻ—ഇതു ക്ഷത്രിയന്നലങ്കാരമല്ലേ,

* അന്യന്മാർക്കുള്ളതേജഃപ്രസരമതുസഹി-
ക്കില്ലതേജസ്വിന്നൂനം
തന്നേസിദ്ധിച്ചതല്ലാതവനുടനുളവാ-
കുന്നതല്ലിസ്വഭാവം
നന്നായ്സൂൎയ്യൻജ്വലിക്കുന്നുളവുനികൃതമാ-
യെന്നപോലെന്തുകൊണ്ടാ-
ണന്യൂനംസൂൎയ്യകാന്തോപലമുടനെവമി-
ക്കുന്നുതേജോഭരത്തെ (സ്ര)

ചന്ദ്രകേതു—താത! ഈ വീരന്നു അമൎഷവും ഒരലങ്കാരമായിരിക്കുന്നു, ഇത്രമാത്രമല്ല പ്രിയസ്നേഹിതൻ പ്രയോഗിച്ച ജൃംഭകാസ്ത്രംകൊണ്ടു എല്ലാടത്തും സൈന്യങ്ങൾസ്തംഭിച്ചുപോയി.

രാമൻ—(നോക്കീട്ടു) ഉണ്ണി! ലവ! അസ്ത്രങ്ങളെ സംഹരിക്കു. ചന്ദ്രകേതോ! നീയും ചെന്നു ഒന്നും പ്രവൃത്തിപ്പാൻ കഴിയാതെ ലജ്ജിച്ചു നില്ക്കുന്ന സൈന്യങ്ങളെ സമാധാനപ്പെടുത്തു.

ലവൻ—താതൻെറ കല്പനപോലെ (എന്നു ധ്യാനം നടിക്കുന്നു)

ചന്ദ്രകേതു—അച്ഛൻെറ കല്പനപോലെ. (പോയി)

ലവൻ—അസ്ത്രം പ്രശാന്തമായി.

രാമൻ—വത്സ! പ്രയോഗിപ്പാനും സംഹരിപ്പാനും മന്ത്രങ്ങളുള്ള

ഈ അസ്ത്രങ്ങൾ ഗുരൂപദേശവഴിയായി സിദ്ധിക്കേണ്ടവ
യാണ്.

* പുരാകഠിനമാം തപസ്സിനെ വിരിഞ്ചിമുമ്പാകമ-
പ്പുരാതനഗുരുക്കൾക്കു ചെയ്തഖിലഭുവരക്ഷാർത്ഥമായ്
ഒരായിരമതിൽപരംസമകൾ ചെന്നപിൻകണ്ടിതി-
ക്കൂരാകൃതികളാം തപോമയമതാം സ്വതേജസ്സിനെ (൧൫)

അനന്തരം ഈ ദിവ്യാസ്ത്രമന്ത്രത്തെ ഭഗവാൻ കൃശാശ്വൻ ആയിരത്തിലധികം സംവത്സരം ശിഷ്യനായിരുന്ന ഭഗവാൻ വിശ്വാമിത്രന്നുപദേശിച്ചു, അദ്ദേഹം എനിക്കും. ഇങ്ങിനെയാണ് ഇതു വന്നിട്ടുള്ള ക്രമം. കുമാരന് പിന്നെ ഏതു പാരമ്പര്യമനുസരിച്ചാണ് ലഭിച്ചത് എന്നറിഞ്ഞാൽ കൊള്ളാം.

ലവൻ—ഞങ്ങൾക്കു ഈ അസ്ത്രങ്ങൾ സ്വതസ്സിദ്ധങ്ങളാണ്.

രാമൻ—(വിചാരിച്ചു) അത്യുൽകൃഷ്ടമായ പുണ്യപരിപാകം കൊണ്ടുണ്ടായ എന്തോ ഒരു മഹിമയായിരിക്കാം. 'ഞങ്ങൾക്കു' എന്നു പറഞ്ഞതിൻെറ സാരമെന്താണ്?

ലവൻ—എരട്ടപെറവുണ്ടായ ഭ്രാതാക്കളാണ് ഞങ്ങൾ.

രാമൻ—എന്നാൽ ആ ഉണ്ണി എവിടെ?

(അണിയറയിൽ) ഹേ ഭാണ്ഡായന! ഭാണ്ഡായന!

ആയുഷ്മാൻലവനുണ്ണിചെയ്തുരണംഭൂപൻെറസൈന്യങ്ങളോ-
ടായിട്ടോപറയുന്നതെന്തുടനതതയെന്നോഭവാൻസ്നേഹിത
എന്നാലിന്നധിരാജശബ്ദമഖിലംചെന്നാസ്സമിക്കുംദ്രുതം
മിന്നുംക്ഷത്രിയശസ്ത്രവഹ്നികളുമിന്നൊന്നായ്ശമിച്ചീടുമേ.

രാമൻ— * ആരാണിശ്ശിശുവിന്ദ്രനീലമണിയെ-
ത്തംഗപ്രഭാപൂർണ്ണനായ്
സ്വൈരംതൻധ്വനികൊണ്ടുതന്നെ പുളകം
നൽകുന്നുമേമേനിയിൽ
പാരംനീലനിറംകലർന്നനവമാം
ധാരാധരംധീരമാ-
മാരാവേണകടമ്പിലാശ്രുമുകുള-
ക്കൂട്ടത്തെനൽകുംവിധം (൧൬)

ലവൻ — ഇദ്ദേഹമാകുന്നു ആൎയ്യനായ കുശൻ, ഭരതാശ്രമത്തിൽനിന്നു തിരിച്ചുവരികയാണ്.

രാമൻ — (കൌതുകത്തോടുകൂടി) ഉണ്ണി! ആയുഷ്മാനായ അവനെ ഇങ്ങോട്ടു തന്നെ വിളിക്കൂ.

ലവൻ — അങ്ങിനെതന്നെ. (എന്നു ചുററിനടക്കുന്നു)

(അനന്തരം കുശൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

കുശൻ — (അത്ഭുതസന്തോഷധൈൎയ്യങ്ങളോടുകൂടി വില്ലിനെ ആസ്ഫാലനം ചെയ്തുകൊണ്ട്)

* വൃത്രാരാതിക്കുപോലുംപടയിലഭയസ-
മ്മാനമെപ്പോഴുമേകി-
ദൃപ്തന്മാരെദ്ദഹിപ്പിപ്പതിനുടനെരിയും
ക്ഷാത്രതേജോഗ്നിയോടും
വൎത്തിക്കുംമിത്രഗോത്രോത്ഭവനൃപരെരണ-
ത്തിന്നുകിട്ടീടിലിന്നെൻ
കൎത്തുംഘോരാസ്ത്രദീപ്തിച്ചുടതടവിയഞാ-
ണുള്ളവില്ലിൻെറഭാഗ്യം (൧൫)

(ബദ്ധപ്പെട്ടുനടക്കുന്നു)

രാമൻ — ഈ ക്ഷത്രിയക്കുട്ടിയിൽ മഹത്തായ ഒരു പൌരുഷം കാണപ്പെടുന്നു.

* നോട്ടംപുല്ലായ്ഗണിക്കുന്നിതുസകലജഗൽ
സത്വസാരത്തെനൂനം
ദാൎഢ്യംപൂണ്ടിട്ടുറപ്പുള്ളൊരുഗതിധരയെ-
ത്താഴ്ത്തുമോയെന്നുതോന്നും
കുട്ടിക്കാലത്തുപോലുംഗിരിയൊടുസമമാം
ഗൌരവത്തോടുകൂടി-
പ്പെട്ടന്നിങ്ങോട്ടുപോരുന്നൊരുശിശുവിവനാ-
വിരമോഗൎവ്വുതാനൊ (൧൬)

ലവൻ — (അടുത്തുചെന്ന്) ആൎയ്യൻ ജയിക്കുന്നു.

കുശൻ — ആയുഷ്മൻ! എന്താണ് യുദ്ധം യുദ്ധമെന്ന ഒരു വൎത്തമാനം കേട്ടത്?

ലവൻ — കുറച്ചുണ്ടായി, അതത്ര സാരമില്ല. ആൎയ്യൻ ഈ മഹ

ത്തായ ഗവ്വത്തെ വിട്ട് ഇവിടെ വിനയത്തോടുകൂടി വത്തിക്കേണ്ടതാണ്.

കുശൻ—എന്തിനായിട്ട്?

ലവൻ—മഹാരാജാവായ രഘുപതി ഇവിടെ എഴുന്നെള്ളീട്ടുണ്ട്, അദ്ദേഹം നമ്മെക്കുറിച്ച് സ്നേഹിക്കുന്നു, ആൎയ്യനെ അടുത്തു കാണ്മാനാഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

കുശൻ—(ആലോചിച്ച്) വൎണ്ണാശ്രമധൎമ്മപരിപാലകനായ ആ രാമായണകഥാനായകനൊ?

ലവൻ—അതെ.

കുശൻ—ആ മഹാത്മാവിൻെറ പുണ്യദൎശനം ആഗ്രഹിക്കത്തക്കതു തന്നെ. എന്നാൽ നോം ഏതുവിധത്തിലുള്ള മൎയ്യാദയെ അനുസരിച്ചാണ അദ്ദേഹത്തിനെ ചെന്നു കാണേണ്ടതെന്നു ഞാനറിയുന്നില്ല.

ലവൻ—അച്ഛനെ ഏതു പ്രകാരമൊ ഉപചാരംകൊണ്ട് അപ്രകാരം തന്നെ.

കുശൻ—എടോ അതെങ്ങിനെ?

ലവൻ—സുജനാഗ്രഗണ്യനായ ഊൎമ്മിളാപുത്രൻ ചന്ദ്രകേതു പ്രിയവയസ്യനെന്ന നിലയിൽ എന്നെ അനുവൎത്തിക്കുന്നു, അതുകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിൻെറ സംബന്ധവഴിയായി ഈ രാജൎഷി നമുക്കും ധൎമ്മതാതൻ തന്നെയാണെല്ലൊ.

കുശൻ—ഇപ്പോൾ ക്ഷത്രിയൻെറ നേരിട്ടും വിനയത്തോടുകൂടിയിരിക്കേണ്ടതായി.

ലവൻ—അനുഭാവഗാംഭീൎയ്യാകൃതികൾകൊണ്ട് ഊഹിക്കാവുന്ന പലവിധ ലോകോത്തരചരിതാതിശയങ്ങളുള്ള ആ മഹാപുരുഷനെ ആൎയ്യൻ ദൎശിച്ചാലും.

കുശൻ—(നോക്കീട്ട്)

* വളരെപ്രസന്നരൂപം
വലിയവിശുദ്ധപ്രഭാവമത്യാശ്ചൎയ്യം
വന്ദ്യൻരാമായണകവി
വാഗ്ദേവിയെവേണ്ടദിക്കിലുപയോഗിച്ചു (൨൦)

(അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) താത! വാല്മീകിശിഷ്യനായ കുശൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

രാമൻ__ആയുഷ്മൻ! വരു വരു.

* വാരിനിറഞ്ഞുള്ളനവ
ക്കാറിനുസമകാന്തിയുള്ളനിൻകായം
സൈ്വരംപുൽകുവതിന്നായ്
പാരംപ്രീത്യാകൊതിച്ചിടുന്നേൻഞാൻ (൨൭)

(ആലിംഗനം ചെയ്ത് ആത്മഗതം) ഈ ബാലകനെൻെറ പുത്രനായിരിക്കുമോ,

* തിങ്ങിദ്ദേഹത്തിൽനിന്നിട്ടിഹപലവഴിയായ്
ചോന്നവാത്സല്യമോന-
ല്ലംഗംകയ്ക്കൊണ്ടിവണ്ണംവെളിയിലിഹവസി-
ക്കുന്നചൈതന്യമോമേ
തുംഗാനന്ദാൽദ്രവിച്ചുള്ളൊരുമമഹൃദയം
കൊണ്ടുസൃഷ്ടിച്ചതോത-
ന്നംഗസ്പൎശങ്ങളാലെന്നുടലിലമൃതൊഴി
ക്കുന്നുവോയിക്കുമാരൻ (൨൮)

ലവൻ__താത! വെയിലിൻെറ ചൂടു ദുസ്സഹമായിരിക്കുന്നു, അതുകൊണ്ട് ഇവിടെ ഈ സാലവൃക്ഷത്തണലിൽ കുറച്ചു നേരം താതനെഴുന്നള്ളിയിരുന്നാലും.

രാമൻ—ഉണ്ണിയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ.

(എല്ലാവരും ചുററി നടന്നിരിക്കുന്നു)

രാമൻ—(ആത്മഗതം)

* ഇതെന്തൊരുമഹാത്ഭുതംവിനയമോടുതാനെങ്കിലും
ഗതിസ്ഥിതിയിരിപ്പുതൊട്ടൊരുസമസ്തഭാവങ്ങളും
ധൃതംകുശനുമോക്കിലീലവനുമുണ്ടുസാമ്രാജ്യമെ
ന്നതിസ്ഫുടമതായെനിക്കറിവുതന്നിടുന്നുണ്ടഹോ (൨൯)

* ഉന്നിദ്രാബ്ജമതിന്നുനല്പമധുവിൻ
ബിന്ദുക്കളാൽപോലെയും
മിന്നുംനല്പമണിക്കുചാരുകിരണ-
ക്കൂട്ടങ്ങളാൽപോലെയും
ചിന്നുംകൌതുകകാന്തിയുള്ളതനുവി-
ന്നേററംസ്വതസ്സിദ്ധമാം
സൌന്ദൎയ്യപ്രഭയാൽവിശിഷ്ടമൊരലം-
കാരംഭവിക്കുന്നുതേ (൩൦)

ഇവരിൽ രഘുകുലകുമാരന്മാൎക്കുള്ള ഛായയും ധാരാളമായികാണുന്നു.

* താരുണ്യംചേൎന്നപാരാവതഗളസദൃശ-
ശ്യാമളംചാരുഗാത്രം
നേരേനന്നായ്നിരപ്പുള്ളുവയവമെരുതിൻ
സ്കന്ധമൊത്തംസയുഗ്മം
പാരംശാന്തസ്വഭാവത്തൊടുമൃഗപതിനോ-
ക്കുന്നപോലൊട്ടനക്കം
ചേരാതുള്ളോരുനോട്ടംഘനമധുരമൃദം-
ഗദ്ധ്വനിക്കൊത്തശബ്ദം (൨൭)

(സൂക്ഷിച്ചുനോക്കീട്ട്) അയേ ഇവരുടെ ആകൃതി എന്റെ ആകൃതിക്കൊത്തിരിക്കുന്നു, എന്നുമാത്രമല്ല,

* ക്ഷോണീനന്ദിനിതന്റെയുംസ്ഫുടതരം
സാദൃശ്യമിബ്ബാലരിൽ
കാണുന്നുണ്ടതുനല്ലവണ്ണമറിയാം
സൂക്ഷിച്ചുനോക്കീടുകിൽ
ചേണാൎന്നുള്ളോരുനൂതനാംബുജസമ-
ശ്രീചേൎന്നുശോഭിക്കുമെൻ
പ്രാണപ്രേയസിതന്റെവക്ത്രമധുനാ
തോന്നുന്നുകാണുംവിധം (൨൮)

* മുത്തുപോലെമരദന്തകാന്തിവിളയാടു
മോഷ്ഠദളമുദ്രയി-
ന്നോൎത്തുകാങ്കിലതുതന്നെനൂനമതുതന്നെ
യിശ്രവണപാശവും
നേത്രയുഗ്മമിതുരക്തനീലനിറമൊത്തു
ചേൎന്നൊരുവിധത്തിലാ-
ണിത്രതന്നെയൊരുഭേദമെങ്കിലുമിതിന്റെ
ഭംഗിയതുതാനഹോ (൨൯)

വാല്മീകി വസിക്കുന്ന ആ കാടുതന്നെയാണിത്, ഇവിടെയാണല്ലോ പണ്ടു ദേവിയെ പരിത്യജിച്ചത്. ഇവരുടെ ആകൃതിയുംദേഷവും ഇങ്ങിനെ ഇരിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. എന്നുമാത്രമല്ലഇങ്ങുംകാ

സ്രൂങ്ങൾ ഇവക്ക് സ്വയമായി പ്രകാശിച്ചുമിരിക്കുന്നു. ഇതില ല്ലം ആലോചിപ്പാനുണ്ട്, പണ്ട് ചിത്രദൎശനസമയത്തിൽ പ്രസംഗവശാൽ ഞാൻ അസ്രൂങ്ങളെ അനുവദിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നത് ഒരു സമയം സഫലമായി തീൎന്നതായിരിക്കാം. ഈ അസ്രൂങ്ങൾ പാരമ്പൎയ്യവഴിക്കല്ലാതെ പൂൎവ്വന്മാൎക്കുപോലും സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളതായി ഞാൻ കേട്ടിട്ടുമില്ല. ഹൃദയത്തിന്നുള്ള ഈ സുഖാതിശയമൊ പലവിചാരങ്ങൾകൊണ്ടും ഇളകിമറിയുന്ന എന്റെ അന്തരാത്മാവിനെ വിശ്വസിപ്പിക്കയും ചെയ്യുന്നു. ദേവിയുടെ ഗൎഭാരം രണ്ടായിപിരിഞ്ഞിട്ടുണ്ടായിരുന്നത് പ്രായേണ ഞാനറികയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. (കണ്ണീരോടുകൂടി)

* പണ്ടുണ്ടായുള്ളരാഗംപരിചയമതിനാൽ
 പൂൎണ്ണമായിട്ടുമന്യൻ
കണ്ടെത്താത്തസ്ഥലത്തുംജഡതസഹജമാ
 ലജ്ജയാൽകണ്ണിലെന്നും
ഉണ്ടായീടുന്നമൽപ്രേയസിയുടെജഠരം
 തപ്പിഞാൻമുമ്പറിഞ്ഞേൻ
രണ്ടായിട്ടുള്ളഗൎഭസ്ഥിതിപുനരവളും
 തെല്ലുനാൾചെന്നറിഞ്ഞാൾ. (൨൨)

(കരഞ്ഞിട്ടു) എന്നാൽ ഏതെങ്കിലും ഒരു ഉപായവഴിക്ക് ഇവരോടു ചോദിച്ചെങ്കിലൊ.

ലവൻ—താത! ഇതെന്താണ്?

* ഭുവനമംഗളമായഭവന്മുഖം
നയനതോയകണങ്ങൾനിറഞ്ഞഹോ!
തുഹിനബിന്ദുഗണങ്ങൾനിറഞ്ഞിടും
നളിനഭംഗിവഹിച്ചതുസാംപ്രതം (൨൩)

കുശൻ—അയിവത്സ!

* സീതാദേവ്യാവിനാശ്രീരഘുവരനുമഹാ-
 ദുഃഖമല്ലാതെപാൎത്താ-
ലേതുമില്ലെന്നുമത്രേപ്രിയയുടെവിരഹേ
 നാടുവൻകാടുപോലെ

താദൃക്കാസ്നേഹബന്ധംവിരഹമിതതിരി
ല്ലാത്തതാണിപ്രകാരം
ചോദിക്കുന്നെന്തുരാമായണകഥയറിയാ-
ത്തുള്ളോരാൾപോലെയുണ്ണി (൩൦)

രാമൻ—(ആത്മഗതം) ഇവരുടെ വാക്കുകൾ എന്റെ വിചാര മാൎഗ്ഗത്തെക്കടന്നു നില്ക്കുന്നു. അതുകൊണ്ടു ഇനി ചോദിച്ചിട്ടു ഫലമില്ല. ദുഷ്ടഹൃദയമെ! നീയെന്താണ് അകാരണമായിട്ടു സ്നേഹംകൊണ്ടു ചഞ്ചലമായിരിക്കുന്ന ഒരുവികാരത്തെ വഹിക്കുന്നതു. ശോകാവേഗത്തെ ഹൃദയത്തിലൊതുക്കുവാൻകഴിയായ്കയാൽ ഞാൻ ഇപ്രകാരം ശിശുക്കൾക്കുംകൂടി ദയതോന്നത്തക്ക സ്ഥിതിയിലായല്ലൊ. ഇരിക്കട്ടെ ഇതിനെ മറച്ചുകളയാം. (പ്രകാശം) വത്സന്മാരെ! ഭഗവാൻ വാല്മീകിയുടെ സരസ്വതീവിലാസമായിട്ടും സൂൎയ്യവംശത്തിന്റെ ചരിതവൎണ്ണനമായിട്ടും ഉള്ള രാമായണമെന്ന ഒരു പ്രബന്ധമുണ്ടെന്നു കേൾക്കുന്നുവെല്ലൊ, അതിലുള്ള കൌതുകംകൊണ്ടു എവിടെയെങ്കിലും അല്പം കേൾക്കുന്നതിന്നു ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു.

കുശൻ—ആ ഗ്രന്ഥം ഞങ്ങൾ മുഴവനും വായിച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടില്ല, ബാലചരിതം അവസാനിക്കുന്ന അദ്ധ്യായത്തിലെ രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങളിപ്പോൾ ഓൎമ്മയുണ്ട്.

രാമൻ—ഉണ്ണി ചൊല്ലു.

കുശൻ—പ്രകൃത്യൈവപ്രിയാസീതാരാമസ്യാസീന്മഹാത്മനഃ
പ്രിയഭാവസ്സതുതയാസ്വഗുണൈരേവവൎദ്ധിതഃ (൩൧)
* തഥൈവരാമസ്സീതായാഃപ്രാണേഭ്യോപിപ്രിയോഭവൽ
ഹൃദയംത്വേവജാനാതിപ്രീതിയോഗംപരസ്പരം ൩൨

(പ്രേമംസ്വയമാൎന്നേശ്രീമാൻരാമന്നുദിച്ചജാനകിയിൽ
ഭ്രമകളതിനെത്തൻഗുണസാമൎത്ഥ്യംകൊണ്ടുതന്നെവലുതാക്കി
രാമനിലാത്മാവേക്കാൾപ്രേമമുദിച്ചുതഥൈവസീതക്കും
പ്രീതിപരസ്പരമുള്ളതുചേതസ്സിനുമാത്രമെഗ്രഹിക്കാവു (൩൨)

രാമൻ—കഷ്ടം അതിഭയങ്കരമാകുംവണ്ണം ഹൃദയമൎമ്മങ്ങൾവല്ലാതെ പിളൎന്നുപോകുന്നു, ഹാ ദേവി! അന്നത്തെ പ്രീതിയോ

ഗം ഇങ്ങിനെതന്നെയായിരുന്നുവല്ലൊ. അഹോ! അഹേതുക മായിട്ടുള്ള അവസ്ഥാവ്യത്യാസത്താൽ വിപരീതസ്വഭാവങ്ങളായിട്ട് വ്യസനത്തിലായവസാനിക്കുന്ന ഈ സംസാരവൃത്താന്തങ്ങൾ എന്നെ തപിപ്പിക്കുന്നു.

* അന്നത്തെസ്സൌഖ്യദുഃഖങ്ങളിലുമിരുമന
സ്സിന്റെറയോജിപ്പുമേറ്റം
നന്നായ്വിശ്വാസമൂലംപെരുകിയകുതുകാ-
നന്ദമാന്നുള്ളിരിപ്പും
അന്യോന്യപ്രീതിയത്തങ്ങളുമെവിടെമഹാ-
കഷ്ടമീവണ്ണമായി
ട്ടിന്നുംവേർപെട്ടുപോകാതഹഹഹൃദിചലി-
ക്കുന്നതിപ്പാപിജീവൻ (൩൩)

അഹോകഷ്ടം!

* തിരക്കിക്കൊണ്ടെന്നെൻപ്രിയതമയിലൊന്നിച്ചുടനുദി-
ച്ചിരിക്കുന്നോരോരോസ്സുഗുണനിരയാൽ ചാരുതരമായ്
സ്മരിപ്പാൻവയ്യാതുള്ളൊരുസമയമേതെങ്കിലതുതാൻ
സ്മരിപ്പിച്ചുകഷ്ടംഹൃദയമതിലിബ്ബാലവചനം (൩൪)

* നന്നായ്ച്ചേത്രുന്നിമാറത്തഥ ചിലദിവസം
കൊണ്ടഹോതെല്ലുതെല്ലാ-
യ്മന്ദംമന്ദംമുളച്ചെൻപ്രിയയുടെമുലതെ
ല്ലന്നുവിസ്തീർണ്ണമായി
ഒന്നായ്പ്രായാഭിലാഷപ്രണയമിവകലു-
ന്നന്നുകാമാഗ്നിചിത്തം
തന്നിൽസ്സംപൂർണ്ണമായുംപ്രിയയുടെതനുവിൽ
സന്നമായുംവിളങ്ങി (൩൫)

കുശൻ—ഗംഗാതീരത്തിലുള്ള ചിത്രകൂടവനത്തിൽ ക്രീഡിക്കുമ്പോൾ രഘുപതി സീതാദേവിയോടു പറഞ്ഞ ശ്ലോകമാണിത്.

* ത്വദർത്ഥമിവവിന്യസ്തശ്ശിലാപട്ടോയമഗ്രതഃ
യസ്യായമഭിതഃപുഷ്പൈഃപ്രവൃഷ്ടഇവകേസരഃ (൩൬)

സുമനിരകളെന്നന്നാസ്സേസരംവാരിവർഷി-
ച്ചമിതസുഷമയോടുംമുന്നിലായ്ക്കപ്പോലെ
സമതയൊടുവിളങ്ങുംനല്ലൊരിക്കല്ലുകണ്ടാൽ
സുമുഖിതവശമിപ്പാനുള്ളതാണെന്നുതോന്നും (൩൧)

രാമൻ—(ലജ്ജാസ്മിതസ്നേഹവ്യസനങ്ങളോടുകൂടി) കഥയില്ലാത്തവരാണെല്ലോ കുട്ടികൾ, കാട്ടിൽ വസിക്കുന്നവരായാൽ പിന്നെ പറവാനുണ്ടോ, ഹാ ദേവി! ആ കാലത്തുള്ള വിശ്വാസാദികളിൽ സാക്ഷിയായ ആ പ്രദേശത്തെ സ്മരിക്കുന്നുണ്ടോ ഹാ കഷ്ടം! കഷ്ടം!!

* നാന്നായ്ഗംഗയിൽനിന്നുമന്ദമണയും
കാറേററുപാറീചാളകം
ചിന്നുമ്പോൾപ്രഭതെല്ലുതെല്ലുമറയും
ഫാലേന്ദുവാൽകാന്തമായ്
കണ്ണുതിന്നൊരുഭൂഷയില്ലകവിളിൽ
കാശ്മീരമില്ലെങ്കിലും
കണ്ണിന്നുത്സവമായ്വിളത്തുവിലസും
നിൻവക്ത്രമോക്കുന്നുഞാൻ

(സ്തംഭിച്ചപോലെയിരുന്നു വ്യസനത്തോടുകൂടി)
ആഹോ ആശ്ചര്യം!

* പാരംചിന്തിച്ചചിന്തിച്ചൊരുവിധമുള്ളവായ്
മുന്നിലുണ്ടെന്നുതോന്നും
നേരത്താശ്വാസമല്പംപ്രിയജനമുളവാ-
ക്കുന്നുവേർപാടിലുംതാൻ
നേരേകണ്ടോരുരൂപംമറയുകിലുലകം
ജീർണ്ണമാംകാടതാകും
നീറുന്നുണ്ടെന്നുതോന്നുംഹൃദയമുടനുമി
ത്തീയ്യിൽവെന്തെന്നപോലെ (൩൨)

(അണിയറയിൽ)

* ശ്രീരാമാംബകളൊത്തരുന്ധതിയുമാ-
വാല്മീകിവൈദേഹനാ-
മാരാജൎഷിവസിഷ്ഠനുംശിശുരണം
കേട്ടേററവുംഭീതരായ്

ദൂരത്താശ്രമമാകയാൽത്വരിത ചി-
ത്തന്മാർത്തെന്നാകിലും
പോരുന്നുജ്ജരയുള്ളമേനിവളരെ
ക്ഷീണിച്ചിതാമന്ദമായ് (൩൯)

രാമൻ--ഭഗവാന്മാരായ അരുന്ധതിവസിഷ്ഠന്മാരും അംബമാരും ജനകനും ഇവിടെത്തന്നെയൊ, കഷ്ടം! ഇവരെ എങ്ങിനെയാണ് ഞാൻ കാണുന്നതു. (വ്യസനത്തോടുകൂടി നോക്കീട്ട്) അഹഹ! താതജനകനുംകൂടി ഇവിടെ വന്നിട്ടുള്ളതിനാൽ ഭാഗ്യഹീനനായ ഞാൻ വജ്രംകൊണ്ടുതാഡിതനായി,

* ശ്ലാഘ്യംസംബന്ധമെന്നോർത്തതിമുദമിയലും
ശ്രീവസിഷ്ഠാദ്യരോടും
മക്കൾക്കുള്ളാവിവാഹോത്സവകുതുകികളാം
താതയോസ്സംഗതത്തെ
ഇക്കണ്ണാൽകണ്ടഞാനിപ്പിതൃസഖമുമ്പമി-
ക്കഷ്ടകാലത്തു കണ്ടും
ദുഃഖാൽപ്പൊട്ടിത്തെറിച്ചില്ലുടലുടനഥവാ
രാമനാലെന്തശക്യം (൪൦)

(അണിയറയിൽ കഷ്ടം! കഷ്ടം!)

* നന്നായുള്ളനുഭാവമൊന്നുതനുവിൽ
ശേഷിച്ചുകൊണ്ടീവിധം
നന്നെക്ഷീണനതാംരഘുപ്രവരനെ-
ക്കണ്ടിട്ടുപെട്ടന്നഹോ
നിന്നൊന്നാധിയിലമ്പരന്നജനകൻ
പിന്നെഗ്രഹിപ്പിക്കയാ-
ലൊന്നായുന്നഴൽകൊണ്ടുമോഹമുടനേ
പ്രാപിച്ചുരാമാംബമാർ (൪൧)

രാമൻ -- ഹാ താത! ജനക! ഹാ അംബമാരെ!

* ജനകരഘുകുലത്തിൻക്ഷേമസർവ്വസ്വമായി-
ട്ടനുപമഗുണമെല്ലാംചേരുന്നോരാവസ്തുവിങ്കൽ
കനിവൊരുലവമില്ലാത്തുള്ളൊരിപ്പാപിതന്നോ
ടനുചിതമിനിനിങ്ങൾക്കുള്ളകാരുണ്യപൂരം (൪൨)

ഇവരെ ചെന്നു കാണുകതന്നെ. (എന്നു എഴുനീല്ക്കുന്നു)

കുശലവന്മാർ — താതൻ ഇതിലെ. ഇതിലെ.

(വ്യസനത്തോടുകൂടി ചുററിനടന്നു എല്ലാവരുംപോയി)

കുമാരപ്രത്യഭിജ്ഞാനമെന്ന ആറാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

—ᨊ—

ഭാഷാനാടകം

ഏഴാമങ്കം

(അനന്തരം ലക്ഷ്മണൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ലക്ഷ്മണൻ—ഭോ ഭോ ഭഗവാൻ വാല്മീകിമഹർഷി ഞങ്ങളോടുകൂടി നാട്ടിലും നഗരത്തിലും വസിക്കുന്ന ബ്രാഹ്മണ ക്ഷത്രിയസമേതന്മാരായ ജനങ്ങളെ ക്ഷണിച്ചും, ദേവാസുരതിൎയ്യഗ്ഗുരഗന്മാരോടുകൂടി നിഖിലങ്ങളായ സ്ഥാവരജംഗമഭൂതസമൂഹങ്ങളെ തന്റെ പ്രഭാവംകൊണ്ടും, ഇവിടെവരുത്തിയിരിക്കുന്നു. ആൎയ്യൻ എന്നോടിങ്ങിനെ കല്പിച്ചുമിരിക്കുന്നു. 'വത്സലക്ഷ്മണ! ഭഗവാൻ വാല്മീകി തന്റെ കൃതിയെ അപ്സരസ്ത്രീകളെക്കൊണ്ടു അഭിനയിപ്പിക്കുന്നതു കാണ്മാനായിട്ടു നമ്മെ ക്ഷണിച്ചിരിക്കുന്നു, അതിനാൽ ഗംഗാതീരത്തിലുള്ള രംഗസ്ഥാനത്തിങ്കൽചെന്നു സാമാജികന്മാരെ യഥാക്രമം ഇരുത്തേണ്ടതാണ്' എന്നു. അതിനാൽ ഞാനിപ്പോൾ മൎത്ത്യാമൎത്ത്യങ്ങളായ സകലഭൂതസമൂഹങ്ങളേയും ഉചിതങ്ങളായ സ്ഥാനങ്ങളിലിരുത്തുകയുംചെയ്തു.

* എന്നുംനിവാസമിഹരാജപദാശ്രമത്തി
ലെന്നാലുമേവമതികഷ്ടമുനിവ്രതത്തെ
നന്നായ്ഗ്രഹിച്ചിടുമൊരാൎയ്യനിതാവരുന്നി-
തൊന്നാമനാംകവിയിലുള്ളൊരുഗൌരവത്താൽ(൧)

രാമൻ — വത്സ! ലക്ഷ്മണ! നാടകം കാണ്മാനുള്ളവരെല്ലാം ഇരുന്നുവോ?

ലക്ഷ്മണൻ—ഉവ്വ്

രാമൻ—എന്നാൽ വത്സന്മാരായ ഈ കുശലവാന്മാരേയും ചന്ദ്രകേതുവിനെപ്പോലെ മാന്യസ്ഥാനത്തിലിരുത്തേണ്ടതാണ്.

ലക്ഷ്മണൻ—ആര്യന്റെ ഇവരിലുള്ള വാത്സല്യത്തെ അറിഞ്ഞു ഞാനിങ്ങിനെ തന്നെ ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ഇതാണ് വിരിച്ചിട്ടുള്ള രാജാസനം. ഇതിലാര്യനിരുന്നാലും.

(രാമൻ ഇരിക്കുന്നു) (എല്ലാവരും ഇരിക്കുന്നു)

രാമൻ—എന്നാൽ ആരംഭിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

സൂത്രധാരൻ—(പ്രവേശിച്ചിട്ട്) ഭോ, ഭോ, ഭൂതാത്ഥവാദിയായ ഭഗവാൻ വാല്മീകി സ്ഥാവരജംഗമാത്മകമായ ജഗത്തിനോടാജ്ഞാപിക്കുന്നു. 'നാം ദിവ്യചക്ഷുസ്സുകൊണ്ടറിഞ്ഞിട്ടു കരുണാത്ഭുതരസങ്ങളുള്ള പരിശുദ്ധമായൊരു രൂപകം നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ട്. കാര്യഗൌരവമുള്ളതുകൊണ്ട് അതിലെല്ലാവരും ശ്രദ്ധവെക്കേണ്ടതാണ്' എന്ന്.

രാമൻ—ഇതു പറകപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. 'ധർമ്മങ്ങളെ പ്രത്യക്ഷമായറിഞ്ഞിട്ടുള്ളവരാകുന്നു ഋഷികൾ. ഭഗവാന്മാരായ അവരുടെ അമൃതസാരങ്ങളായും സത്വഗുണപ്രധാനങ്ങളായുമുള്ള പ്രജ്ഞാനങ്ങൾ പ്രവേശിക്കുന്നതിൽ വല്ല ദിക്കിലും തടസ്ഥമുണ്ടായേക്കുമൊ എന്നു ശങ്കിപ്പാനിടയില്ല' എന്ന്.

(അണിയറയിൽ) ഹാ ആര്യപുത്ര! ഹാ കുമാരലക്ഷ്മണ! ഏകാകിനിയായും ഭാഗ്യഹീനയായും അശരണയായും അരണ്യത്തിൽ പ്രസവവേദന ആരംഭിച്ചിരിക്കുന്ന എന്നെ ദുഷ്ടമൃഗങ്ങൾ ഭക്ഷിപ്പാനാഗ്രഹിക്കുന്നു. അതുകൊണ്ട് ഭാഗ്യഹീനയായ ആ ഞാനിപ്പോൾ ഗംഗയിൽ ദേഹത്തെ ത്യജിക്കുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—(ആത്മഗതം) കഷ്ടം ഇതെന്തോ വേറെ ഒന്നാണ്.

സൂത്രധാരൻ—* ഭൂപാലനാൽക്കൊടിയകാട്ടിലുടൻവെടിഞ്ഞ
ഭൂപുത്രിയാംരഘുകുലേശ്വരധർമ്മപത്നി
ആപന്നയായ്പ്രസവവേദനചേർന്നുദിച്ച
താപംനിമിത്തമുടൽഗംഗയിലിട്ടിടുന്നു (൨)

(എന്നു പോയി)

രാമൻ—ഹാ ദേവി! ലക്ഷ്മണ! രക്ഷിക്ക.

ലക്ഷ്മണൻ—ആര്യ! നാടകമാണിത്,

രാമൻ—ഹാ ദേവി! ദണ്ഡകാരണ്യവാസപ്രിയസഖി! രാമൻ നിമിത്തമല്ലേ ഈ കഷ്ടാവസ്ഥ ഭവതിക്കു വന്നത്
ലക്ഷ്മണൻ—ആര്യ; പ്രബന്ധാത്ഥത്തെ ദശിച്ചാലും.
രാമൻ—വജ്രഹൃദയനായ ഞാൻ ഇതാ സജ്ജനമായിരിക്കുന്നു.

(അനന്തരം ഓരോ കുട്ടികളെ മടിയിൽ വെച്ചിട്ടുള്ള ഗംഗാഭൂമികളാൽ താങ്ങപ്പെട്ടുകൊണ്ട് സീതാദേവിപ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാമൻ—വത്സലക്ഷ്മണ! എന്തെന്നറിവാൻ പാടില്ലാത്തതും അകാരണമായി സംഭവിച്ചതുമായ ഒരു ക്രൂരിരുട്ടിൽ ഞാൻ പ്രവേശിക്കുന്നപോലെ തോന്നുന്നു. എന്നെത്താങ്ങിക്കൊൾക.

ഗംഗ— * സമാശ്വസിക്കാശ്രുഭേധരാസുതേ
സമസ്തഭാഗ്യങ്ങളുമൊത്തുചേന്നുതേ
ത്വമംബുവിൽപെററിതുരാഘവാന്വയം
സമുദ്ധരിക്കുന്നൊരുദാരകദ്വയം. (൩൨)

സീതാ—(ആശ്വസിച്ചിട്ടു) ഭാഗ്യത്താൽ രണ്ടു പുത്രന്മാരെ ഞാൻ പ്രസവിച്ചു അയ്യോ ആര്യപുത്ര! (മൂഛിക്കുന്നു.)
ലക്ഷ്മണൻ—(പാദങ്ങളിൽ വീണിട്ട്) ആര്യ! ആര്യ!നോം ഭാഗ്യത്താൽ വദ്ധിക്കുന്നു. രഘുവംശത്തിന്ന് മംഗളങ്ങളായ അങ്കുരങ്ങളുണ്ടായി. (നോക്കീട്ട്) ഹാ ഹാ ഇളകിവരുന്ന കണ്ണുരുകളുടെ പ്രവാഹത്താൽ പരവശനായിട്ടു ആര്യൻമോഹച്ചു പോയിരിക്കുന്നു. (എന്നു വീശുന്നു)
ഭൂമി—വത്സേ! ആശ്വസിക്കു ആശ്വസിക്കു.
സീതാ—(ആശ്വസിച്ചിട്ട്) ഭഗവതി! നിങ്ങളാരാണ്? ഇവരാരാണ്?
ഭൂമി—ഇവർ നിന്റെ ശ്വശുരകുലദേവതയായ ഭഗവതി ഭാഗീരഥിയാണ്.
സീതാ—ഭഗവതി നിങ്ങൾക്കു നമസ്കാരം.
ഗംഗ—ചാരിത്രത്തിന്നുചിതമായ കല്യാണസമ്പത്തുണ്ടാകട്ടെ
ലക്ഷ്മണൻ—ഞങ്ങൾ അനുഗ്രഹീതരായി.
ഗംഗ—ഇവരാണ് നിന്റെ മാതാവായ ഭൂമിദേവി.
സീതാ—ഹാ അമ്മെ! ഈ സ്ഥിതിയിലായിട്ടൊ എന്നെക്കാണ്മാൻ സംഗതിവന്നത്!

ഭൂമി—വരു, വത്സേ! വരു, മകളേ!

(എന്നു സീതയെ ആലിംഗനംചെയ്തു മൂർഛിക്കുന്നു.)

ലക്ഷ്മണൻ—(സന്തോഷത്തോടുകൂടി) ഭാഗ്യത്താൽ ഭൂമിദേവിയാലും ഗംഗാദേവിയാലും ആൎയ്യ അനുഗ്രഹീതയായി.

രാമൻ—(നോക്കീട്ടു) ഇതു ഏററവും വ്യസനകരമായിട്ടിരിക്കുന്നുവെല്ലൊ. എല്ലാം ഭരിക്കുന്ന ഭൂമിദേവി കൂടി വ്യസനിക്കുന്നു എന്നുള്ളതുകൊണ്ടു പുത്രസ്നേഹം മറെറല്ലാ സ്നേഹങ്ങളെക്കാളും ശ്രേഷ്ഠമാകുന്നു. അഥവാ ഈ സംസാരതന്തു സൎവ്വസാധാരണമായിട്ടുള്ളതും സ്നേഹത്താൽ ബന്ധിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതും ഛേദിച്ചു കളവാൻ പാടില്ലാത്തവിധത്തിൽ സൎവ്വ പ്രാണികളുടെയും ഉള്ളിൽ കിടക്കുന്നതുമാണല്ലൊ.

ഗംഗ—വത്സേ ജാനകി! ദേവിഭൂതധാത്രി! ആശ്വസിപ്പിൻ ആശ്വസിപ്പിൻ!

ഭൂമി—(ആശ്വസിച്ചു) ദേവി! സീതയെ പ്രസവിച്ചിട്ടു ഞാനെങ്ങിനെ ആശ്വസിക്കുന്നു.

* അന്നാരാക്ഷസമദ്ധ്യവാസമുളവായ് പുത്രിക്കു രണ്ടാമതാ-
യിന്നീത്യാഗകഠോരദുഃഖവുമഹോ കഷ്ടം സഹിക്കാവതോ

ഗംഗ—

* നന്നായോൎക്കുക സുന്ദരേ വിധിവശാൽ കൎമ്മാനുരൂപങ്ങളാ-
യുണ്ടാകുന്ന ഫലങ്ങളെത്തടയുവാൻ പാരിങ്കലാരാളഹോ! (൪)

ഭൂമി—ഭാഗീരഥി! ഭവതി പറഞ്ഞതു ശരിതന്നെ. എന്നാൽ രാമഭദ്രനിങ്ങിനെ ചെയ്തതു നന്നായൊ?

* ചെറിയവയസ്സിതന്നെ ചെയ്ത പാണിഗ്രഹത്തി-
ന്നരിമ, ജനക, ഞാനും, അഗ്നി, ചിത്താനുവൃത്തി
പരഗതിയെ വരുത്തീടുന്ന സന്താനലാഭം
പരമവനിവയൊന്നും തന്നെ യോൎത്തീലയെല്ലോ (൫)

സീതാ—എനിക്കു ആൎയ്യപുത്രന്റെ ഓൎമ്മയുണ്ടാക്കി.

ഭൂമി—ഛീ ആരാണു നിനക്കാൎയ്യപുത്രൻ.

സീതാ—(ലജ്ജയോടും കണ്ണീരോടുംകൂടി) അമ്മ എങ്ങിനെ പറയുന്നുവോ അങ്ങിനെ തന്നെ

രാമൻ—അമ്മെ ഭൂമിദേവി! ഞാനിങ്ങിനെയുള്ളവൻ തന്നെ.

ഗംഗ—ഭഗവതി വസുന്ധരെ! ഭവതി സംസാരത്തിന്റെ ശരീര

മാണെല്ലോ. പിന്നെന്താണ് ഒന്നും അറിഞ്ഞുകൂടാത്തവളെ ന്നപോലെ ജാമാതാവിന്റെ നേരേ കോപിക്കുന്നത്.

* ഘോരംപാരിൽപരന്നുപെരുകിയൊരയശ-
സ്സഗ്നിസംശുദ്ധിയേററം
ദൂരത്തായുള്ളലങ്കാപുരമതിലതിലി-
ങ്ങാക്കുവിശ്വാസമുണ്ടാം
പാരംഉസ്സാദ്ധ്യമായുള്ളഖിലജനസമാ-
രാധനംതന്നെയെല്ലോ
സാരംശ്രീരാഘവന്മാക്കൊരുകുലധനമാ-
ക്കട്ടിമററെന്തുചെയ്യും (൩)

ലക്ഷ്മണൻ—സർവ്വപ്രാണികളുടേയും അന്തഃകരണവൃത്തികളെ നല്ലവണ്ണം അറിയുന്നവരാണല്ലോ ദേവതകൾ, ഗംഗ വിശേഷിച്ചും, അതുകൊണ്ട് ഭവതിക്കിതാ നമസ്കാരം.

രാമൻ—അംബേ! ഭഗീരഥകുഡുംബത്തിൽ ഇടവിടാതെ ഭവതിക്കുള്ള പ്രസാദത്തെ ഭവതി ഇപ്പോഴും അനുവർത്തിച്ചു.

ഭൂമി—ദേവി! ഭവതിയുടെ സ്വന്തമായ ഭഗീരഥകുലത്തിൽ ജനിച്ചവരോട് ഞാനെന്നും പ്രസന്നയായിട്ടുതന്നെ ഇരിക്കുന്നു, എന്നാൽ സഹിപ്പാൻ വയ്യാത്തവിധത്തിൽ സംഭവിച്ച ശോകാവേഗത്താലിങ്ങിനെ പറഞ്ഞുപോയതാണ്. പിന്നെ രാമഭദ്രനു സീതയിലുള്ള സ്നേഹവും ഞാനറിയാതിരിക്കുന്നില്ല.

* തനുജയെമമവത്സൻദൈവഗത്യാവെടിഞ്ഞി-
ട്ടനിശമഴൽനിമിത്തംമാനസംവെന്തുനീറി
ഘനതപമനിജധൈൎയ്യംകൊണ്ടുജീവിച്ചിടുന്നു
ജനരതിയതിമാത്രംചെയ്തപുണ്യങ്ങൾകൊണ്ടും (൭)

രാമൻ—ഗുരുജനങ്ങൾ പുത്രന്മാരിൽ കരുണയുള്ളവരാണെല്ലോ.

സീതാ—(കരത്തു തൊഴുതുകൊണ്ട്) അമ്മേ! അമ്മയുടെ അംഗങ്ങളിൽ എന്നെ ലയിപ്പിക്കണേ.

രാമൻ—ഇതല്ലാതെ വേറെ എന്തു പറയും.

ഗംഗ—ശിവ ശിവ! കഷ്ടം! കഷ്ടം! ആയിരം സംവത്സരം ലയിച്ച് ... തന്നെ ഭവിക്കട്ടെ.

ഭൂമി—മകളേ! നിന്റെ പുത്രന്മാരെ രക്ഷിക്കേണ്ട.
സീതാ—ഞാൻ അനാഥയാണല്ലോ
രാമൻ—ഹൃദയമേ! നീ വജ്രമയംതന്നെ.
ഗംഗ—നാഥനുള്ള നീ എങ്ങിനെ അനാഥയാകുന്നു.
സീതാ—ഞാനെങ്ങിനെയാണ് നാഥനുള്ളവളാകുന്നത്.
ഗംഗയുംഭൂമിയും—*അഖിലജഗന്മംഗളമാ-
ത്മാവിനെനിന്ദചെയ്യതെന്തിനുനീ
അതിനുടെസംഗത്താലി-
ന്നത്യന്തവിശുദ്ധിചേർന്നുഞങ്ങൾക്കും (൮)
ലക്ഷ്മണൻ—ആര്യ്യ! കേട്ടുവോ.
രാമൻ—ജനങ്ങൾ കേൾക്കട്ടെ.
(അണിയറയിൽ കോലാഹലം)
രാമൻ—എന്തോ, അത്യത്ഭുതമായ ഒന്നാണ്.
സീതാ—എന്താണിങ്ങിനെ ആകാശം ജ്വലിക്കുന്നത്.
ഗംഗയും ഭൂമിയും—മനസ്സിലായി.
* മുന്നംകൃശാശ്വൻകുശികാത്മജനും
പിന്നെക്കനിഞ്ഞമുനിരാഘവനും
നന്നായ്ഗ്രഹിപ്പിച്ചൊരുജൃംഭകങ്ങൾ
തന്നേസ്മരിക്കുന്നിതുമൂർത്തിയോടും (൯)
(അണിയറയിൽ)
* അവനിതനയയാകുംദേവിസീതേനമസ്തേ
ഭവതിയൊടതിമോദാൽചിത്രസംദർശനത്തിൽ
ഭുവനപതിമഹാത്മാരാഘവൻചൊന്നവണ്ണം
തവതനയരെവന്നിന്നാശ്രയിക്കുന്നുഞങ്ങൾ (൧൦)
സീതാ—ഭാഗ്യത്താലസ്ത്രദേവതകൾ പ്രകാശിക്കുന്നു.
ലക്ഷ്മണൻ—അന്നു ആര്യ്യൻ പറകയുണ്ടായി. ഇപ്പോൾ സർവ്വവിധത്തിലും ഇതുകൾ ഭവതിയുടെ സന്താനത്തെ പ്രാപിക്കും എന്ന്.
ഗംഗയും ഭൂമിയും—
*ഇത്ഥംനിങ്ങൾപരിഗ്രഹിച്ചതയിദിവ്യാസ്ത്രങ്ങളേ!ഞങ്ങളിൽ
പ്രത്യേകിച്ചുളവാക്കിധന്യതനമസ്കാരങ്ങൾനിങ്ങൾക്കിതാ

അത്യന്തംകൃപയോടുമുണ്ണികളംനിനച്ചീടുന്നനേരത്തുവ-
ന്നെത്തീടേണമടുക്കലെന്നുമുളവാംനിങ്ങൾക്കുസന്മംഗളം ൧൧

രാമൻ—* തെരുതെരെയിളകിയുമിപ്പോൾ
പരമാനന്ദാത്ഭുതങ്ങളിടചേൎന്നും
വരുമൊരുകരുണരസത്തിൻ
തിരനിരവല്ലാത്തവസ്ഥനൽകുന്നു (൧൨)

ഗംഗയും ഭൂമിയും—വത്സേ! നിന്റെ പുത്രന്മാരിപ്പോൾ രാമഭദ്ര നോടു തുല്യന്മാരായി തീൎന്നു എന്നു അറിഞ്ഞാലും.

സീതാ—ഭഗവതിമാരെ! ഇവൎക്കു ക്ഷത്രിയോചിതമായ സംസ്കാരം ചെയ്യാനാരാണുള്ളതു!

രാമൻ— * ധന്യൻവസിഷ്ഠമുനിതാൻപരിരക്ഷചെയ്തു
വന്നീടുമീരഘുകുലത്തെവളൎത്തസീതാ-
തന്നാത്മജൎക്കിഹസംസ്കൃതിചെയ്തിന്നാ-
രെന്നുൾതടത്തിലറിയാതുഴലുന്നകഷ്ടം (൧൩)

ഗംഗയും ഭൂമിയും—മകളേ! നിനക്കെന്തിനാണീവിചാരം, മുല കുടി മാറിയാൽ പിന്നെ ഈ ഉണ്ണികളേ ഭഗവാൻ വാല്മീകിയുടെ പക്കൽ ഞങ്ങൾ ഏല്പിക്കാം. അദ്ദേഹം തന്നെ ഇവൎക്കു വേണ്ടുന്ന ക്ഷത്രിയോചിത സംസ്കാരങ്ങളെ ചെയ്തുകൊള്ളും.

* മനുവംശത്തിൽവസിഷ്ഠൻ
ജനകകുലത്തിൽതഥാശതാനന്ദൻ
എങ്ങിനെഗുരുവാണെന്നാ-
ലങ്ങിനെവാല്മീകിരണ്ടിലുംഗുരുതാൻ (൧൪)

രാമൻ—ഭഗവതിമാരുടെ ആലോചന വളരെ നന്നായി.

ലക്ഷ്മണൻ—ആൎയ്യ! സത്യമായിട്ടു ഞാനറിയിക്കുന്നു, അതാതു ലക്ഷണങ്ങൾകൊണ്ടു ഈ കുട്ടികളാണ് കുശലവന്മാരെന്നു ഞാനൂഹിക്കുന്നു.

* ഈരണ്ടുബാലരുമഹോബഹുവീരരോത്താ-
ലീരാറുചേൎന്നവയസ്സാംബഹുകോമളന്മാർ
ജന്മത്തിലേസ്വയമിവൎക്കുലഭിച്ചിതസ്ത്രം
വാല്മീകിതാനുപനയാദിയിവൎക്കുചെയ്തു.

രാമൻ—ഈ കാരണങ്ങളാൽ തന്നെ ഞാനും ചഞ്ചലചിത്തനായിട്ടു വിമൂഢനായി തീൎന്നിരിക്കുന്നു.

ഭൂമി — വരു വത്സേ! രസാതലത്തെ പരിശുദ്ധമാക്ക.

രാമൻ — അയ്യോ പ്രിയേ! ഭവതി ലോകാന്തരത്തെ പ്രാപിച്ചു പോയോ.

സീതാ — അമ്മേ! അമ്മയുടെ അംഗങ്ങളിൽ എന്നെ ലയിപ്പിച്ചാലും, സംസാരത്തിന്റെ ഇപ്രകാരമുള്ള അവസ്ഥാന്തരത്തെ അനുഭവിപ്പാൻ ഞാൻ ശക്തയാകുന്നില്ല.

രാമൻ - ഇനി എന്താണാവൊ സംഭവിക്കുന്നത്.

ഭൂമി — പുത്രന്മാരുടെ മുലകുടി മാറുന്നവരെ എന്റെ നിയോഗപ്രകാരം നീ ആത്മാവിനെ രക്ഷിക്ക. പിന്നെ നിന്റെ ഇഷ്ടപ്രകാരമാവാം.

ഗംഗ — അങ്ങിനെ തന്നെ.

(എന്നു ഗംഗയും ഭൂമിയും സീതയും പോയി.)

രാമൻ — ദേവിക്കു വിനയം തന്നെ ഭവിച്ചിരിക്കുമൊ, അയ്യോ ദേവി ദണ്ഡകാരണ്യവാസപ്രിയസഖി! അയ്യോ ചാരിത്രദേവതേ! ഭവതി ലോകാന്തരത്തെക്കു പുറപ്പെട്ടുവല്ലൊ.

(എന്നു മൂർഛിക്കുന്നു.)

ലക്ഷ്മണൻ. — ഭഗവൻ വാല്മീകെ! രക്ഷിക്കണേ, രക്ഷിക്കണേ. ഇതാണൊ അങ്ങയുടെ നാടകത്തിന്റെ പ്രയോജനം.

(അണിയറയിൽ) രംഗസാമാനങ്ങളെല്ലാം മാററി വെക്കട്ടെ. അല്ലയോ ചരാചരങ്ങളോടുകൂടിയ മൎത്ത്യാമൎത്ത്യന്മാരായ പ്രാണികളേ! ഭഗവാൻ വാല്മീകി മഹൎഷിയുടെ ആജ്ഞയാലുണ്ടാകുന്നതും അത്യത്ഭുതവും പവിത്രവുമായ വൃത്താന്തത്തെ കണ്ടാലും.

ലക്ഷ്മണൻ — (നോക്കീട്ട്)

* ഗംഗാംഭസ്സംമഥനമതിനാലെന്നപോലെക്കലങ്ങി-
പ്പൊങ്ങീടുന്നൂ സുരമുനികളുംതിങ്ങിയാകാശദേശേ
ഗംഗാപൃത്ഥീഭഗവതികളോടൊത്തുകൊണ്ടാൎയ്യമന്ദം
പൊങ്ങീടുന്നൂ സലിലമതിൽനിന്നെന്തൊരാശ്ചൎയ്യമോൎത്താൽ

(പിന്നേയും അണിയറയിൽ)

* മന്ദാകിനീമഹികളാണിവരഞ്ഞങ്ങളെന്നു
ധന്യേധരിക്കണമരുന്ധതിലോകവന്ദ്യേ

നിന്നന്തികത്തിലധുനാളുവരെനെകപൃതാ
നന്നായിതാവധുസമപ്പിതയായിസീതാ (൧൭)

ലക്ഷ്മണൻ — ഭാഗ്യത്താൽ — ആശ്ചര്യമാശ്ചര്യം — ആര്യ! കണ്ടാലും കണ്ടാലും — കഷ്ടം! ആര്യനിപ്പോഴും ശ്വാസം വിടുന്നില്ലല്ലൊ.

(അനന്തരം അരുന്ധതിയും സീതയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

അരുന്ധതി — * അയിവത്സേ! വ്രീലജ്ജാ
മയമാംശീലംവെടിഞ്ഞുചെന്നുടനെ
പ്രിയമാംകയ്യാൽതടവി
സ്വയമെൻവത്സന്നുനൽകുകാശ്വാസം (൧൮)

സീതാ — (സംഭ്രമത്തോടുകൂടി സ്പർശിച്ചുംകൊണ്ട്) ആര്യപുത്രൻ ആശ്വസിച്ചാലും.

രാമൻ — (ആശ്വസിച്ച് ആനന്ദത്തോടുകൂടി) അഹോ! ഇതെന്താണ്. (നോക്കീട്ട് സന്തോഷാത്ഭുതങ്ങളോടുകൂടി) ദേവിയൊ, (ലജ്ജാമന്ദഹാസങ്ങളോടുകൂടി) അംബയായ അരുന്ധതിയും ഋശ്യശൃംഗശാന്താസഹിതന്മാരായ എല്ലാ ഗുരുജനങ്ങളും സന്തോഷിക്കുന്നു.

അരുന്ധതി — വത്സ! ഇതു ഭഗീരഥകുലദേവതയായും പ്രസന്നയായുമുള്ള ഗംഗാഭഗവതിയാണ്.

(അണിയറയിൽ)

ജഗൽപതേ രാമഭദ്ര! ചിത്രദൎശനസമയത്തിൽ എന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതോൎക്കുന്നില്ലേ. എങ്ങിനെയെന്നാൽ, 'അങ്ങിനെയുള്ള മാതാവായ ഭവതി സ്നുഷയായ ഈ ജാനകിക്കു മംഗളം ഭവിപ്പാനായി അരുന്ധതിയെന്നപോലെ എല്ലാ സമയത്തിലും അനുഗ്രഹിക്കേണമെ' എന്നും, ഞാനാകടം വീട്ടിയിരിക്കുന്നു.

അരുന്ധതി — വത്സ! ഇതു വത്സന്റെ ശ്വശ്രുവായ ഭഗവതി ഭൂമിദേവിയാണ്.

(അണിയറയിൽ)

പണ്ടു വത്സയെ പരിത്യജിക്കുമ്പോൾ ആയുഷ്മാൻ എന്നോടു പറകയുണ്ടായില്ലേ, എങ്ങിനെയെന്നാൽ, 'അത്ര വിശിഷ്ടയായ പുത്രിയെ ഭവതി രക്ഷിച്ചുകൊൾക' എന്നു. അതു

കൊണ്ടു ഞാനിപ്പോൾ പ്രഭുവും വത്സനുമായ ആൎയ്യപുത്രൻ പറഞ്ഞതിനെ അനുഷ്ഠിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു.

രാമൻ—ഈ മഹാപരാധിയായ ഞാൻ ഭഗവതിമാരുടെ ദയയ്ക്കു പാത്രമായയൊ, നിങ്ങളെ നമസ്കരിക്കുന്നു.

അരുന്ധതി—അല്ലയോ പൌരജാനപദന്മാരേ! ഗംഗാഭഗവതിയാലും ഭൂമിദേവിയാലും പ്രശംസിക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ട് അരുന്ധതിയായ എന്റെ കയ്യിൽ സമൎപ്പിക്കപ്പെട്ടവളായും പണ്ടെ തന്നെ അഗ്നിഭഗവാനാൽ നിൎണ്ണയിക്കപ്പെട്ട പുണ്യചാരിത്രശുദ്ധിയുള്ളവളായും ബ്രഹ്മാദി ദേവന്മാരാൽ സ്തുതിക്കപ്പെട്ടവളായും ദേവയജനത്തിങ്കൽ നിന്നു സംഭവിച്ചവളായും സൂൎയ്യവംശത്തിലെ വധുവായും ഉള്ള സീതാദേവിയെ സ്വീകരിക്കാമൊ എന്നുള്ള കാൎയ്യത്തിൽ നിങ്ങൾ എങ്ങിനെയാണ് വിചാരിക്കുന്നത്.

ലക്ഷ്മണൻ—ആൎയ്യയായ അരുന്ധതിയാൽ ഇപ്രകാരം അധിക്ഷേപിക്കപ്പെട്ട പ്രജകളും സകല പ്രാണിവൎഗ്ഗങ്ങളും ആൎയ്യയെ നമസ്കരിക്കുന്നു, ലോകപാലന്മാരും സപ്തൎഷികളും പുഷ്പവൃഷ്ടികൊണ്ടു സംഭാവനം ചെയ്യുന്നു.

അരുന്ധതി—ജഗൽപതേ രാമഭദ്ര!

* ക്രതുവിൽപ്പുതയതായ്പൊൻ
പ്രതിമയതിൽപ്രകൃതിയായനിൻപ്രിയയെ
ക്ഷിതിവരധൎമ്മംപോലെ
ദുതമുപയോഗിക്കധൎമ്മചാരിണിയായ് (൧൬)

സീതാ—(ആത്മഗതം) സീതാദുഃഖത്തെ കളയുവാൻ ആൎയ്യപുത്രന്നു നല്ലവണ്ണം അറിയാം.

രാമൻ—ഭഗവതി കല്പിക്കുന്നപോലെ.

ലക്ഷ്മണൻ—ഞാൻ കൃതാൎത്ഥനായി.

സീതാ—ഞാൻ ജീവിച്ചു.

ലക്ഷ്മണൻ—ആൎയ്യേ! നിൎല്ലജ്ജനായ ഈ ലക്ഷ്മണൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

സീതാ—വത്സ! ഈ വിധം ജ്യേഷ്ഠഭക്തിയോടുകൂടിത്തന്നെ വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരുന്നാലും.

അരുന്ധതി—ഭഗവൻ വാല്മീകേ! സീതാഗൎഭത്തിൽ സംഭവിച്ച

രാമഭദ്രപുത്രന്മാരായ ഈ കുശലവന്മാരെ ഇങ്ങോട്ടു കൂട്ടിക്കൊ ണ്ടു വരികതന്നെ (പോയി)

രാമലക്ഷ്മണന്മാർ—(നോക്കീട്ട്) അതങ്ങിനെ തന്നെ.

സീതാ—(ബാഷ്പകുലയായിട്ട്) എവിടെയാണ് എന്റെ ആ പുത്രന്മാർ.

(അനന്തരം വാല്മീകിയും കുശലവന്മാരും പ്രവേശിക്കുന്നു)

വാല്മീകി—വത്സന്മാരായ കുശലവന്മാരേ! ഈ രഘുപതി നി ങ്ങളുടെ അച്ഛനാണ്, ലക്ഷ്മണൻ ഇളയച്ഛനാണ്, സീതാ ദേവി അമ്മയാണ്, രാജർഷിയായ ഈ ജനകൻ മാതാമ ഹനാണ്.

സീതാ—(സന്തോഷവ്യസനാത്ഭുതങ്ങളോടുകൂടി നോക്കീട്ട്) അ ച്ഛനോ.

കുശലവന്മാർ—ഹാ താത! ഹാ അമ്മേ! ഹാ മാതാമഹ!

രാമലക്ഷ്മണന്മാർ—(സന്തോഷത്തോടുകൂടി ആലിംഗനം ചെ യ്തിട്ട്) ഉണ്ണികളേ! പുണ്യത്താൽ നിങ്ങളെ ലഭിച്ചു.

സീതാ—ഉണ്ണി കുശ! ഉണ്ണി ലവ! വരു വരു. ജന്മം മാറിയ അ മ്മയെ വളരെ നേരം ആലിംഗനം ചെയ്വിൻ.

കുശലവന്മാർ—(ആലിംഗനം ചെയ്തിട്ട്) ഞങ്ങൾ കൃതാർത്ഥന്മാ രായി.

സീതാ—ഭഗവൻ! ഞാൻ നമസ്കരിക്കുന്നു.

വാല്മീകി—വത്സേ! ഈ വിധത്തിലായിട്ടുതന്നെ വളരെക്കാ ലം ജീവിച്ചാലും.

സീതാ—അഹോ അച്ഛൻ, കുലഗുരു, ആര്യാജനം, ഭർത്താവോ ടുകൂടി ശാന്താദേവി, ലക്ഷ്മണനോടുകൂടി സുപ്രസന്നനായ ആര്യപുത്രൻ, കുശലവന്മാർ ഇവരെ എല്ലാം ഒരുമിച്ചു കാണു ന്നു അതിനാൽ ആനന്ദംകൊണ്ടു ഞാൻ പരിപൂർണ്ണയായി.

(അണിയറയിൽ കോലാഹലം)

വാല്മീകി—(എഴുന്നേറ്റു നോക്കീട്ട്) ലവണനെ സംഹരിച്ചു മധുരേശ്വരനായ ശത്രുഘ്നൻ വന്നിരിക്കുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—മംഗളങ്ങൾ ഒന്നോടൊന്നു സംബന്ധിച്ചു വരുന്ന വയാണല്ലൊ.

രാമൻ—ഇതെല്ലാം ഞാനനുഭവിക്കുന്നുണ്ടെങ്കിലും എനിക്കൊന്നിലും വിശ്വാസമുണ്ടാകുന്നില്ല.

വാല്മീകി—രാമഭദ്ര! പറയൂ ഇനി ഞാനെന്തൊരു പ്രിയത്തെയാണ് വത്സനുപകരിക്കേണ്ടത്.

രാമൻ—ഇതിൽപരമായിട്ടും പ്രിയമുണ്ടോ എങ്കിലും ഇതുംകൂടി ഉണ്ടാകട്ടെ,

(ഭരതവാക്യം)

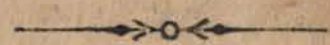
* ലോകേ പാപമകററിയാശു സുകൃതം
നൽകേണമേ മേൽക്കുമേൽ
ഗംഗാഭൂമികളെന്നവണ്ണമനിശം
മംഗല്യയാമിക്കഥാ
കൂടേണം ബുധമാനസത്തിനതിയാ-
യാടേണ്ടതെട്ടാകിലും
വാക്കാം ബ്രഹ്മമറിഞ്ഞോരാദികവി തൻ
വാക്കാമിതിൽ കൗതുകം (൨൦)

അത്രയുമല്ല.

* ക്ഷേമം നൽകുന്ന വർണ്ണാശ്രമവിധി നിലനിൽ-
ക്കേണമാചന്ദ്രതാരം
പ്രേമത്തോടും നൃപന്മാർ പ്രജകളുടെ ഹിതാ
പോലെ രക്ഷിച്ചിടേണം
ക്ഷാമം കൂടാതെ വേണ്ടും വിധമിഹ മഴയും
പെയ്യണം ലോകരെല്ലാ-
മാമോദം പൂണ്ടസൂയാകലഹരുചികൾ വി-
ട്ടൊത്തു വാണീടവേണം. (൨൧)

(എന്ന് എല്ലാവരും പോയി)

സമ്മേളനമെന്ന ഏഴാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

ഉത്തരരാമചരിതം

ഭാഷാനാടകം.

സമ്പൂർണ്ണം.

